

Nr 205.

Av herr **Lindhagen**, om den sociala jordfrågans återupptagande till övervägande i hela dess vidd.

»Evad okunnigheten och villfarelsen må hava att förebära, så måste jordbruket såväl i lappmarken som annorstädes anses för basis till all hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet.»

Akademisk disputation 1760.

Det har förebådats och krävts från när och fjärran, att detta riksmöte skulle framför allt bli en jordbrukets riksdag. Denna näringarnas näring förtjänar det verkligen och behöver ihåggkommas icke minst i dessa tider. Vi menige, som förstå att man måste äta för att kunna leva, se med förväntan och bävan upp emot de politiska höjderna, vilka fördela värme och köld över tegarna. Skall denna framstöt för jordbruket bli en ottesång, en kör av partiernas röster, anstiftare av något grundläggande eller ett berg, som föder en obetydlighet?

*Näringarnas
näring.*

Den som länge virvlat med i tidsströmningarna och prövat på åtskilligt förstår att tålmodet är en särdeles viktig beståndsdel i livsföringen. Det är tämligen lönlöst att tappa modet inför skenbara omöjligheter och misräkningar. Till och med urberget urhållas av droppen, och »det mjukaste ting i världen krossar det hårdaste», försäkrade Laotse för nära tretusen år sedan. Än kommer dag och aldrig är något av betydelse helt förbi.

Lättsamt vore dock, om åtminstone solklara saker finge vara ostridiga.

Varför kan icke allmänt medgivas, att det årliga skördandet på ett område av säd, gräs och rotfrukter är en högre och rikare kultur än avverkandet på detsamma med långa mellantider av ett antal tallar eller grannar. Människan levde ursprungligen i djungeln, bodde i jordhålor, klädde sig med vad som helst och livnärde sig med vildmarkens frukter och jaktbyten. Därefter kom en primitiv boskapsskötsel med husdjur, och nästa steg var fast bosättning för idkande av åkerbruk. I historien betecknas enstämmigt denna utveckling såsom ett stigande upp emot högre tillvarseformer.

Detta människans och tingens läge påkallar väl vakthållning kring den odling av jorden, som skapats under seklerna, och nyodling av mark, som är odlingsbar. Varför skall en i stort sett så bjudande angelägenhet behöva förnekas?

Jordbruket behöver även virke för sina omistliga ändamål i synnerhet i vårt klimat. Även detta tillskott måste jordbrukaren begära av jorden. Skogen bör således tjäna även försörjningsmöjligheterna genom jordbruk. En sådan viktig sak förbises, förnekas eller betraktas med ovilja på många håll.

Ett allmänt intresse bör vara att allt detta jordbruk stödjdes genom uppsyn, kredit och andra opolitiska möjligheter. Icke ens detta är alltid ostridigt.

Även jordbruket måste i rimlig mån skyddas mot våldsamma konjunkturen och övergrepp. Det har ofta att kämpa icke blott mot utländsk konkurrens utan minst lika mycket, ofta ännu mera, mot missförhållanden inom det egna landet. Det har i all synnerhet överflyglats av industrialismen.

Särskilt får ej förglömmas, att jordbrukets sak är en angelägenhet ej blott för dem, som besitta ett jordbruk. Skogs- och flottningsarbetarna ha rätt till hembildning och möjligheter i sitt säsongarbete att under arbetslösa tider dessutom få odla någon jord för sitt husbehov. Det uppväxande släktet i de små jordbrukarhemmen liksom även lantarbetarna längta efter försörjning genom ett jordbruk, som någorlunda kan föda sin man. Den otrygga arrendatorsklassen slavar under godtycket och vill bli fri. Betryckta småbönder med otillräckliga ägor och hänvisade till biförtjänster i andras skogar kämpa hårt för livet. Alla stå de väntande på en stark och redbar hand vid styret i sin jordbruksfråga. Kan någon förneka, att det ej förhåller sig på detta sätt?

Till sist, den så kallade samhällsordningen är uppenbarligen ytterst till för att värna om individernas rättigheter och skyldigheter. Själv är den blott en juridisk personlighet och hänvisad att av individerna nödtorftigt låna de stycken av en själ, som den kan behöva.

Tillvarons grundvalar åter äro utåt sol och jord, inåt arbetet och samvetet. En sådan ordning kan aldrig kullkastas. Det är den verkliga samhällsordningen. Åsikterna växla, intressekampen går sin böljegång, vetenskapen och tekniken fulländas, formerna byta gestalt. Bakom detta rörliga liv vila de ovannämnda grundvalarna för tillvaron oförändrade till sin natur. Nog böra vi kunna medgiva, att detta verkligen är förhållandet.

*Den tekniska
och sociala
jordfrågan.*

Med dylika utgångspunkter är uppenbart, att jordbrukets problem har en långt större räckvidd än som nu tillämnas det. Ett tillgodoseende av denna angelägenhet återverkar hälsosamt även på övriga näringar och befolkningslager. De medborgare, vilkas utkomst bero av jordbruket och dess utvecklingsmöjligheter inom landet, måste alla tagas med i den tillämnade omtanken för jordbruket. Trontalet bebådar regeringsinitiativ allenast för dem, som redan besitta jordbruk. Det begränsar sig vidare till

angelägenheten att bereda jordbrukarna högre pris för sina produkter. Om det senare rör sig i själva verket oron just nu i de olika lägren.

Akerbrukets problem sammanhänger som sagt med skogsfrågan. I den gamla tiden voro människorna hänvisade att ur åkrarna söka sin föda och materialerna till sin beklädnad. Skogarna med sina vatten skänkte bostad, redskap, värme, villebråd och skönhet. Från fäderna ha vi ärvt lystringen: bruka jorden, vårda skogen.

Nutidens tekniska uppfinningar ha kommit med nya revolutionerande uppgifter för skogen, vattenfallen, malmerna och torvmossarna. De ha givit jordbruket nya metoder och samtidigt gjort livet surt för detsamma. De ha skänkt världen det stora sorgebarnet, som kallas städernas jordfråga och bostadsanskaffningen över huvud taget. De ha satt aktiesystemet och de på detta uppbyggda juridiska personerna utan själ till överman över individerna och därmed likt gökungen trängt ovägbara värden ur boet.

Därmed upprullas jordfrågan i hela dess vidd. Spörsmålen äro många och kunna grupperas på flera sätt. Grundläggande är uppdelningen i en teknisk jordfråga och en social jordfråga. Den förra rör jordbrukets, skogsvårdens och bosättningarnas främjande genom upplysning, understöd, lämplig jordstyckning, sammanslutning med mera. Huvuduppgiften är här att stärka individernas förmåga att reda sig själva, vilket i längden är det viktigaste. Den andra angelägenheten avser den rättvisaste och lämpligaste jordfördelningen. Uppgiften är här att, väsentligen genom lagstiftning, röja vägarna mot detta mål samt skilja mellan stridiga intressen. Båda uppgifterna gå formellt upp i varandra mångstädes på gränsmarkerna. Sakligen sammansmälta de till en odelbar enhet. Strävandena på båda områdena betinga varandra.

Den sociala jordfrågan, så vitt den avser åkern, skogen och bostadsmarken, härleder sig i sitt första genombrott på senare tider från trävarukonjunkturernas mellankomst i medlet av 1800-talet. Skogsindustrien hade enligt sakens natur icke någon omtanke om jordbruket. Skogen var dess guld. En synnerlig fara uppstod i landets skogsbygder för det självständiga jordbrukets utrotande, och den svävade särskilt över de nordligaste provinserna.

Norrlandsfrågan.

Sälunda uppflammade den stora striden vid sekelskiftet mellan skogen och åkern. På den ena sidan stod skogsindustrien, storkapitalet och den högre ämbetsmannavärlden med dessa makters klientel. På andra sidan reste sig som en man den allmänna opinionen i de hotade landsdelarna för att bygga ett värn om »de breda bygderna», nybyggenas utposter och bidande odlingsmöjligheter. Det sunda förståndet i det övriga riket ryckte också upp på denna front i täta formationer. Till och med den dåvarande första kammaren vägrade sin medverkan till att sätta åkern ur spelet.

Efter åtskilliga skärmytslingar, bland vilka särskilt bemärktes Erik

Åkerlunds motioner i andra kammaren om begränsning av bolagens jordförvärv i riket, ingrep slutligen 1901 års riksdag särdeles kraftigt med anledning av den s. k. norrlandsmotionen, som undertecknats av samtliga representanter för Norrland och Dalarna utom representanten för Gävle, Starbäck. Dessutom stöddes den av ledande personer ur skilda partier från rikets övriga delar. Lantmannapartiets ledare Ivar Månsson i Trää hoppades på en fortsättning för stävjande även av de skånska sockerbolagens jordförvärv. Det betonades i framställningen, att det ej gällde något angrepp på skogsindustrien i och för sig. Att denna fyllde en allmän uppgift ville ingen bestrida. Men den skulle då, menade motionärerna, komma över landet »som ett sakta befruktande regn och ej såsom en stormilod, vilken sköljer bort gammal kultur och århundradens förutseende». Med denna kultur åsyftades bondens spadtag genom seklerna.

Opinionsyttringarna voro så starka ute i landet, tillståndet låg så klart inför samtidens blickar, att andra kammaren med överväldigande majoritet, utan kommittébetänkande, utan högsta domstolens hörande, utan regeringsproposition på rak arm bröt igenom den gamla liberalismens »näringsfrihet» på denna kardinala punkt samt antog en provisorisk lag mot bolagsförvärv. I övrigt begärdes utredning och förslag. Första kammaren åter ville begränsa sig till en skrivelse, vilket efter sammanjämkning blev riksdagens slutliga beslut.

Den sittande konservativa regeringen och särskilt dess jordbruksminister Odelberg ådagalade synnerligt intresse och tillsatte omedelbart en allsidigt sammansatt kommitté på 11 medlemmar. Denna kommitté, kallad norrlandskommittén, fick i uppdrag att utreda frågan »huruledes den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas». Kommittén genomreste landskapen i skilda avdelningar. Dess enquêter voro omfattande, dess meningsbrytningar eldande, dess förslag och reservationer talrika och ingripande. Det var en stor tid.

Redan efter motionens väckande gick böljegången ut över landet. Kapitalet, kommunalstämmor, stater och kårer, pressen och även vetenskapen mobiliserades. Med anledning av kommittébetänkandet började det också bollas mellan regeringen och riksdagen samt mellan riksdagens båda kamrar. Motioner, interpellationer och propositioner avlöste varandra i snabb följd. Under denna strid mellan grundsatser och intressen gällde det i stort och smått att oavslåttligt ligga på hanen både inför statsmakterna och ute i landet. Ur denna vända föddes slutligen den s. k. norrlandslagstiftningen, utformad i mycket efter sammanjämkning mellan andra och första kammarens olika beslut.

Uppgiften hade gällt företrädesvis den sociala jordbruksfrågan såsom mest överhängande. Samtidigt glömdes dock icke bort den tekniska jordbruksvården och icke heller skogsvårdens sociala och tekniska problem.

Redan år 1902 hade av mig såsom komplement till norrlandsmotionen i riksdagen hemställts om utredning, »på vad sätt Kooperation mellan mindre jordbrukare lämpligast skall kunna från det allmännas sida befrämjas». Framställningen föregicks av en ganska utförlig motivering. I ingressen betonades, att vid sidan av de viktiga rent politiska frågorna måste även näringslivets förhållanden träda mera fram i förgrunden. Det förelåg en alldeles särskild angelägenhet att söka höja det nationella arbetets produktiva kraft. Bland dessa uppgifter framstod, menade motionären, såsom en av de främsta höjandet av jordbrukets avkastningsförmåga, vilket av så många anledningar vore en livsfråga såväl för jordbrukarna själva som för den övriga befolkningen. Motionens yrkande bifölls av andra kammaren, men avslogs av den första. Nu först tjugooåta år efteråt förebådas en regeringsproposition i samma ämne.

Norrlandskommittén upptog också jordbrukets tekniska problem och den därmed sammanhängande sociala och tekniska skogsfrågan. Dessa insatser behandlades under rubrikerna: upplåtelser av odlingslägenheter å kronomark, lättnader i väghållningsbesväret, nya grunder för skogsbeskattningen, flottningsförfattningarna, förslag i fråga om skiftesväsendet, skogsallmänningar och skogsmedelsfonder, anslag och låneunderstöd för dikning och nyodling, undervisning i jordbruk genom kringresande konsulenter, förbättrade kommunikationer, fraktlindringar och Kooperation. I min reservation tillkom dessutom, jämte en omfattande utredning om statens jorrdonationer, bland annat förslag om uthållig skogshushållning på bolagsskogar av större omfattning, lapparnas jordbruksfråga och förhållandena ovan odlingsgränsen, inskränkningar i bolagens kommunala rösträtt, rättshjälp åt landsbefolkningen, lindringar i spannmålstullarna för vissa trakter.

Det kan vara av betydelse, att vår nuvarande ställning till den sociala jordfrågan speglar sig i de förhållanden, som med en naturlags makt framtvingade ett genombrott i traditionella ekonomiska grundsatser och anläggandet av sociala grundsatser på befolkningens rätt till jorden. De uppkastade skansarna mot den hotande stormiloden har i åtskilligt lett utvecklingen in i något lugnare banor. Industrien har tagit intryck och mera civiliserat sig. Nya problem i tiden kräva också uppmärksamhet. Men på djupet ligga fortfarande de gamla frågorna om folkets rätt till jorden kvar. Ånyo förnimmas ansatser från skogsindustrien att söka med stöd av den industrialiserade intellektualismen och även industriarbetareklassen ånyo få fritt förfoga över skogen och riva de gamla upp-dämningarna till värn för jordbruket. Dessa ansatser uppfordra ånyo till vakthållning om folkets rätt till jorden och tryggande av jordbrukets civilisation.

De verkligheter, som vid sekelskiftet satte folkstämningen i uppror, skildras realistiskt i följande dikt, som talar mera än avhandlingar och uttömmande upprullar »norrlandsfrågan» i dess första framträdande. Den

publicerades 1901 av en tidning med följande överskrift: »En av Örn-sköldsviks Allehandas vänner i landsbygden har i en efter timmerarbetet övergiven timmerkoja i Anundsjö anträffat nedanstående, uppenbarligen skrivet av en skogsarbetare, och begärt dess införande. Med hänsyn till författaren torde man icke för strängt få bedöma åtskilliga brister i formellt hänseende.» Må man lägga märke till slutordens stolta tro på återuppståndelsen.

»En tid fanns i Norden, då skogen stod kvar
Så tät majestätisk och högväxt den var.
Båd granar i dalen och tallar på mo
De hade allt hittills fått växa i ro.

Och där ibland träden sågs älgarna gå,
Med kronor så stora, de voro ej få
Och björnen sitt ide bland klipporna har
Och lodjur och mård än sin jaktmark har kvar.

Och bävern han bygger båd dammar och hus
Och laxarna sprattla i forsarnas brus
Och harar i mängd skutta muntert på mo
Sig räven i solskenet slagit i ro.

Och tjäder och orre och hjärpe och and
De hava just här sitt förlovade land
Där uttern i åmynnet dyka du ser,
Finns gädda och aborr och stenbit med mer.

I dalarna korna de beta sitt gräs
Och getter och får uppå höjderna ses
Och »getarens» lur ifrån bergen den klang
Vid ljudet därav varje rovdjur då sprang.

Och bonden från arbetet vänder igen
Han brukar sin jord och han litar på den
På mjölk och på smör, här ej finns någon brist
Och steken från skogen man hämtar till sist.

Då kommer en »herreman» falsk i sitt sinn
Han stiger till bonden helt saktmodigt in
Han vänligen hälsar och önskar »god dag»
Och bjuder på konjak av finaste slag.

När så han en god stund förpläгат har nog
Så bär det med bonden på tal om hans skog;
Jag köper din skog uppå femtio år
Du pengar i massa kontant av mig får.

Ur fickan en plånbok han upp drager då
Och bläddrar i sedlar båd' stora och små
Och bonden han tänker: »den tid som har gått
Jag inte ett öre för skogen har fått».

Och gumman hon sneglar på sedlarna glatt,
Och tänker på dottern, sin endaste skatt
Vad klänningar, kläden och allt hon skall få
Och vinkar till gubben så sakta, »låt gå».

Då bär det åstad att skriva kontrakt
På helst lite mera — än bonden har sagt
Man sedan till köptår sig tager en tår
Och »herremannen» lämnar en summa och går.

Så reser han fram ifrån trakt till trakt
Och snart har hans bolag all skog i sin makt
Sen flottleder byggs, och vid kusten en såg
Förvandlar till plankor de skogar du såg.

När vintern se'n kommer, och marken blir vit
Då samlas en mängd av arbetare hit
Och yxhuggen ljuda och tall efter tall
Utstöter ett klagande ljud i sitt fall.

Men älgarna skaka sitt huvud och fly
Och björnen blir väckt vid det larmande gny
Förgäves nu bonden sitt giller har satt
Allt villbräd har flytt ut till vildmarkens natt.

Men där uti kojan, där huggarna bo,
Är livet båd muntert och trevligt mån tro;
Ty ännu betalas för arbetet så,
Att man kan som oftast ett »ankare» få.

Men våren den kommer och isarna gå
Och timmer och bjälkarna medfölja också
Och bonden sitt nät lägger ut uti sjön
Han varit så van få det fullt uti lön.

Men sjön den var öde, precis som hans skog
Ty fisken sin kos under flottningen drog —
Men han har väl åkern åtminstone kvar
Och genast till plogen och spaden han tar.

Han plöjer och sår och snart åkern står grön
Han tänker, »här får jag mitt arbetes lön»
Men vindarna gå sin förtorkande led
Ej skogen mer skyddar den grönskande säd.

De strån som stå kvar, snart till mognad bör gå,
Men frosten den kommer förhärjande då
Från myrarna den över åkern nu går
Nu skogen ej längre beskyddande står.

Nu bonden bedrövad för bröstet sig slog
Det tycks som om allting blev sålt med min skog,
Men jag kan arbeta åt bolaget ock
Ty duktiga pengar förtjänar man dock.

Men nu var det slut med de gyllene år
 Hur bonden arbetar, det icke förslår
 När våren den kommer och räkning han får
 I stället för fordran, i skuld han nu står.

Så går några år, sist han tänker som så
 »Jag säljer åt bolaget skogen också»
 Han får då sitt födoråd intill sin grav
 Och sonen blir landbonde, likasom slav.

— — —

Men långt uti framtiden, skogen min vän,
 Står högväxt och reslig och ståtlig igen,
 Och villebråd och fisk finns åter igen,
 Ty *allt* vänt åter i tidernas längd».

Norrlandsmotionen av 1901 sökte efter de tidigare förpostfäktningarna samla det föreliggande materialet för bedömande av frågans olika sidor, ställa det mot den historiska bakgrunden samt därefter inlåta sig på det nödvändigaste. Kommitténs majoritet, bestående enligt partiregistren av fyra konservativa (Douglas, ordförande, Berlin, Feilitzen, Kinberg) och fyra liberaler (Bromée i Billsta, Kronlund, Lindhagen, Wiklund) uppbyggde från dessa utgångspunkter sina utredningar och förslag. De tre s. k. bolagsreservanterna (Claesson, Frans Kempe, Arvid Lindman) togo i väsentliga delar avstånd från dessa riktlinjer.

Situationen vid denna tid börjar nu falla i glömska. Nya generationer framträda, obekanta med de problem, som trots allt fortfarande ligga bakom det politiska läget. Det börjar gå så långt, att det fantiseras fritt om kommitténs jordpolitiska avsikter stiek i stäv med desamma. Samtidigt söker aktiesystemet med sin makt bland annat över kronans gamla skogar åter skjuta undan jordbruket samt den vunna och tilltänkta lagstiftning, som avsett och avser att giva skydd och människovärde åt åkerns och skogens arbetare.

Det är då på sin plats att giva samtiden en föreställning om de verkligheter, i vilka den nuvarande situationen i jordfrågan har sina rötter. Därför bifogas här norrlandsmotionen av 1901 (bil. A) såsom en upplysande lektyr. Av intresse även för vår tid är icke minst skildringen av det drama, som kallas avvitrtingarna och deras ännu skäligen bjudande avsikter, att de av kronan till jordbruket skänkta skogarna skulle tjäna »landets uppodling och bebyggande». Ur min reservation till norrlandskommitténs betänkande bifogas i enahanda syfte ett par bilder nr kronodonationernas historia, nämligen hemmanet Grubbans nr 1 avvitrting samt Mo- och Domsjös stockfångsprivilegiens öden (bil. B och C). Det må ur nämnda reservation till belysning av omfattningen av kronans donationer i rekognitionsskogar, som skulle vara »oskiljaktigt förenade med bruken», antecknas, att allenast i Gävleborgs län oaktat nämnda villkor intill år 1903 skat-

tesålt fastigheter då taxerade till 4,013,900 kronor för en skatteköpeskilling av 5,318 kronor.

Under de följande åren kämpades det oavslutligt inom och utom riksdagen för förslagens förverkligande. Samtidigt och redan tidigare vid sekelskiftet varslades i andra kammaren och i den offentliga diskussionen om problemets utvidgning att omfatta den sociala jordfrågans utsträckning till de övriga delarna av riket samt till ensittarelagens, bostadsanskaaffningens och de speciella naturrikedomarnas områden. Särskilt skedde detta vid 1907 års riksdag i 28 motioner om vissa statsåtgärder i ändamål att dels i erforderliga fall förekomma och undanröja enskildas jordmonopol, dels i erforderlig mån bevara och utveckla statens och kommunens jordbesittningar, dels understödja lantbefolkningen i dess självverksamhet för vinnande av ekonomiskt oberoende och dels befordra vården av enskilda skogar. Av dessa motioner biföllos 8 av båda kamrarna, därav två voro expropriationsmotioner, och 7 av andra kammaren, varemot 13 motioner ej ledde till någon kammarens åtgärd, i åtskilliga fall på den grunden att saken antogs skola komma under öfvervägande i annat sammanhang, vilket gemenligen icke skedde.

Dessa och följande års återkommande påminnelser föranledde den liberala regeringen att den 30 december 1911 förordna, att den sociala jordutredningen skulle fortsättas i syfte att undersöka förhållandena även i södra och mellersta delarna av riket. Ministrarna Sandström och Staaß hade förut tillkallat mig för konsultation. En kommission, kallad jordundersökningen, på tre personer (Ingeström, Lindhagen, Gustav Roos, den senare efter landshövdingeutnämning utbytt med C. Ros) tillsattes med uppdrag att först taga itu med Värmland. Samtidigt förbereddes enquêter för hela området.

*Den sociala
jordfrågan
återupptages
1911.*

Åren 1912 och 1914 avgav jordundersökningen betänkanden och i anledning av dem genomfördes år 1917 på förslag av Hammarskjöldska ministären utsträckning av delar av norrlandslagstiftningen även till Värmland. Redan den 28 januari 1916 hade dock nämnda regering »med hänsyn till nödvändigheten att under dåvarande förhållanden iakttaga den största möjliga sparsamhet med statsverkets utgifter för olika ändamål» beslutat att med fullföljande av arbetet skulle tills vidare anstå. Det var omkostnaderna för härordningen, som på detta sätt gick ut även över den svenska jorden.

Inom riksdagen yppade sig emellertid vid upprepade tillfällen starkt intresse för fortsättande av den år 1916 avbrutna utredningen. År 1918 biträdde andra kammaren en hemställan väsentligen i sådant syfte. Med åberopande av dessa två omständigheter beslöt den 29 november 1918 den liberal-socialistiska regeringen, som satt från hösten 1917 till våren 1920, att de huvudsakliga delarna av »den stora jordfrågan», såsom regeringen

*Ny återupp-
ståndelse
1918.*

uttryckte sig, skulle upptagas till fortsatt utredning. Undertecknad hade förut tillkallats för konsultering med statsråden Löfgren och Undén. Arbetet uppdrogs sedan åt en jordkommission av åtta personer, som under växlande ordförandeskap (Hagen, Wihlborg, Hansson, Lindhagen) avgav successiva betänkanden. Kommissionen avlämnade *dels* den 15 december 1921 förslag till lag om rätt att förvärva och besitta fast egendom, innefattande del I, förslaget (422 trycksidor), del II, statistik (496 trycksidor), del III, redogörelse för enquêter (470 trycksidor), *dels* den 11 november 1922 betänkande om bildande av nya jordbruk, innefattande del IV, bland annat förslag till lagstiftning om en allmän nybyggesverksamhet för riket och om en statsorganisation för sociala jordfrågor (358 trycksidor) och del V, redogörelser för enquêter (239 trycksidor) och *dels* den 28 februari 1923 betänkande om social arrendelag, avlösning av arrendejordbruk, förekommande av vanhävd, upphävande av fideikommiss i fast egendom, anskaffande av tomtmark till bostäder, rationell skogshushållning å bolags- och enskildas skogar av större omfattning m. m., del VI (505 trycksidor). Dessutom har kommissionen avlämnat speciella framställningar den 21 januari 1920 om förlängning av vissa arrendeavtal (31 trycksidor), den 28 januari 1920 med förslag till lag om inskränkning under viss tid i bolags och förenings rätt att förvärva fast egendom i södra och mellersta Sverige (153 trycksidor), den 9 mars 1920 med förslag till lag med upphävande av bulvanförhållande i fråga om fastighet (30 trycksidor). Vidare har kommissionen avgivit ett omfattande utlåtande med enquêter i anledning av riksdagsmotioner om revision av ensittarlagen, vilket utlåtande är fogat till andra lagutskottets betänkande nr 36 år 1921. Slutligen har kommissionen under någon tid av sin verksamhet avgivit infordrade utlåtanden om framställningar att få sälja fideikommissfastigheter, särskilt arrendejordbruk.

Partierna
1922—1929.

Betänkandet om nya jordbruk den 11 november 1922 hade forcerats efter föreläggande av den andra socialdemokratiska regeringen, som satt från hösten 1921 till våren 1923. Den 24 i berörda månad föreskrevs av regeringen, »att kommissionens utredningsarbete, vilket beräknats kunnat slutföras till den 28 februari 1923, skulle upphöra nämnda dag, till vilken tid kommissionen hade att avgiva ett principuttalande i återstående till kommissionen hänskjutna frågor». Vad som inträffat var Geddesyxans anslag mot kommittéväsendet, och det gällde att få jordkommissionen med i det stora notvarpet. Däremot fick socialiseringskommittén märkligt nog fortfarande leva, vilket måhända berodde på, att den hade inflytelserikare relationer. Kommissionen tillfrågades ej om detta föreläggande. Den erinrade också, att något slutförande av dess utredningsarbete till förenämnda dag icke legat inom möjligheternas gräns.

Liksom jordundersökningens utredning i dess begynnelse avbröts sålunda jordkommissionens arbete i slutspurten av en ovidkommande

anledning. Kommissionen blev dock i tillfälle att genom ett ytterligt forcerat arbete avlämna ett vidlyftigt slutbetänkande (del VI) delvis med utarbetning av lagtexter. Betänkandet hade dock behövt överses och kompletteras i vissa punkter.

Det såg ånyo mörkt ut för den sociala jordfrågan. Jordkommissionens första stora betänkande om rätt att äga och besitta fastigheter hade av den socialdemokratiska regeringen faktiskt avförts från dagordningen så vitt det rörde det på allmän beställning framlagda förslaget att taga med även enskilda spekulanter under förbudslagen i anslutning till vad som redan gällde i arrende- och vanhävdslagarna. Sedan man väl fått förslag om det man velat, började från industriella och andra inflytelserika kretsar de största betänkligheter resas mot detta nya ingrepp i de enskildas handel och vandel. Överläggningar med dem, som fått uppdrag att utreda frågan, förekommo icke. Det berättades emellertid, att regeringen blivit tveksam inför den yppade oppositionen. Måhända ansåg sig regeringen ej kunna äventyra sin existens genom att gå emot denna opposition. Ingen visste vad som skulle inträffa.

Då tilldrog sig, att den socialdemokratiska ministären avgick på arbetslöshetsfrågan. Partiet fick därigenom friare händer. Resultatet blev, att det i riksdagens båda kamrar målmedvetet och övertygat gick fram år 1924 motionsvis med huvudpunkterna i jordkommissionens två sista under mitt ordförandeskap utarbetade betänkanden.

Nu visade sig, att de övriga partierna ryggade tillbaka för den sociala jordfrågans nödvändigheter. De liberalas, i två partier uppdelade flyglar anträdde nu definitivt sitt återtag från de gamla positionerna. Denna betydelsefulla tilldragelse i partiernas historia har tidigare och särskilt år 1925¹ något utförligare skildrats. Liberalismen liksom även bondeförbundet sammansmälte utan skiftningar ens i motiveringen till ett med de konservativa. De socialdemokratiska motionerna lyckades ej i de mest grundläggande frågorna vinna majoritet i första kammaren och endast i ett eller annat fall i den andra.

Den sålunda sammanspunna majoritetens ståndpunkt var följande. Det gamla programmet om att egnahemsrörelsen till sist måste helt läggas i samhällets hand avfördes från dagordningen. Den sociala jordbruksfrågan fick ligga kvar i det tekniska jordbrukets händer, representerade av de i sociala ting konservativt betonade hushållningssällskapen. Den enskilde fick taga initiativ och reda sig själv. Staten åter tillhandahöll senkomna lån åt jordsökande med egna tillgångar.

Vad som skiljde, var icke så mycket den stora apparat, som man möjligen fruktade. Andra lagutskottets ordförande Bror Petrén, de sammanslutna fyra partiernas betrodda expert i den sociala jordfrågan, avgav i första kammaren den förklaringen, att det var expropriationen, som nu

¹ Motion nr 162 i första kammaren.

var det partiskiljande. Den kunde icke komma i fråga annat än om den oundgängligen visade sig behöfelig.

När och på vad sätt detta behov kunde väntas bli dokumenterat, därom lämnades ingen upplysning. Åtskillig redan genomförd svensk lagstiftning är byggd på ett sådant behov. Principiellt erkännande därav har i frågans tidigare skeden avgivits av representanter för alla partier. Utlandets nyare lagstiftningar om den sociala jordfrågan äro byggda på detta rättsinstitut såsom ett hjälpmedel. Man har förstått överallt att behovet inträder i varje fall, när man skrider till handling för en reform, som slår i spann. Ersättning för jorden skall ju ock lämnas i penningar.

Den s. k. »frivilligheten», som därefter svävat över frågan, kan på grund av denna frivillighets naturliga motvillighet icke förefinnas annat än undantagsvis och i varje händelse icke i alla fall eller i den tillräckliga omfattningen. Förklaringen var, att man icke ville giva något på hand allra minst såsom lystmäte åt det socialdemokratiska programmet. Äganderättens helgd ansågs hotad, och därför fick den sociala omtanken vika.

Att emellertid framhålla den nakna expropriationen såsom frågans huvudsakliga program är särdeles missledande. Expropriationsapparaten kan man icke äta och gör därför ingen människa glad. Saken gäller att skapa något värdefullt åt individen samt för ändamålet uppbygga en organisation, ordna kredit och såsom ett bland de övriga hjälpmedlen hava i bakgrunden även expropriationsrätt, vilken sällan behöver tillitas, när den väl en gång är genomförd.

Efter det expeditiönsministärerna de Geer och von Sydow suttit en tid, inträdde den tredje socialdemokratiska regeringen hösten 1924 i utövning av regeringsmakten och föll våren 1926 på Stripa. Vad skulle nu den återuppståndna socialdemokratiska ministären göra? Enligt erfarenheten låg jordfrågan då liksom förut så till, att inget parti vågade gå emot densamma. Man har på den konservativa sidan alltid varit villig att medgiva så mycket som fordras för att undgå något mera. Med andra ord Anund den gamles politik att offra den ena efter den andra av sina egna söner för att själv få leva. Ju mäktigare kraven framställas från landet eller ett mäktigt parti, desto mera vinner man genom motpartens medgivanden. Så gick det till under striden om norrlandsfrågan. Andra kammaren representerade då de rationellare lösningarna. Första kammaren gav anbud, som den sade vara det högsta. Sedan gav den med sig i alla fall ännu mera genom att antaga sammanjämningsförslag.

Detta besinnade ej den socialdemokratiska regeringen. Regeringsställningen gjorde kanske sin vanliga gärning. Min övertygelse är, att det i vår tid ej kommer att våras för den sociala jordfrågan, förr, än en socialdemokratisk ministär faller på densamma, lika väl som på den industriella arbetareklassens livsfrågor i trängre bemärkelse.

Nu fattade man position i motsatt riktning. Något rådslag med jordkommissionen ägde icke rum. Frammarschen vid 1924 års riksdag avför-

des från dagordningen, jordkommissionens betänkande lades ej vidare till grund för övervägandena, åt departementstjänstemän och kommittéer med högerbetonad besättning uppdrogs att framlägga förslag. De följande årens jordpolitik gick väl i bästa avsikt ehuru enligt min mening till största olycka ut på att i förhand tillmötesgå riksdagsmajoriteternas önsknings- och inrätta utredningarna därefter. Även expropriationsfrågan undansköts uttryckligt i instruktionerna för att ej förvirra dessa förhandlingar. De urvattnade förslagen mötte givetvis ej något motstånd och gingo i det stora hela igenom som en dans till de fyra majoritetspartiernas belåtenhet.

Emellertid var det ej så lätt i första taget för riksdagen att alldeles avskaka sig de gamla riktlinjerna, så länge Bror Petrén satt kvar som ordförande i andra lagutskottet. Tack vare hans förord kommo år 1925 till stånd riksdagsskrivelser om rikets kolonisation och frilösning av arrendejordbruk med mjuka antydningar i motiven, att expropriation ej borde få ifrågakomma. Samma år skärptes i vissa delar med anslutning till och med från högern den framlagda propositionen om förbud mot bolagsförvärv i hela riket. Till min uppfattning, bland annat att norrländska förbudslagens effektivitet äventyrades av propositionen, anslöto sig i andra lagutskottet bondeförbundarna Johansson i Kälkebo och Tjällgren. Petrén förklarade sig ej vilja gå emot en sådan opinion och därmed blev saken avgjord både i utskottet och riksdagen. Partierna enade sig också 1925 om att genom en av regeringen framlagd bulvanlag förhindra förbudslagens kringgående. Under denna period ersattes år 1926 den norrländska ägostyckningslagen, som nyss förut utsträckts till Mälardalen, med en, så vitt jag förstod, mindre effektiv lagstiftning om delning av jord på landet. Likaså räddade år 1927 den frisinnaade regeringen på initiativ av justitieminister Thyren den norrländska arrendelagens 15-åriga upplåtelsestid i anslutning till den frisinnaade representantens reservation i utredningskommittén. Dennas högermedlemmar och socialdemokratiska representant hade föreslagit upplåtelsestiden för hela landet till 5 år med en erkänt särdeles överklig optionsrätt på ytterligare 5 år i två omgångar.

Slutligen år 1928 beseglades kapitulationen genom att det gamla programmet, att egnahemsrörelsen borde läggas helt i det allmännas hand, som sagt uppgavs. På enhälligt förslag av de år 1925 tillsatta sakkunnige framlades proposition därom av den sittande konservativa regeringen. Riksdagen biföll förslaget. Det kan väl betraktas som en konsekvens av nämnda enhällighet, att senare samma år uteslöts berörda uttalande grund- sats av socialdemokratiska partikongressen även ur partiets politiska program. Detta i anslutning till partistyrelsens och dess tre jordsakkunniges hemställan. I vederbörande riksdagsutskott reserverade sig emellertid samtliga socialdemokrater, lät vara i olika tonarter, mot propositionen i oförmälda del.

Det är nämligen belysande att under alla dessa år gingo socialdemokratiska utskottsledamöterna i andra lagutskottet och sedan i kam-

rarna förmodligen de flesta av partiets riksdagsmän väsentligen på de gamla linjerna med anledning av väckta motioner. Vi kunde ej förneka det oundgängliga målet, som väl endast tillfälligtvis var uppgivet. Någon ingående debatt kunde likväl ej på grund av frånvaron av en s. k. partimotion uppbringas annat än i viss mån i första kammaren. Men vi hade dock glädjen konstatera, att en och annan partimotion började försiktigt orientera sig något fram mot de gamla ståndpunkterna och även varsla om expropriation såsom fortfarande tyvärr partiskiljande.

*Nytt upp-
flammande av
striden mellan
skogen och
åkern.*

Under intrycket, att någon fara således för närvarande ej föreligger, börjar nu övertron på industriens supremati över jordbruket att åter flamma upp. Man frågar sig, låt vara försiktigt, om tiden ej nu kan vara inne att taga bort den sociala jordlagstiftningen för norra delarna av riket och dess utvidgning till de övriga delarna av landet. Vakhållningen kring våra intressen söka vi gärna omgärda med ideella bevelsgrunder och merendels ligger det något, som är beaktansvärt, även i dessa intressen.

Det är således gamla företeelser, som nu röra på sig. Skogsindustrien i våra dagar känner åter mäktig vind under vingarna. Det nya och ideella i denna uppståndelse är den säkerligen uppriktiga förhoppningen hos många, att vid sidan av utdelningen till aktieägarna också kunna bereda arbete för många människor. Ur denna föresats spirar en dröm om sammansmältningen mellan industrien och industriarbetarna till en intressegemenskap. Ur dessa föreställningar framgår emellertid också ett behov att få slita tryckande band och återgå till den liberala näringsfriheten.

Då står främst den sociala jordlagstiftningen i vägen. Det gäller att få den utpekad såsom en ovis handling av en upptänd folkopinion. Man menar till och med öppet, att skogsbolagen böra åter få tillstånd att uppköpa den svenska bondejorden i skogsbygderna, att jordbruket rätteligen bör berövas skogstillgångar även i vårt klimat, att småarrendatorerna icke böra skyddas utan överlämnas åt sitt öde såsom representanter för en föråldrad näring med mera dylikt.

Under en sådan sinnesstämning kunna våra instinkter icke längre tyglas. Man söker bundsförvanter för anloppet mot den sociala jordfrågan. I värsta fall trotsar man lagarna på omvägar eller uppenbart.

Sålunda fick skriftställaren Ludvig Nordström i uppdrag att författa en lovsång över den nya epoken och han avgav, tror jag, sitt bragelöfte på Veijs gård, ett säte för initiativrika och dugande industriella föresatser. I sin bok om Stornorrland bröt han en entusiastisk lans för industriens segertåg. Man kan lämna ur räkningen obekantskapen om vad frågan gällt och fortfarande gäller även på den andra sidan. Då han i sin iver tror, att jordbrukets försvarare vilja nedriva alla fabriker, så skulle ett sådant förhastande i vanliga fall betraktas såsom kriminellt, men i skönlitteratur kallas det visst för fantasirikedom. Boken är även enligt min

mening i åtskilliga delar fängslande särskilt i de kapitel, som beröra förhållandet mellan industrien och industriarbetarna. Det är en dikt om deras sammansmältning till en enda makt genom ömsesidig förståelse och samfälliga intressen. Ordet arrendator eller lantbo förekommer däremot icke en enda gång i boken, så vitt jag kunnat finna, och överhuvud taget är jordbruket tämligen obefintligt. Det skjutes åt sidan, förmodligen såsom föråldrat och mindervärdigt.

Att ena det, som är åtskilt, är visserligen alltid en god sak. Mindre sannolikt är däremot, att det i detta fall skall i längden lyckas, när man samtidigt bibehåller huvudorsaken till splittringen, nämligen att den ena skall giva och den andra skall taga. Det är då ganska förklarligt, att aktierna tillgripa hot om utsvältning eller något liknande för att tvinga skogsarbetarna att åtminstone för tillfället samverka med industrien i syfte att komma den sociala jordlagstiftningen till livs.

*Värmländska
bolags aktion.*

Denna framstöt i den industriella företagsamheten har nu tagit mandom hos de mäktigaste skogsbolagen i Värmland, som sträcka sina domäner även in i Dalarna och Bergslagerna. Den sociala arrendelagens verkningar tagas till utgångspunkt. Det lär vara särskilt Hällefors' och Uddeholms och även Billeruds aktiebolag, som för befrielse från social jordlagstiftning upptagit en strid, byggd rätt och slätt på förakt för lagarna. Visserligen en av de svenskes skötesynder, som uppräknats i den bekanta medeltida inskriptionen på en av Riddarholmskyrkans pelare.

De nämnda bolagen lära ha något olika tillvägagångssätt. Jag är ej i tillfälle att specificera desamma. De metoder, som på ena eller andra stället användas för att tvinga de underlydande att samverka med bolagen för den sociala lagstiftningens och till en början arrendelagens underminerande, lära vara följande.

Man kringgår till en början sedan flera år den norrländska arrendelagen på det sättet, att till arrendatorn upplåtes endast så mycket åkerbruksjord, att arrendet faller under det minimum av jord, som föreskrivits för lagens tillämpning. Återstoden av åkerbruket får arrendatorn i alla fall bruka utan särskilt avtal.

År 1927 utsträcktes den norrländska arrendelagen även till Värmland, södra Dalarna och Bergslagerna, varjämte en 15-årig arrendetid för bolagsarrenden stadgades för hela det övriga riket. Enligt lagen är arrendatorn dock berättigad att efter fem år uppsäga arrendet, och han kan ock enligt allmänna arrendelagen få sätta annan lämplig person i sitt ställe. För min del har jag i jordkommissionen och riksdagen påyrkat obegränsad uppsägningsrätt för arrendatorn.

En annan metod, som just nu i största utsträckning praktiseras, är att arrendatorn helt enkelt vägras 15-årig kontraktstid, för den händelse han vill behålla sin företrädesrätt till arbete i skogarna. Eljest bli hans utsikter hänvisade till det ovissa.

En tredje metod är att 15-årigt kontrakt medgives mot villkor av en betungande förhöjning av arrendeavgälden, jordbrukets eventuella försäljning till utomstående eller minskad trygghet för erhållande av skogsarbete.

Det har också förekommit, att arrendatorer meddelats, att bolaget skall alldeles ta sin hand ifrån dem, ifall de med sin opinion understödja förslagen om expropriationsrätt.

En femte utväg är att hota med försäljning till utomstående, ifall en arrendator, som ej önskar eller har tillfälle att själv köpa på erbjudna villkor, icke logar sig efter bolaget i ett eller annat avseende och åberopar sig på lagens bestämmelser.

Därtill kommer för det sjätte ett förfarande, som på sin tid icke var olagligt men vidtogs för att förekomma verkningarna av en befarad social ägostyckningslag. Innan norrländska ägostyckningslagen år 1917 blev utsträckt till Värmland, företogs nämligen där en mängd ägostyckningsförrättningar för att avskilja jordbruket utan tillägg av vederbörlig odlings- och skogsmark. Därigenom kom man jordbruket och arrendatorernas självständighet till livs. Tidigare sökte man nå samma resultat genom att låta jordbrukets åbyggnader ruttna ned utan reparationer. Under våra omfattande resor för värmlandsundersökningen var detta ett stående klagomål i talrika skogsbygder. Jordundersökningens betänkande lämnar därpå besked. Vanhävdslagen, som år 1917 också utsträcktes till Värmland, visade sig på grund av domstolarnas uttolkning i strid mot lagens mening ej heller kunna skydda åbyggnaderna. På jordkommissionens förslag, framburet i motion till riksdagen, tillrättalades genom lag detta missförhållande.

Denna aktion från stora värmländska bolags sida härflyter förmodligen från deras starka ställning i länet, utmynnande i en vrångbild av den forna patriarkaliska bruksdriften. Detta har å andra sidan givit anledning till den starkare organisation, som skogsarbetarna inbegripet arrendatorer åstadkommit i dessa nejder. En huvudvikt har blivit lagd på den industriella klasskampen med undanskjutande av jordbrukets och den rätta jordfördelningens krav.

De hotade arrendatorerna vilja nu givetvis ej avstå från privilegierad rätt till arbetsförtjänst i skogarna, vilket skulle försämra deras ekonomi. De riskera dessutom ännu starkare konkurrens med småbönderna och lösa arbetare i trakten. Av dessa orsaker äro de för tillfället alldeles obenäga att köpa även om de eljest ville och kunde. De på lager hopade ägostyckningarna utan vederbörlig odlings- och skogsmark verka i samma riktning.

Det har nu i följd av aktiesystemets förenämnda jordpolitik uppstått anarki på orten, och bolagen ha hunnit så långt i »samarbete» med sina arrendatorer, att dessa vid ett nyligen hållet möte i Karlstad, så vitt en redogörelse i Värmlands Folkblad utvisar, uttalat, att det nuvarande tillståndet

vore ohållbart och åkallat statsmakternas hjälp emot bolagens tvångs-åtgärder (bil. F.).

Slutligen ha bolagen tvångsvis också vunnit, att arrendatorerna gemensamt med bolaget ingått till länsstyrelsen i Karlstad och begärt dispens enligt lagens medgivande, och lär länsstyrelsen hava i de allra flesta fallen bifallit ansökningarna. Motsvarande framställning till länsstyrelsen i Örebro lär ännu icke ha företagits till prövning.

Man kan förstå, vilket verksamt sätt detta är såsom en praktisk början till ett ruinerande av den sociala jordlagstiftningen. Ett vid konferensen i Karlstad väckt förslag hänför sig till det ovannämnda för hela riket avsedda ändringsförslaget, som den frisinnade regeringen avvisade (sid. 13). Finner industrien i det övriga landet, att det går så lätt att få statsmakterna på knä och befria aktierna från skyddslagstiftning för jordbruket och dess innehavare och från en rätt jordfördelning till gagn för folkets försörjning under generationer, sprides detta lättsinne lätteligen till det övriga landet både söder och norr om det nu ifrågasatta experimentområdet.

Vidare har aktiesystemet vunnit en annan sak. Norrlandskommitténs uppgift var att tillvarataga försörjningsmöjligheterna genom jordbruk. Det fastslogs därför, att de olika hemmanen och hemmansdelarnas gamla jordbrukskärna eller huvudgård med vederbörliga tillbehör i odlings-, skogs- och betesmark skulle först och främst bevaras för jordbruket. Från reservanternas och särskilt Frans Kempes sida ivrades för, att det skulle stå bolagen fritt att förvandla de gamla bondejordbruken till skogsarbetsboställen. Detta motsatte sig kommitténs majoritet bestämt. Dessa färdiga försörjningsmöjligheter för jordbruk skulle bevaras, de borde för framtiden även förbättras, och till sist måste de helt frigöras från bolagens besittningsrätt vare sig det nu skedde med statlig åborätt eller enskild äganderätt. Att med möda bilda nya jordbruk och på samma gång låta de gamla färdiga jordbruken med åbyggnader gå under, borde väl ej få ifrågakomma.

Jordkommissionen ville skapa en rättsordning till skydd för arrendehemmen och deras rätt att ej behöva köpa förr än det passar dem.

Om bolagen nu genom obetänksamhet eller lagstridiga handlingar tvinga arrendatorerna att gemensamt med jordägaren laga, att jordbruket förfaller och att gårdarna sjunka ned till enbart skogsarbetsboställen, så strider detta mot de ända tills nu fastställda principerna. Det gagnar icke heller landet och det äventyrar kommande släktens välfärd. Under en sådan försyndelse mot en rätt jordfördelning och lagarnas anda bör väl statsmakten ej lägga något hyende. Den värmländska fackföreningsrörelsen går väl också över sina gränser och befordrar samma äventyr, om den, såsom det uppgives, någon gång i sin begripliga desperation över aktiernas jordpolitik ibland förklarar sig för tillfället beredd att söka

klarera situationen genom sedvanlig lönestrid och ej behöva någon social jordlagstiftning.

Uppbygglig är icke heller konkurrensen mellan arrendatorer å den ena sidan samt småbönder och lösa arbetare å den andra om arbetsförtjänst i skogarna, som för alla kategorierna anses lika behövlig. Det finnes ingen annan väg ur en sådan inbördes strid mellan de mindre bemedlade än alla jordbrukens frigörelse från industriens äganderätt med vederbörliga tillbehör för jordbrukets fullkomnande samt ransonering av arbetstillfällena å kronans och industriens skogar, i den mån, trots rationell särskillnad mellan skogsarbete och jordbruk, det senare fortfarande behöver sådana förtjänster.

Emellertid kan detta ej ske genast. Gustaf Vasa och Karl XI skulle ha kunnat det men icke vårt nuvarande parlament. Den ofrånkomliga principen, att arbetstillfällena äro till icke blott för institutionerna utan lika mycket för folkets försörjning, kan icke för ögonblicket genomföras. Det måste därför annorledes tagas provisorisk hänsyn till de trångmål, i vilka arrendatorerna nu kommit.

En utväg är att meddela dispens. Rätt därtill under vissa villkor tillkom enligt den ursprungliga norrländska arrendelagen länsstyrelsen och detta gäller ännu. Länsstyrelsen i Värmland har som sagt meddelat dispens från den 15-åriga arrendetiden. Det är naturligtvis icke lagens mening, att dispens skall få givas generellt, så snart betungade arrendatorer och jordägarna komma överens därom, och lika litet därför att jordägaren kränker lagen. Därmed förfaller allt skydd för den svagare och tillika lagens nationalekonomiska betydelse. Till yttermera visso strider det också mot § 29 i lagen.

En utväg vore därför att med lagens bibehållande i oförkränt skick medgiva dispens för nu förevarande fall såsom en nödfallsvägb i anledning av aktiernas våldspolitik. En sådan bestämmelse borde antagas såsom lag redan vid denna riksdag efter regeringsproposition eller motionsvis med samarbete mellan lagutskottet och justitiedepartementets lagbyrå. Den borde ha ungefär följande innehåll: »Har ägare av sådan jordbruksfastighet, som bör falla under den sociala arrendelagen, vägrat arrendatorn åtnjutande av någon lagens fördel, vid äventyr att eljest ej bibehållas vid företrädesrätt till skogsarbete eller vid skälig arrendeavgift eller hotat med jordbrukets tvångsförsäljning, må Konungen, i avvaktan på vederbörliga åtgärder, för dylikt missförhållandes undanröjande provisoriskt medgiva dispens från stadgad arrendetid, dock ej under 5 år.» Avgörandet och expedierandet av sådana framställningar böra ske gratis,

Bakom dessa bekymmer ligga två strömningar i tiden.

*De juridiska
personerna.*

En allt starkare skugga faller över den svenska jorden från de juridiska personernas växande makt. De äro en konstlad skapelse av lagstiftning och rättspraxis. De sakna själ och få därför straffritt smädas. De tillå-

tas ändock att alltmer bemästra individerna och deras boplatser. De trotsa som sagt ofta lagarna, stiftade till skydd för de svaga. De representera tillika den ensidiga maskinkulturen.

De nutida uppfinningarna lade grunden till de stora ekonomiska företagen. För att giva form åt dem uppfunnos aktiebolagslagarna. Därigenom kunde små insatser förenas i ett gemensamt anlopp. Intresset i företaget spriddes på många händer och leddes som rännilar ut över orterna, i samma mån som aktierna ställdes på låga belopp. Penningens makt demokratiserades med andra ord.

Med denna tidsströmning gingo alltmer omistliga ideella värden förlo-
rade. Aktien representerar egennyttnan utan personliga förbindelser. Var helst en aktie ligger i ett kassafack eller i en byrålåda samlas intresset om att erhålla den största möjliga utdelning eller att kunna sälja aktierna med vinst. De opersonliga bolagsstämmorna syssla främst med detta ändamål, och funktionärerna nödgas gå upp i bemödanden att tillgodose utdelningarna. Gammal patriarkalisk hänsyn viker undan, medkänslan för andra uttunnas och de frisinna idéerna avföras från dagordningarna.

Aktiesystemet har på detta sätt varit en förnämlig orsak till liberalismens sammanstörtande. Det har industrialiserat de högre ämbetsmannakårerna. Med utträngande av de ovägbara värdena ur sinnelagen har även statskonsten råkat illa ut, och den parlamentariska krisen är i väsentlig del ett utflöde av detta tidens väsende. Ett system, som så renodlat inriktats på att förtjäna på människorna i stället för att hjälpa dem, kunde icke undgå sådana följder.

Även övriga juridiska personer med samhället som toppunkt lida naturligt av dylika begränsningar. Men toppunkten är ju alltid det högsta. Därföre har stadgats såsom ett kuriöst undantag, att regeringen och riksdagen icke får smädas, vilket emellertid sker tämligen fritt i alla fall såsom den enda naturliga ordningen.

En uppgift av väldiga mått är således att beskära det själlösa i de juridiska personernas inflytande samt giva den verkliga människan åter vad henne tillhör. Denna erinran riktar sig icke mot de individer, som av slumpen satts som kuggar i det stora maskineriet, och icke heller mot de tekniska uppfinningarnas segertåg. Man kan som måtto över de juridiska personerna ofta sätta Ciceros klargörande ord: »senatorerna äro förträffliga människor men senaten är ett odjur (senatores boni viri, senatus mala bestia)».

Den andra antydda strömningen i tiden är som sagt den nya industriella offensiven, ett uttryck tillika för maskinkulturens expansionsanda utöver tillbörliga rāmärken. Den framträder med samma skaplynne som motsvarande företeelse vid sekelskiftet, men givetvis under vår tids förkläd-

*Regerings-
problemet och
jordfrågan.*

nader. Denna maktfront suggererar nu som då det övriga samhällets överbyggnader och numera också den unga intellektualismen.

Vid sekelskiftet reste sig ett starkt värn mot maskinkulturens dåtida hunnertåg i de radikala norrländska småböndernas, lantmannapartiets och de radikala stadsrepresentanternas samlade vakthållning i andra kammaren om den sociala jordfrågan och i synnerhet om jordbrukets landfästen.

Nu äro partibildningarna omlagda. Landsbygdens sociala inställning i jordfrågan är undanskjuten i riksdagen. Bondeförbundet är vordet företrädesvis en konservativ klassrepresentation för det besuttna större jordbruket. Liberalismen har i den sociala jordfrågan sammansmultit med de konservativa. Stadskulturen förhåver sig igen. Det industriella arbetarepartiet är av ödet ensamt pålagt bördan att värna om den rätta fördelningen av landets jord och medborgarnas beroende av densamma.

Men man får icke begära för mycket. Arbetarepartiet är dock ännu främst industriellt. Dess klientels livsfrågor för dagen förbli att vara dess huvuduppgift. Man talar visserligen icke som förr vid partikongresser om att »jordfrågan är en sak som icke vidkommer oss». Men mången av partiets ledande män, barn oftast av stadskulturen, såsom fallet är med de flesta övriga partiets märkesmän, bekänner fortfarande med berömdvärd uppriktighet: »vi förstå icke jordfrågan.»

Detta begripliga förhållande var väl en av orsakerna till regeringens ovannämnda jordpolitik vid mediet av 1920-talet. Därtill bidrog nog nutidens regeringssätt i allmänhet samt skuggan av storindustriens nya framstöt med stöd av den högre ämbetsmannakåren och även av national-ekonomer.

Det saknas, såsom ovan skildrats, icke heller utvägar att intvinga partiets menige i industriens frammarsch med uppgivande av omistliga grundsatser och den även programenliga kampen för en bättre jordfördelning. En mager arbetsförtjänst i skogarna är bättre än ingen förtjänst, och grå är varje teori i förhållande till livets tarv för dagen. De värmländska bolagens arrendatorer måste rädda sitt livsuppehälle, då ingen annan förhjälper dem därtill. De handlade naturligt och riktigt. Men bakom deras tvungna underkastelse kommer en återuppståndelse såsom skogsarbetaren i Anundsjö siade. En klen tröst visserligen för den levande generationen.

Den nya epoken i skogens kamp mot sin tvillingbroder åkern, den gamle vännen i nöd och lust, kan icke heller undgå att väcka förnimmelser hos ett industriellt betonat arbetareparti. Det kommer fram då och då icke blott i enskilda diskussioner utan även i föredrag och skrift. Sålunda undrar en och annan, om icke norrlandslagstiftningen var rent av ett misstag. Skogen i landet borde väl i varje fall läggas under några kapitalstarka sammanslutningar. Om man ansåg sig ha plikt och råd att genom den sociala jordbrukslagstiftningen uppehålla ett självständigt bondestånd, även om landets försörjningsmöjligheter därigenom

förminskades, så måste man skapa sådana på annat sätt. Även Ludvig Nordströms framtidsstat i Stornorrland undgår ej att väcka viss anklang.

Hjalmar Branting sysslade ej med åkerns och skogens sociala fråga, och jag tror, att han ej heller var särdeles insatt i densamma. Men han hade intuition för dess tillvaro. Han slog sig därför, när det kom till stycket, ej till ro med att tillkasta den några nödmynt för att få vara i fred. När något tydligen måste uträttas, stödde han till sist uppfattningarna, att man måste gå någorlunda till grunden med tingen. Denna syn tog sig vid ett minnesvärt tillfälle uttryck i en förmenan, att jordfolket och industriarbetarna hade så pass skilda intressen, att de nog måste gå fram på olika linjer men samverka i alla fall. Även Fabian Månsson har, om jag ej missuppfattat honom, skattat åt ett sådant realpolitiskt uppslag.

Jag förstår denna ståndpunkt, men har aldrig kunnat dela den. Splitt-ring är en fotapall till andras herravälde. Socialdemokratien måste vidga sina linjer och sitt klientel, om landet någonsin skall få en reformvänlig majoritet vid styret. Även partiets nuvarande medlemmar i orterna stå säkerligen i stort sett beredda att taga upp den sociala jordfrågan, om den blott får paroll från den härskande stadskulturen. Det märker man granneligen vid besök ute i landet.

Landet har i nutiden icke haft någon regering, för vilken den sociala jordfrågan varit dess egen sak. När någon gång en regering vilken som helst faller på den sociala jordfrågan, då först kommer det att våras över densamma.

Måhända skall en sådan tilldragelse även skapa utsikter till den efterlysta majoritet i landet, på vilken en regering med egna grundsatser kan uppbyggas.

Efter denna inblick i skuggornas värld må framställningen avslutas med något, som väcker förhoppningar. Låt mig taga tre exempel på, vad som kan vinnas ur jordens odlande av ett i tidernas längd vaket och idogt folk.

Sommaren 1901 besökte jag, vägledt av ryktet, en man i Södermanland, som på en klippsluttning, arrenderad på 50 år, framtröllat mellan skrevorna en utomordentlig trädgårdsodling, varav familjen hade sin ordentliga utkomst.

»Om jorden i allmänhet brukades så», utbrast jag, »skulle det se annorlunda ut i vårt land.»

»Ja, då skulle Sverige bli en lustgård», svarade odlaren enkelt.

I detta yttrande ligger ett program.

Ett annat föredöme hämtar jag från Högheden i Norrbottens lappmark ovan odlingsgränsen vid Hornavan. Jag kom till stället en sommar såsom medlem i norrlandskommittén. Gården företedde trevnad och större burgenhet än som kom till synes på andra besökta hemman i dessa trakter. Innehavaren övertog gården för trettio år sedan, och då fanns där

*Jordbrukets
möjligheter.*

blott en liten stuga, som stod kvar som ett minne, och gården födde endast en ko och några småkreatur. Nu föddes där 8 kor, 2 hästar, 30 får, höns och kaniner, och ägaren hade så mycket odlingslägenheter, att han hyrde ut till grannar självväxande slätterlägenheter. Detta allt hade åstadkommits genom eget arbete. Föräldrar och syster hade underhållits och fem döttrar och tre söner fostrats. Resultatet hade åstadkommits genom att ägaren av omtanke upphört att arbeta i skogarna åt bolagen samt uteslutande ägnat sig åt jordbruk. Han sammanfattade sina rön sålunda: »25 öre ur jorden är en drygare inkomst än 1 krona ur skogen.»

Andra småbrukare i socknen, som besöktes, arbetade alla åt bolagen i skogarna.

Den tredje erfarenheten är vunnen under en resa i Värmland, troligen 1912, som jag gjorde såsom medlem i jordundersökningen. Under en åktur i Östmark visade häradsdomaren, som körde vagnen, på en gård vid ett skogsbyn och yttrade: »Där bor en trollkarl.» Ögonblickligen stannades hästen, och trollkarlens gård Långbacken fick ett besök. Han hade lyckats vad ingen annan i orten trott sig gå i land med, att genom omtänksamt jordbruk å en småbondegård utan biförtjänster från skog eller skogsbruk skapa sig en för orten burgen ställning. Platsen var tjugonio år förut ett litet torpställe, där det föddes 2 kor och 1 kalv. Odlares hade första tiden arbetat åt bolagen i skogarna. Genom erfarenhet och eftertanke kom han emellertid underfund med, att han förlorade mer än han vann genom arbete i skogen. Arbete, omtanke och sparsamhet hade varit hans grundsatser. Sparsamheten hade dock ej behövt gå över skäligen behov utan hade familjen, man, hustru och fyra barn, kunnat leva ordentligt och bra. Omtanken hade särskilt gått ut på att taga vara på allt som växer, att aldrig vara lat utan hushålla med tiden samt att ägna omsorgsfull skötsel åt kreaturen. Vad man kostat på ladugården, det fick man enligt denne rödjares erfarenhet igen med ränta till på långa vägar. Å ett litet inköpt avverkat skogsskifte hade nu skog vuxit upp. Gården, som var helt nybyggd, födde vid tiden för mitt besök 6 kor och 1 häst. Ingenting hade ärvts, och endast en gång på en affär förtjänats 1,100 kronor. Till övers hade han ett kapital på 17,000 kronor, i vilket dock ingick 6,000 kronor, för vilket billiga pris gården för någon tid sedan sålts till en måg.

Men så hade han också haft en duktig hustru, sade denne trollkarl, ty utan en sådan hjälpare går det ej att vara jordbrukare.

Andra bönder i socknen, som besöktes, arbetade alla åt bolagen i skogarna.

Återuppståndelsen.

Den sociala jordfrågan har sålunda upptagits till utredning i stora drag 1901, 1911 och 1918. Det är på tiden, att en återuppståndelse även nu kommer till stånd. Denna bör då byggas på den redan verkställda utredningen såsom grund och ej, med tillspillogivande ute i landet av individernas

möjligheter, rinna ut i sanden genom s. k. nya utredningar i kompromissyfte.

På grund av vad sålunda anförts hemställas,

Yrkanden.

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla:

1) att övervägandet av den sociala jordfrågan, som av regeringsmakten väsentligen nedlagts från år 1923, måtte återupptagas i hela dess vidd;

2) att de av regeringsmakten i instruktionerna för norrlandskommittén, jordundersökningen och senast jordkommissionen antydda problemställningarna därvid måtte åter beaktas med stöd av erfarenheterna;

3) att jordkommissionens synpunkter och förslag i syfte att bereda de jordlösa en flik av ett fädernesland måtte diskuteras och övervägas, vilket hitintills gemenligen icke skett;

4) att särskilt de gamla frågorna om rikets kolonisation, frilösning av arrendatorshemmen, skyddande av dessa jordbrukarhem under övergångstiden, förbättring av ofullständiga jordbruk och anskaffandet av tomtmark för bostäder m. m. dylikt, allt genom lagstiftning, upplysning, kredit och organisation, måtte omsider någorlunda lösas från grunden;

5) att sålunda även det gamla programmet, att sistnämnda sociala jordfrågor böra läggas i samhällets hand och icke, såsom fortfarande skett, väsentligen anförtros åt den tekniska jordbruksvårdens målsmän, hushållningssällskapen, måtte någon gång vinna tillbörligt erkännande;

6) att vid övervägandet icke må förglömmas, att skogen i vårt land skall tjäna icke blott industrien utan även försörjningsmöjligheterna genom jordbruk;

7) att den tid, som, till ofärd för många människor, på senare tider förspills, icke må i ytterligare årtal uttänjas genom s. k. utredningar i dessa klara och redan tillräckligt upplagda frågor;

8) att de beredningar, som tilläventyrs anförtros att fullfölja resultaten av regeringsmaktens tidigare initiativ i den sociala jordfrågan, erhålla såsom förut en allsidig sammansättning och ej såsom på senare tider ägt rum en ensidigt konservativt betonad besättning.

Stockholm den 21 januari 1930.

Carl Lindhagen.

Bil. A.

Motion i andra kammaren år 1901 nr 142 av herr C. A. Lindhagen, angående lagstiftningsåtgärder för vidmakthållande av jordbruksnäringen inom skogsbygderna i Norrland och Dalarne.

»Land skall med lag byggas.»

*Jordbruks-
näringens
rättshistoria i
Norrland och
Dalarne.*

I en avhandling från medlet av sjuttonhundratalet om uppodlingsmöjlighet i lappmarkerna yttras, att »evad okunnigheten och villfarelsen må hava att förebära, så måste jordbruket såväl i lappmarken som annorstädes anses för basis till all hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet». En dylik uppfattning har även i fråga om det nordliga Sveriges kolonisation varit oavvisligt vägledande för de svenska styrelserna, så långt historiska urkunder gå tillbaka eller från början av 1300-talet. I medlet på 1800-talet började emellertid den enskilda företagsamheten på sidan om lagarna undergräva den gamla odalbyggnaden till förmån för trävarunäringen. Detta arbete har sedan bedrivits med mycken kraft och synnerlig framgång. Och genom 1896 års ägostyckningslags tillämpning även på de norra skogsbygderna kom det slutligen därhän, att jämväl statsmakterna, visserligen utan att i själva verket vilja det, men ändock överlagt, både godkände och uppmuntrade den nya utvecklingen.

För att kunna bedöma betydelsen av denna plötsliga omvälvning och finna botemedlen mot dess olyckor, är det av största betydelse att erinra sig huvuddragen av den sålunda hotade jordbruksnäringens rättshistoria.

Man anser, helt visst med rätta, att de första odlingarna i de norra delarna av riket skedde under »nävrättens tid, då var och en tog för sig efter förmågan». Obygderna där uppe ansågs såsom ingens eller allas tillhörighet. Men i den mån dessa trakter genom odlingens framsteg började komma inom det övriga rikets intresseområde, företogo sig regenterna att i kronans namn förfoga över dem för att befrämja landets bebyggande. Redan från början av 1300-talet finnas urkunder, som ådaga-lägga detta. Mest avgörande framträdde detta kronans anspråk i Gustaf I:s bekanta brev till norrlänningarna av den 20 april 1542, däri förklaras, att »alla sådana ägor, som obygga ligga, höra Gud, Konungen och Sveriges krona till och ingen annan». Socknar, bygdelag, ensliga gårdar och annan bygd, som förmenade sig vara ägande uti skogarna, förbjödos därför av konungen att hindra andra bygga å dessa, där det ej skedde på de förras egna bostäder, ängar och fäbete.

Sålunda utbildade sig det s. k. skogsregalet eller kronans äganderätt till skogarna i rikets norra delar. Under återstoden av 1500-talet samt de båda följande århundradena gjorde regeringsmakten genom talrika förordnanden gällande kronans rätt i detta avseende. Oftast skedde detta i odlingens intresse. Man tillhöll därför bönderna att ej lägga under sig skogarna samt sökte i stället på olika sätt uppmuntra andra att där bygga och göra sig hemman. Under 1600-talet och början av 1700-talet ingrep kronan i framträdande grad även i skogsvårdens intresse till förmån för det då mycket gynnade bergsbruket.

Emellertid visade det sig, att denna osäkerhet i byarnas rätt till den omgivande skogen var menlig i många avseenden och icke minst för

odlingens framåtskridande. Enligt förordningen den 19 december 1683, varigenom 1542 års författning uttryckligen förnyades, befalldes därför landshövdingarna att, sedan de efter var bys och gårds egenskap och beskaffenhet prövat var och ens rågång eller, där den felades, tillagt var och en så stort utrymme och så mycken skog, som funnes skäligt och till fullsatt hemman nödigt, skulle de därifrån avskilja och *avvittra* den övriga delen såsom kronan och ingen annan tillhörig. Denna författning har givit upphov till de s. k. avvitrtingarna. Mycket blev i anledning av densamma emellertid icke då åtgjort. Under 1700-talet påbörjades åter avvitrtingar, men de avbrötos snart.

Först under 1800-talet hava avvitrtingarna med kraft upptagits och fullföljts enligt särskilda författningar, utfärdade för *Jämtland* den 8 december 1820, för *Härjedalen* den 9 mars 1825, för *Västernorrlands, Väster- och Norrbottens län* den 10 februari 1824, för *Gävleborgs län* den 12 maj 1832, för *Västerbottens och Norrbottens lappmarker* den 30 maj 1873 samt för hemman och lägenheter *ovanför odlingsgränsen i lappmarkerna* den 18 november 1892. I *Dalarne* har i sammanhang med de år 1804 började storskiftena även verkställts avvitrting, för vilken utgivits en mängd särskilda författningar. Kostnaden för förrättningen bestrides av statsverket och har under 1800-talet uppgått till över nio miljoner kronor.¹ Denna avvitrting är nu över allt avslutad utom i lappmarkerna, där den särskilt ovan odlingsgränsen ännu pågår och i åtminstone ett par socknar ej ens blivit påbörjad. *Värmland* har ej varit underkastad avvitrting, utan hemmansägarna hava fått utsträcka sina skogskiften ända till landets yttersta gräns, vilken förmån uppgives grunda sig på Gustaf I:s brev den 12 augusti 1535, vari han av synnerlig gunst och nåd »tillåter menige man i Värmland att bruka de allmänningar, som de från långlig tid och hedenhös innehavt».

Den grundsats, som i början gav sin prägel åt avvitrtingsmetoden, återfinnes i cirkulärbrevet den 14 april 1824, utgivet med anledning av ett beslut av föregående års riksdag. I detta brev säges nämligen om kronomarkerna i de norra länen, att de »i anseende till folkbrist och felande kommunikationer i sitt nuvarande skick voro av föga värde och icke kunde med större nytta för det allmänna användas än till nya hemmansanläggning för att befordra landets uppodling och befolkning». Rättast hade naturligtvis varit, att man sparat på kronans egendom och riktat sin uppmärksamhet på att skaffa de kommunikationer, som man insåg skulle höja skogarnas värde. Men bristen på framsynthet i detta avseende hade till stor del också sin rot i en oförståndig tillämpning av Adam Smiths ekonomiska teorier, som vid den tiden gjorde sig gällande. Liksom man därför på grund av förenämnda riksdags beslut företog sig att genom försäljningar för billigt pris slumpa bort kronoskogarna i södra och mellersta delarna av landet, blev målet för avvitrtingarna att lägga all kronans skog till bygdelagen eller nybyggen. Under sådana förhållanden kunde även nybyggarna lätt vinna obegränsat erkännande för

¹ Dessa statsverkets utgifter för avvitrtingsverket uppgå för:

Kopparbergs län	från år 1803	t. o. m. 1894	till kr. 2,699,528
Gävleborgs län	» » 1832	» 1865 » »	57,865
Västernorrlands län	» » 1824	» 1869 » »	338,562
Jämtlands län	» » 1821	» 1869 » »	484,501
Västerbottens län	» » 1824	» 1899 » »	2,528,762
Norrbottens län	» » 1824	» 1899 » »	2,970,697

Summa kronor 9,079,915

sina vanor att ligga milsvitt borta i skogarna och skörda dåligt starrgräs i stället för att ordenligt bruka jorden i närheten av gårdarna. Man lystrade med ett ord ej vidare till den gamla lösen om kronans rätt till de ägor, som obygga ligga, utan slösade bort statens egendom på det oförsvarligaste sätt. Först på 1860-talet började det så till vida brytas med dessa grundsatser, att man beslöt att ej upplåta överloppsmarkerna blott till nybyggen, utan att även avsätta kronoparker, och härigenom räddades dock åtskilligt av kronans arvedel.

Vad man vid avvitreringarna däremot fortfarande framför allt ville befrämja var jordbruksnäringens utveckling. Angelägenheten av »landets uppodlande och bebyggande» är det tema, som genomgår alla avvitringsförfattningarna. Den äldre nybyggaren ansågs »genom stadga och säkerhet i dess område» skola uppmuntras till sina ägors »vidare upparbetande och förbättrande», och på de överblivna kronomarkerna ville man bereda »idoge arbetare tillfälle till nya hemmans anläggning». Detta var sålunda enda ändamålet med skogstilldelningarna. Det var också en gammal, av erfarenhet beprövad trossats, att jordbruket där uppe behövde skogen till ryggsöd. Och man förstod, att de ouppodlade vidder, som skogarna inneslöto, endast i en jordbrukande befolknings besittning kunde småningom komma under plogen.

Någon särskild föresyn utövades icke för att de oerhörda skogsmarker, som på detta sätt ofta tillades ett hemman, verkligen skulle få det åsyftade gagnet. Man hade ej heller då någon omedelbar känning av de faror, som hotade. Bonden fick därför obehindrad förfoganderätt till hemmanets skog. Men när de bittra erfarenheterna kommo, började man från år 1866 långsamt famla efter otillräckliga utvägar att genom bestämmelser om skogsvård varaktigt trygga skogen åt hemmanet och dess uppodling. Sålunda bestämdes på vissa orter, att bonden eller nybyggaren endast skulle äga att efter utsyning verkställa årlig avverkning till avsalu. Denna inskränkning i dispositionsrätten till skogen vilar på hemmanen i lappmarkerna och i Särna socken med Idre kapellag samt dessutom på 299 hemman, belägna uti andra orter, företrädesvis i Väster- och Norrbottens kustland. Åtgärden motiverades av 1870 års skogskommitté i avseende å lappmarkerna därmed, att alla skogarna »ännu voro statens tillhörighet» samt att man därför ej borde lämna obegagnat tillfället att »utan ringaste kränkning av eller ingrepp i enskild äganderätt förbinda rättigheten till skogens begagnande med sådana föreskrifter, att skogarnas förstörelse i möjligaste måtto förebyggdes utan att utvägarna till nödortftig bärgning betogos invånarna». Någon uttrycklig föreskrift har däremot aldrig givits om skogsanslags avsättning till skogsallmänningar, varigenom dock avvitreringens ändamål skulle på bästa sätt tryggats. Genom frivilliga överenskommelser mellan delägarna äro emellertid någon mindre del av skogsanslagen avsatta till sockenallmänningar eller besparingsskogar inom åtta socknar i Kopparbergs län, två socknar i Gävleborgs län, fem socknar i Norrbottens lappmarker, en socken jämte två kapellag i Norrbottens kustland. Beslut härom läres också fattas för två socknar i Västerbottens lappmarker.

Den historiska rättsutvecklingen visar sålunda, att i stort sett full äganderätt till jorden inom rikets norra delar vanns endast genom dess uppodling. Det kan väl synas, som odlaren även borde fått ett billigt anspråk på husbehovsskog i gårdens närmaste omgivning eller med andra ord ett hemskogsskifte. Och kronan skyddade nog ibland dylika anspråk

gent emot tredje man. Själv däremot avhände sig kronan i allmänhet icke den juridiska rätten till någon skog. Men denna sin rätt har kronan aldrig missbrukat, utan tvärtom genom avvittringarna gagnat hemmanen långt utöver billighetens gränser.

Det framgår vidare härav såsom ett klart och talande sakförhållande, att de skogsmarker, vilka i Norrland och Dalarna genom avvittringarna tillagts hemmanen, äro *förläningar av kronan till hemmanen för jordbruksnäringens varaktiga befrämjande*. Dessa förläningar skedde ej på grund av någon privaträttslig kontraktsförbindelse till hemmansinnehavaren, utan allenast genom en i den allmänna hushållningens intresse vidtagen lagstiftningsåtgärd. Avvittringen var den handling, varigenom kronan på egen bekostnad bragte gåvan till verkställighet, och först med avvittringens avslutande eller nybyggenas slutliga skattelösen övergick den juridiska rätten till skogen från kronan över på hemmansägaren.

Häri ligger också den stora sakliga skillnaden i äganderätten till de avvittrade hemmanen och till hemmanen i södra och mellersta Sverige. De senare äro i allmänhet sedan urminnes tid till sina gränser bestämda genom förfoganden, som oftast fallit i glömska. Och deras huvudsakliga värde ligger icke i skogen utan i den öppna jorden, vars odling är en skapelse av hemmansinnehavarens under generationer därå nedlagda arbete.

På grund av flera samverkande orsaker och icke minst i följd av avvittringarna inträffade på 1850-talet plötsligt ett bestående uppsving i trävarukonjunkturerna. Skogarna erhöilo härigenom redan då ett marknadsvärde, som man trettio år förut fränkänt dem för all framtid. Kapitallet fick sålunda här ett lönande arbetsfält och det begagnade sig också genast smidigt av förhållandena.

*Trävarukon-
junkturernas
mellankomst.*

Enligt lagstiftningen hade bönderna fått rätt begagna skogen å redan avvittrade hemman till avsalu; och jämlikt författningen om nyttjanderättsavtal kunde sådana ingås på femtio år. Följaktligen uppgjordes kontrakt, varigenom hemmansinnehavarna på nämnda tid upplåto avverkningsrätt till sin skog. Då dennas värde i början var dem okänt, blevo köpeskillingarna rena obetydligheter. Sålunda förlorade hemmanen det avsedda stödet av skogen i ett halvt århundrade, och vid kontraktens utgång mottaga de en skövlad skog, som behöver en lika lång tid för att komma i återväxt. Dessa avverkningsupplåtelser efterträdtes längre fram allt mer av hemmansköp. Grunden till denna böndernas benägenhet att avhända sig äganderätten till jorden ligger dels i deras ringa motståndskraft, sedan de en längre tid genom avverkningskontrakten varit i avsaknad av inkomst från skogen, dels i lockelsen att genom den lätt fångna skogens avyttring på en gång komma i besittning av ett större penningbelopp och dels i det växande nit sågverksbolagen av flera skäl allt mera inlägga för inköpen. Numera hava bolagen till grundsats att endast köpa hemman.

Men dessa bolag inlåto sig även på det äventyrsavtalet att förvärva äganderätt eller nyttjanderätt till oavvittrade hemman i förhoppning, att staten ej skulle begagna sig av sin befogenhet att när som helst ändra villkoren för donationen eller alldeles inställa den. Avvittringen får här den egendomliga uppgiften att med av riksdagen anslagna medel från kronans mark för jordbrukets befrämjande skänka skog till hemman, som redan inköpts av sågverksbolag i avsikt att för aktieägares räkning under all framtid använda gåvan till helt andra ändamål än jordbrukets

utveckling. En dylik komedi har i stor utsträckning pågått i lappmarkerna och pågår där ännu.

Särskilt betänkliga hava yttringarna av kapitalets anlopp visat sig i avseende å de nybyggen, som upplätos vid själva avvitrningen. Ofta lät en sågverksägare själv eller genom ombud insyn en nybyggesrätt. Därefter utfördes i största hast en ytlig odling för att vinna högsta möjliga skatterätt, och sedan denna efter en ofta lättvindig syn erhållits, försumrades odlingen eller övergavs helt och hållet. På sådant sätt hava stora kronomarker frångått kronan utan någon förnuftig anledning. Och det vore ej förunderligt, om staten någon gång lät verkställa en grundlig undersökning av dessa förhållanden.

Händelserna gå nu, såsom var och en vet, med stormsteg mot trävarurörelsens mål, förvärvet av all kronans donationsskog inom Norrland och Dalarna. Det behöver knappast påpekas vad detta betyder för framtiden. De ouppodlade vidderna undandragas kulturen. Den redan befintliga befolkningen förlorar det stöd, man velat giva den, samt sjunker ned i beroende. Den behållna avkastningen och det ökade värdet av kronans skogar, vilka senare hon för skogsbruksändamål lika väl kunnat själv behålla, gå det allmänna väsentligen förbi. Osynliga aktieägare skola mångenstädes behärska bygderna genom sina tjänstemän, för vilka det enligt sakens natur blir en omöjlig uppgift att vara de bästa väktarna för rätt och sanning. Själva samhällsförfattningen bliver i dessa och många andra avseenden i grunden byggd på osunda förutsättningar.

Det är nu alldeles oriktigt att lägga dessa förhållanden skogsspekulanterna till last. Felet ligger helt och hållet i en lam och oförståndig lagstiftning, vilken frestar den enskilda företagsamheten att beträda sådana vägar. Affär är nu en gång affär. Och det är för mycket begärt, att det enskilda intresset skall förstå att offra sig för samhällets idé, när dess egna organ ej göra något för att upprätthålla densamma.

Likaledes ser man saken oriktigt, när man framställer det ekonomiska uppsvinget såsom uteslutande sågverksbolagens förtjänst samt därav drager slutsatser om, att allt är väl beställt eller att skogarnas ökade värde skulle vara en produkt av sågverksbolagens arbete och sålunda böra tillfalla dem såsom välfången egendom. För den ekonomiska uppblomstringen har man i första hand att tacka skogarna själva och de konjunkturer, som vid viss tid gävo utsikter att bereda dem marknadsvärde. Härav kan och bör det allmänna och det enskilda intresset draga nytta. Och denna nytta skall ingalunda utebliva utan tvärtom bliva fruktbarare och varaktigare, om äganderätten till jorden ligger hos staten, kommunerna och bönderna i stället för hos sågverksbolagen.

Frågan gäller sålunda icke här ett antingen för eller emot kapitalet. Att denna genom tillgodoseendet av sin egen nytta även kan fylla och fyller en allmän uppgift, vill ingen bestrida. Men det skall då komma över landet som ett sakta befruktande regn och ej såsom en stormflod, vilken sköljer bort gammal kultur och århundradens förutseende.

*Intressenas
harmoni.*

För att nu vinna klarhet, huru lagstiftningen i dessa frågor bör förhålla sig, erfordras, liksom i alla ämnen, där man vill komma till fruktbringande praktiska resultat, att först framställa för sig det ideal, som bör vara vägledande för alla åtgöranden. Vad man då här uppenbarligen alltid måste sträva till är förverkligandet av de olika intressenas harmoni. Och det är upprörande veta, att man inom mannaminne haft i sin hand ordna förhållandena på ett sätt, som ganska nära närmar sig detta mål.

Det finnes nämligen nu icke mer än en mening om, huru vid avvitt-ringarna rätteligen bort förfaras. Kronoallmänningar skulle bildats över allt och, där sådant verkligen skett, givits större omfång. Av skogs- marken skulle hemmanen omedelbart tilldelats endast husbehovsskog, vid vars utbrytning även bort tillses, att den inneslöt den bästa odlingsbara jorden. Återstoden av skogsanslaget skulle avsatts till skogsallmänningar för att medelbart stödja landets framåtskridande och bebyggande. Genom dessa kronoparker och skogsallmänningar hade det allmänna fått sin behöriga andel i vinsten å skogarnas stigande värde samt den allmänna odlingen och de berättigade enskilda intressena haft ett verkligt framtidsstöd. Jordbruket hade fått den verkliga hjälp man äsyftat genom att med avkastningen från skogsallmänningarna kunnat bestridas utgifter för kommunala ändamål och för kommunikationernas utveckling. Själva arbetet på jordens odling hade även befrämjats, då hemmansinnehavaren ej varit frestad att företrädesvis ägna sig åt avverkning i egna skogar eller att alldeles förspilla hemmanets framtid genom att, såsom 1870 års skogskommitté yttrar, utrymme lämnats för »befolkningens strävanden i allmänhet att, där så erbjuder sig, för tillfällig vinning utan tanke på framtiden hastigt realisera sin skogstillgång». Och sågverksindustrin hade blivit begränsad till den verksamhet, som med rätta tillkommer den, nämligen att inköpa de årliga avverkningsrätterna å kronoparkerna och skogsallmänningarna samt därefter förädla virket.

På sådant sätt skulle det allmänna fått sitt. Skogsvård och jordbruk hade gått hand i hand, vilket endast är möjligt, när den förra ställes i den senares och de allmänna intressenas tjänst, och för jordbruksnäringen liksom för sågverksindustrin hade lagts »basis för en hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet». I stället åter nu den senare näringen ut den förra och förtär lätt även sin egen framtid genom det fria spelrummet för den enskilde affärsmannen att av naturens för honom åtkomliga tillgångar göra så mycket pengar som möjligt under sin livstid. Avverkningen och därav följande omsättning hade kanske ej gått så fort som nu och den yttre ögonfägnaden av en industriell uppblomstring därför i början antagit måttligare proportioner. Men i stället för faran av en snabb avveckling av jordbruk och skogsbruk hade lagts grunden till en jämn utveckling av dessa näringar för framtiden.

Nu måste det visserligen medgivas, att ur den stora apparaten med alla vederbörande ej i tid skulle kunna framgå ett enhetligt och kraftigt uppträdande å det allmännas vägnar för att leda den nya utvecklingen in på lojala banor. Men även sedan erfarenheten börjat tala sitt tydliga språk, har man tövat att göra något eller sökt sin räddning i palliativ, varigenom det onda endast beretts tillfälle att ytterligare gripa ikring sig. Vad ställningen kräver är däremot att gå frågan in på livet och ej famla efter förevändningar att komma bort ifrån densamma. Det är ett drygt ansvar, en generation ådrager sig, när den handlar på det senare sättet och sedan går omanligt bort ur tiden, överlämnande åt kommande släkten att under kiv och strid söka lösa de härvor, man rett åt dem.

Vill man däremot på allvar söka ordna saken, måste man först vinnlägga sig om att genom lagstiftningen beröva de missförhållanden, som föra utvecklingen i orätt riktning, laglig rättighet att fortfara därmed.

Lagstiftningens närmaste uppgifter.

Såsom nedan skall närmare utvecklas, äro de åtgärder, som i detta avseende måste utan uppskov vidtagas, *dels* inskränkning i skogsspekulanternas förvärfv av avvittrade hemman, *dels* upphävande tills vidare av den nuvarande ägostyckningslagens tillämpning på dessa fastigheter, *dels* uttrycklig föreskrift om avsättning av skogsallmänningar i de orter, där avvitrningen ännu ej avslutats.

Sedan sålunda vunnits andrum, gäller det att hovsamt, men bestämt sträva att småningom återföra utvecklingen till det mål, som man nu inser varit det enda rätta. Nedan skall antydningssvis angivas några av de många åtgärder, som i detta avseende kunna ifrågakomma. Att därvid tilläventyrs skall krävas flera släktleds arbete för att försona, vad en generation förbrutit, är blott ett ytterligare skäl för angelägenheten av att i detta arbeta aldrig tappa tagen.

Utom av sakens egen natur skall lagstiftningen i dessa strävanden kunna hämta ett synnerligt stöd i de avvitrade hemmanens rättshistoria. En dylik tankegång uttrycktes även år 1892 av landshövdingen i Luleå under en debatt i första kammaren. »Staten har», sade talaren, »även fortfarande en ganska stor rätt mot dessa hemman. Att så är, bliver klart, när man tänker, huru dessa hemman hava uppstått. De hava nämligen genom avvitrting tilldelats enskilda. Med rik och öppen hand har staten utdelat stora och numera dyrbara skogsområden, med villkor allenast, att odlingen bedrevs och underhölles. Visserligen har, sedan dessa hemman blivit skatteförda, den juridiska rätten förfallit, men i alla fall kvarstår, att staten genom denna sin frikostighet att vilja understödja odlingen gjort lägenheterna för eftersträfvansvärda för spekulationen, vilken satt sig i besittning av dem, men lämnat odlingarna på många håll vind för våg. Och i stället för ett burget hemman av det upplättna nybygget skulle uppkomma, som framdeles skulle delas och bilda stora byar, varpå glädjande exempel flerstädes finnas, så förfelas ändamålet med jordupplåtelsen fullkomligt genom skogshemmansköpen, och staten går förlustig både jorden, skogen och hela odlingen samt slutligen den självständiga befolkningen. Mot sådant synes det mig, att man har någon rätt att ingripa».

Jordbruket
och »indus-
trien»).

Vad nu först angår angelägenheten av att inskränka skogsspekulanternas *fastighetsförvärfv*, böra, innan möjligheterna därtill närmare utvecklas, något beröras de skäl, som huvudsakligen anföras till förmån för dylika förvärfv.

Man får då till en början ganska ofta, särskilt i första kammaren, höra det talet, att Norrland på grund av sina naturliga tillgångar och sina vattenfall är hänvisat till att bli en industriland och att det därför ej är någon olycka, om industrien »ersätter jordbruket».

Ingen kan emellertid väl påstå annat, än att det är en livsbetingelse för industrien att på närmaste håll och till billigaste pris erhålla livsmedel för den industriella befolkningen. En uppblomstrande industri bör vara angelägen att befrämja jordbruksnäringen just i fabriksdistriktet. I utvecklade industriländer tycker man därför, att det är bra, när åkrarna taga vid, där fabriksstomterna sluta.

Det återstår sålunda endast, att det skulle vara utrymmet på marken, som vore särskilt i Norrland så knapp tillmätt, att även den odlingsbara marken behövdes för industriens ändamål. Detta kan icke gälla själva fabrikernas tomtområden. Icke heller är bergsbruket så skrym-

mande, att jordbruket behöver vika för detsamma. Om bergsbruket kan tvärt om sägas en annan sak, nämligen att då detta i Norrland huvudsakligen avser att i största möjliga omfattning exportera malm, så kan det vara gott att i framtiden, när malmen tagit slut, hava jordbruket att falla tillbaka på.

Vid närmare påseende visar det sig sålunda, att man med industri här menar skogsbruk, men då ingår däri likaväl jordbruket, som också avser tillgodogörandet av vad som växer på marken. Anställer man nu en jämförelse mellan dessa båda »industrier», så framstår det såsom påtagligt, att det årliga skördandet av säd, gräs eller rotfrukter på ett tunnland odlingsbar mark är en till arten högre och till avkastningen rikare kultur än utsikten att i allra lyckligaste fall vart femtionde år få avverka det antal träd, som kunna uppväxa å samma område. De klimatiska förhållandena ställa i allmänhet ej heller jordbruket i sämre ställning än skogsbruket. Är klimatet kargt, blir bådas avkastning förminskad därefter. Ibland förhåller det sig till och med så, att storartad gräsväxt kan uppvisas å trakter, där det går oändligt långsamt för skogen att taga sig fram.

Det vore därför mycket lyckligt, om jordbruket kunde i Norrland helt och hållet »ersätta» skogsbruket. Men detta stöter bland annat på det naturliga hindret, att i anseende till markens beskaffenhet de ojämförligt största vidderna alltid måst stå öppna ensamt för skogsodlingen. Och med denna förvissning borde skogsvännerna slå sig till ro och avstå från den hopplösa uppgiften att göra gällande, att det är bättre, om det växer skog än jordbruksprodukter på odlingsbar mark.

Detta framhållande av industriens rätt beror i själva verket på en missriktad tankegång, framkallad just av skogsbolagens fastighetsförvärv och intresset att värna dem. Man kommer nämligen inför denna företeelse lätt till den uppfattningen, att skogarna äro till för sågverkens räkning. När sålunda en sågverksägare planlägger en utvidgning av sitt verk, så kallas detta genast en utvidgning av industrien, som ovillkorligen berättigar till förvärv av den för planens genomförande erforderliga skogsmarken. Härvid är då jordbruket ofta i vägen och därför måste det undanröjas genom missaktning för dess uppgift. Riktiga förhållandet är naturligtvis, att sågverksindustrien har att i sina anläggningar helt och hållet rätta sig efter den skogstillgång, som med behörigt iakttagande av naturens och samhällets lagar finnes tillgänglig för denna industris verkliga uppgifter. Frågan om vem, som bör äga själva skogsmarken, skall därför avgöras efter sociala hänsyn och ej efter avverkningssintressets önsknings.

Vad som kanske oftast åberopas till förmån för skogsbolagens jordförvärv, är skogsvårdens intresse. »Nästan alla sakkunniga», heter det, »äro ense om att skogens sammanförande till stora komplexer, som besittas med full äganderätt av kapitalstarka händer, är förmånligt för skogens rätta vård och skötsel.»

Sanningen i detta uttalande ligger däri, att det är lättare och mera lönande att genomföra rationell skogsvård å ett stort skogsområde än å ett litet. Därför är det emellertid ej sagt, att ägaren av en stor skog frivilligt vinnlägger sig om dess skötsel. Personer, som sett förhållandena på nära håll, vitsorda också allmänt, att talet om de norrländska bolagens vårdnad om sina skogar i stort sett vilar blott på en gammal föreställning, som man tror på, därför att den ständigt upprepas. Rätta

*Jordbruket
och skogsvår-
den.*

förhållandet lär vara, att åtskilliga bolagsskogar och många enskildas skogar skötas ganska bra, men att i regel de privata skogarna, bolagens däri inbegripna, endast avverkas, vilket ju i stort sett ej utgör någon skogsvård.

Men även om man med lagstiftningens hjälp kan för framtiden hoppas en god skötsel av bolagsskogarna, så är frågan därmed på intet sätt avgjord.

Skogsvård kan jämförelsevis lätt framtvingas genom lagstiftning och om den även i avvidan på lagstadgad kontroll här och var alldeles försummas, så kan detta i de flesta fall botas inom en överkomlig tid och med enkla medel. Men om äganderätten till jorden, på vars rätta fördelning så mycket beror, övergår i några få bolags händer, så kan detta med sina vittgående konsekvenser ej ändras så lätt. Vad i detta avseende sker till samhällets skada, binder för oöverskådlig framtid.

Den gamla lagkommittén framhöll även såsom »nödvändiga villkor för människosläktets framsteg i sann bildning», att de borgerliga lagarna i fråga om fasta egendomars fördelning mellan enskilda byggdes på rättvisa och säkra grunder. Säkerligen ingick i kommitténs tal om sann bildning den mening, att det även finnes annat, som bör få växa i landet, än tallar och granar, och att det gives andra samhälleliga värden att taga vara på än hastig vinst på handel med trävaror.

Intresset för skogsvården får väl därför lugna sig något tills vidare, om det ej har andra utvägar att erbjuda än skogsvård genom bolagskomplexer. Rom byggdes för övrigt icke på en dag. För att i Norrland skapa bygdelag och giva hemort åt en jordbruksnäring, har åtgått flera hundra år. Att nu gynna den nutida skogsvårdens uppgifter, som ännu blott hava femtioåriga anor, genom att kasta bort jordbruksnäringens framtid, är ett i alla avseenden oförsvarligt förfarande. Målet måste i stället vara att i Norrland småningom främja såväl kronans och kommunernas som böndernas självständiga skogsvård samt ytterst visserligen sträva till bildandet av stora skogskomplexer, men allenast i form av kronoparker och sockenallmänningar, i den mån detta försummats vid avvitrningen. Ty skogsskötsel i Norrland företrädesvis genom bolagsskogar betyder endast möjlighet av skogsvård med social tillbakagång såsom förutsättning. Skogsskötsel genom kronans och kommunernas allmänningar betyder däremot visshet om skogsvård samt tillika goda sociala utvecklingsmöjligheter för framtiden.

Det är också odelat angenämt finna, hurusom senaste skogskommitté ej har ett ord till förmån för framtidshägringen av skogsvård genom de avvitrade donationsskogarnas omsättning till bolagskomplexer. Tvärt om framlyser mellan raderna i dess betänkande och framgår av dess låt vara ibland väl platoniska lagförslag en omisskänlig sympati för det norrländska jordbruket i dess ojämna kamp utan några vänner bland de mäktiga. Kommittén faller om den enskilda skogsvården i gemen endast det omdömet, att »man, då fråga är om skogshushållningen, ej kan såsom resultat av det enskilda förvärvsbegärets ansträngningar för egen förkovran påräkna den för nationalvälståndet fördelaktigaste användningen av ett lands naturliga tillgångar».

Det är då ganska märkligt, att kommitténs ordförande vid riksdagen år 1900 under debatten i första kammaren om skogsbolagens fastighetsförvärf ej fann någon plats för jordbruket bredvid »industrien», utan i skogsvårdens namn framhöll »önskvärheten av att bolagen komme i

besittning av skogarna». Detta senare går nu av sig självt i följd av det sätt, varpå avvittningarna skett. Det är då en inkonsekvens av talaren, när han samtidigt yttrade såsom sin mening, att man vid avvittningarna inslagit den sämsta väg, som kunde väljas, i stället för att bilda allmänningar, »som är det enda rätta». Till detta senare påstående behöver endast erinras, att man bör aldrig övergiva att sträva mot det mål, som är det enda rätta.

Det lättaste sättet att komma ifrån en obehaglig sakfråga har alltid varit att ställa sig på en uteslutande *formell* ståndpunkt.

Det är klart, att man här skall i första ledet möta frihandelsvännerna av den gamla skolan. Frågan om inskränkning i skogsbolagens fastighetsförvärv ställer sig för dem mycket lätt. Ty de komma alltid att oföränderligen fiinna en sådan tanke »strida mot alla nationalekonomiska regler». En anhängare av dessa regler yttrade till och med en gång i andra kammaren, att det ej ens var kammaren »värdigt» att inlåta sig på dess ämnen.

Man kan väl dock tycka, att svenska staten bötat tillräckligt för oförständig tillämpning av Adam Smiths teorier på hushållningen med kronans skogar i Norrland och Dalarna. Under intrycket av dem skänkte man onödigtvis bort oerhörda skogsmarker för att nu kort efteråt få börja bland dessa för dryga penningar återköpa skog eller rättare sagt mark, där skogen har stått. Nu fordrar man likaledes i frihandels namn, att kronan ej ens skall vårda sig om det ändamål, vartill skogen slösades bort, utan förspilla kronans nedärvda traditioner även i detta avseende. Det är dock, synes det, under alla förhållanden riksdagen värdigast, att den gör sin plikt samt bedömer varje fråga efter dess egen beskaffenhet och ej enligt gamla formulär.

Egendomligt är för övrigt, att utpräglade protektionister i denna fråga, liksom i den inre politiken i allmänhet, oftast äro hänsynslösa frihandlare och ej vilja röra ett finger för att värna den norrländska jordbruksnäringen mot en överlägsen konkurrent. Det är då visserligen inga nationalekonomiska regler, som spela in, utan »gamla grundsatser i vår lagstiftning», som återopas. En begränsning av bolagens fastighetsförvärv kränker ej blott bolagens rätt i detta avseende, utan utgör, menar man, ett obehörigt förmynderskap över hemmansägaren och ett åsidosättande av hans rätt att bereda sig den högsta köpeskillning, han kan få för sitt hemman.

I detta sistnämnda avseende må först framhållas, att genom förbud för skogsbolag att vidare inköpa avvitttrade hemman likställas de senares innehavare med fastighetsägarna i det övriga Sverige, vilka staten ej tillhandhåller dylika särskilda köpare, som av sällsynta konjunkturskäl erbjuda högre betalning, än vad fastigheten kan såsom jordbruksfastighet betinga. Men vidare och framför allt bör ihågkommas, att kronan nyligen skänkt skogen till hemmanet för jordbrukets varaktiga förkovran, men ej för att en hemmanets innehavare, lockad av det lätta förvärvet, skall utan vidare realisera gåvan för att göra sig bekväma dagar och lämna själva hemmanet och statens avsikter åt sitt öde. Detta bör kronan hava rätt att förekomma. Och den begär därigenom så mycket mindre någon obillighet, som hemmansinnehavaren får fortfarande ensam draga gagn av skogens alltjämt växande värde, varigenom varken han eller kronan hade något begrepp, när avvitttringen beslöts. Ty då hade det nog gått på ett helt annat sätt. När man sedan vet, att de hem-

*Jordbruket
och frihandeln.*

mansägare, som bevarat skogen för hemmanet, stå sig gott och i all synnerhet de, som avsatt en del till skogsallmänning, men att det däremot småningom gått utför för de familjer, som gjort sig av med skogen, så bör det ligga klart, att det här så långt ifrån är på sin plats att tala om hemmansinnehavarens frihandelsrätt, att det tvärt om framstår såsom en oavvislig plikt för staten att i detta fall förekomma dess fördärvbringande utövning. Man har ej heller hört några anspråk i detta avseende från de hemmansägare, som frågan gäller, utan tvärtom är det företrädesvis deras representanter i andra kammaren, som alltid påyrkat inskridande mot bolagsförvärfven. Omtanken för de norrländska hemmansägarna framföres alltid av sagsverksägarna eller ock av syd-länningar, vilka ännu ej satt sig in i dessa förhållanden och därför bedöma saken endast efter egna erfarenheter.

*Skogsspeku-
larnernas
fastighetsför-
värf inför
gällande lag.*

En invändning, som står frihandelsvännernas betänkligheter nära, är påståendet, att varje inskränkning i rätten att köpa fast egendom strider mot andan i vår lagstiftning. Detta betyder nu i och för sig ej så mycket. Ty lagstiftningens uppgift är just att göra gällande nya grundsatser, när dessa betingas av förändrade, i lagen ej förutsedda förhållanden. Men granskar man saken närmare, skall man emellertid finna, att den ifrågasatta åtgärden just står i livlig överensstämmelse med gällande rättsprinciper.

Förra året åberopades i första kammaren såsom en förträfflig grund-sats, som borde fortfarande efterlevas, det i kungörelsen den 6 april 1810 förekommande stadgandet, att »varje svensk man, till vilken klass av medborgare han räknas må», är berättigad förvärva och besitta fast egendom av vad natur som helst. Denna revolutionens författning av-såg emellertid, som bekant, just att upphäva åtskilliga privilegier, som tillkommit vissa medborgare, bland annat i avseende å besittningen av viss fast egendom. Och det är ganska visst, att 1810 års lagstiftare därför också skulle alldeles ogillat det i Norrland och Dalarne under inflytande av vissa missförhållanden uppkommande fastighetsmonopol för sagsverksbolag, vilka dessutom icke alls äro »svenske män» i den mening, nämnda författning tager detta uttryck. Icke heller bör förglömmas, att kungörelsen även tillägger orden: »emot uppfyllande av därmed förknip-pade eller framdeles åtagande skyldigheter». Det kan hava sitt intresse därvid erinra om, att icke långt förut i ett brev av år 1781 om uppodlingar Kungl. Maj:t förklarat, att »besittningen av en jord innefattade den första skyldigheten av alla att den uppodla, i samma mån ovillkorlig som allmän och enskild nytta därmed voro förenade». Och huruledes en alldeles särskild skyldighet i detta avseende vilar på de avvitrade hemmanen i följd av kronans avsikter med skogsupplåtelseerna till dem, har ovan utförligt framställts.

Skogsbolagens omfattande fastighetsförvärfv stå även i uppenbar strid mot grunderna för de i regeringsformen stadgade förbud att fastställa monopolier eller att någon del av riket därifrån söndra genom försäljning eller på annat sätt.

Vidare bör i detta ämne särskilt uppmärksammas lagförklaringen av den 3 oktober 1829, enligt vilken utländsk undersäte icke utan Konungens tillstånd får förvärva och besitta fast egendom i riket, ävensom enahanda förbud i förordningen om främmande trosbekännare för dessas församlingar, inrättningar och stiftelser. Stadgandet om förbud för utlänning att besitta fast egendom vilar utan tvivel på den uppfattningen, att

besittningen av landets territorium ej bör få ligga i händerna på personer, vilka ej äro bundna vid landet genom andra intressen än att av dess naturtillgångar göra sig största möjliga ekonomiska vinst. Ifrågasättande föreskrift överträdes nu så gott som ommedelbart genom bolagens fastighetsförvärv. Det är nämligen en känd sak, att utländskt kapital i stor utsträckning är intresserat i dessa företag. Och ännu mer måste detta inträffa genom den osunda riktning, sågverksnäringen inslagit att lägga under sig all jord i Norrland. Det kostar nämligen penningar att inom en kort tidsperiod inköpa hela socknar och landskap. Och dessa medel måste till stor del anskaffas utifrån i form av lån eller aktieteckning. Det utländska kapitalet kan sedan skapa till och med ett politiskt intresse av att ingen rubbning göres i dessa förhållanden, hur skadliga de än må visa sig. Och då köpeskillingen för hemmanen ej lär anläggas vidare produktivt och en mängd tillfällen till odling av jordbruksprodukter genom köpen gå förlorade, kommer vinsten av själva trävaruexporten avsevärt att motvägas av livsmedelsimport samt utbetalningar av ränta och vinstmedel till utlandet. Men även inhemskt kapital nedläggande i dessa affärer fritager dem ej synnerligen mycket från att hemtalla under ifrågavarande förbud enligt dettas andemening. Storkapitalet är nu en gång kosmopolit, i all synnerhet när det iklätt sig den opersonliga formen av aktier. Affärens intressen måste enligt sakens natur väsentligen skymma andra hänsyn. Vid ett av senaste skogskommittés sammanträden med allmänheten yttrade också en av sågverksnäringens mest framstående representanter, att det för affären och den befolkning, som är fästad vid den, vore nödvändigt för sågverksägaren att hava egna skogar, ty »bonden hade i annat fall vid timmerköpen alla trumf på sin hand och kunde oskäligt driva upp prisen». Detta är ett ärligt återgivande av rätta sakförhållandet och vida mer tilltalande än det osakliga talet om industriens rätt och skogsvårdens intresse. Det vilar med ett ord under alla förhållanden något utländskt över sågverkspekulanternas oerhörda hemmansköp.

Slutligen bör ej förglömmas, att i kungörelsen den 12 juni 1874 angående enskilda banker med rätt att utgiva egna sedlar, lagen den 19 november 1886 angående bankaktiebolag och lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker stadgas, att inrättning, som i dessa författningar avses, ej må äga annan fastighet, än som för dess inrymmande är avsedd. Dock får inrättningen till skyddande av egen rätt inropa fastighet å auktion med skyldighet att åter avyttra den, när så provas lämpligt, och i varje fall, när det kan ske utan förlust. Grunden till dessa stadganden måste vara, att dessa inrättningar i följd av sin utlåningsrörelse lätt kunde komma i besittning av fastighet i egendom i större omfattning samt att detta ej vore gagneligt från samhällelig synpunkt. Vad sålunda ansetts böra gälla om dessa inrättningar, är lika tillämpligt på sågverksbolagen i Norrland, vilkas rörelse i ännu högre grad föranleder fastighetsförvärv.

Redan långt tidigare hava vi också ett märkligt exempel på, huru enahanda uppfattning vid lagstiftningsarbetet gjort sig gällande. Lagberedningens år 1847 avgivna civillagsförslag upptog nämligen i jordabalkens 1 kap. 8 § följande stadgande:

»Ej må äganderätt till fast egendom överlätas till from stiftelse eller annan allmän eller enskild inrättning, eller till aktiebolag, utan att Konungen därtill lov givit. Vid sådan överlåtelse må ej heller det förbe-

håll göras, att egendomen ej skall kunna från stiftelsen, inrättningen eller bolaget överlätas: sker det, vare sådant förbehåll ogillt.»

Detta stadgande motiverades av lagberedningen på följande sätt:

»Det är en grundsats, som i senare tidens lagstifningar mer och mer gjort sig gällande, att äganderätt till fast egendom skall, så litet som möjligt är, lösryckas från personlighetsförhållanden och godtyckligt införlivas med korporationsintressen eller andra därmed jämförliga syftemål, d. v. s. falla i vad man kallar *död hand* (in manum mortuam). Denna grundsats genomgår också lagförslaget i det hela; men beredningen har ansett den böra i förevarande kapitel bestämt uttalas.»

Det bör sålunda vara uppenbart, hurusom tanken att förhindra sågverksbolagen inköpa ytterligare hemman är betingad av samhälleliga hänsyn och även står i full överensstämmelse med gällande rättsuppfattning. Det visar sig också och skall framgent visa sig, att alla åtgärder för att främja jordbruket samt böndernas skogsvård blir alldeles bortkastat arbete, så länge över hemmanen hänger faran av bolagens förvärv, vilka genom dylika åtgöranden tvärt om allenast ytterligare påskyndas.

Det har ibland ifrågasatts att vinna målet på beskattningens väg. Direkt skogsskatt eller exportavgift på trävaror kan nog också vara goda hjälpmedel för att ordna förhållandena exempelvis för anskaffande av medel till bildande av skogsallmänningar. Men en lag, som direkt förbjuder vidare inköp, är både ett enklare medel samt dessutom den enda åtgärd, som förer frågan i hela dess vidd in på riktiga banor och skapar den nödiga utgångspunkten för ett framgångsrikt ingripande i alla erforderliga riktningar.

Av intresse är också att finna, hurusom denna åtgärd alltid framstått såsom det stora oundvikliga, som skymtat i fjärran. Ett skyggt medvetande härom går som en röd tråd genom myndigheternas utlåtanden, kommittéernas motiver och riksdagsledamöternas anföranden i kamrarna. Allmänt uttalas vådorna av den nuvarande utvecklingen, men man rygger tillbaka för botemedlen, därför att dessa förmenas vara av »så våldsam och i den enskilda äganderätten så djupt ingripande natur, att de icke utan högsta nödfall böra tillgripas». Frånsett nu att högsta nödfall sedan länge förelegat, så är väl denna uppfattning även i övrigt vilseledande. Det våldsamma är ju det pågående förvärvet av stora landsträckor genom bolagsköp. Den lagstiftning, som ifrågasättes, är däremot endast ett medel för att bryta våldet och återinföra lagliga förhållanden.

År 1894 enade sig också riksdagens kamrar om en försiktig skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning över skogsbolagens fastighetsförvärv samt förslag till åtgärder, som kunde anses erforderliga för bibehållande av en självägande jordbrukarebefolkning i de trakter av landet, där skogsavverkning i mer betydande omfattning förekommer. År 1898 bröt lagutskottet isen, i det att utskottet i ett betänkande om ifrågasatt skyldighet för sågverksbolagen i Norrland och Dalarne att hävda sina ägor uttalade sig för inskränkning av dessa bolags rätt att förvärva jordbruksfastighet. Andra kammaren beslöt samma år liksom även på lagutskottets förslag de följande två åren att hos Kungl. Maj:t begära framläggande om ett förslag till inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärv av fast egendom i riket. Saken arbetar sig således fram, men det går för långsamt. Om någon fråga ej tål att vänta på utredning,

Förslag till lag om förbud i vissa fall att vidare förvärva avvittrade hemman.

så är det väl denna. Det synes vara skäl att någon gång börja närmare överlägga om den lag, som måste komma.

De, som egentligen böra förbjudas förvärva skogshemman i Norrland och Dalarne, äro naturligtvis bolag och enskilda, vilka driva träförädlings- och annan trävarurörelse såsom självständig näring och sålunda hava skyldighet föra handelsböcker. Dessa näringsidkare skola rätteligen återfinnas i handelsregistret. Emellertid måste därutöver tillses, att dylika näringsidkare ej erhålla tillfälle att i stället genom mellanhänder åtkomma fastigheter med *varaktig* förfoganderätt över dem för framtiden. Detta kunde nämligen ske genom bildandet av särskilda bolag eller föreningar, vilka såsom förlagsgivare inköpte fastigheter för att sedan allenast avyttra skogsavkastningen till sågverken. Dylika samman slutningar måste således inbegripas under förbudet. Under sådana förhållanden blir det enklast att låta lagen gälla bolag och föreningar i allmänhet samt därutöver enskilda personer, som idka sådan näring, som ovan sägs. Att utsträcka förbudet till alla bolag och föreningar kan hava betydelse även därför, att det möjligen framdeles framträder även andra än sågverksbolagen, vilka finna det förmånligt att köpa skogsfastigheter i stor utsträckning, t. ex. bolag för förädling av bergsbrukets alster. Med iakttagande av lämpliga undantagsbestämmelser skall denna föreskrift ej heller lända den övriga industrien och handeln till någon skada.

Genom att åter anlita enskild person som mellanhand kan inköpet för sågverksägare bliva en framtidsaffär endast, om mellanhanden får tillfälle överlåta köpet på sågverksägaren. Då detta ej kan ske genom försäljning eller gäva återstår dock testamente. Det är därför skäl att såsom regel förhindra även fång genom testamente, varemot naturligtvis utan fara kan bibehållas enskild näringsidkares rätt att behålla fastighet, som tillfallit honom genom arv eller i giftorätt. Att i övrigt anlita enskild person som mellanhand måste alltid möta mångahanda olägenheter. Inköp av skogsmark med äganderätt sker nämligen endast för att bygga affären för all framtid på säkra grunder. Men i detta avseende blir det svårt att i längden kunna lita till fastigheter, som av en annan innehavare eller dennes arvingar kan fritt disponeras efter godtycke. Icke heller blir det gärna uträkning att genom annan förvärva fastighet med äganderätt i avsikt att blott för en gång avverka skogen och sedan åter låta avyttra fastigheten, vilken utväg förra året föreslogs i första kammaren av en representant för sågverksnäringen. Insikten om hemmanets värde är dock numera så allmän, att den köpeskillning, som betingas för en överlåtelse för all framtid, ej kan göra en dylik avverkning till en affär. En total avverkning av ett hemman är i varje fall en mindre olycka, än att hela hemmanet för all framtid faller i »död hand», och möjligheten av dylik åverkan blir det dessutom skogslagstiftningens uppgift att förekomma.

Det är därför sannolikt obehövt att i varje fall för tidigt att redan nu söka förutse, huruvida överträdelser komma att äga rum och vilka omvägar man därvid skall välja. Och givet är, att redan ett förbud blott för alla bolag och föreningar skulle väsentligen förekomma en vidare utbredning av fastighetsförvärvet. Genom hotelser om att på alla sätt söka kringgå rikets lagar bör väl sågverksnäringen ej bereda sig rättighet att fortsätta på en väg, som numera till och med mången sågverksägare är nog klarsynt erkänna vara från samhällets synpunkt synner-

ligen fördärvlig. Det skulle nog också endast undantagsvis falla representanter för sågverksnäringsinnehållare in att planlägga invecklade metoder för fortsatta inköp av hemman för deras affärers räkning. Komma missbruk att i avsevärd omfattning yppas, blir det i varje fall tid att då tillgripa strängare åtgärder.

Ett sätt gives visserligen, som möjligen redan nu kan tillitas och vilket bör vara ägnat att på det fullständigaste sätt befrämja lagens syfte. I förordningen om handelsböcker stadgas nämligen, att de »närings-, vilka med jordbruket sammanhållas», äro befriade från bokföringsskyldighet. I följd härav är skogsbruk, som bedrivs fristående från sågverks- eller brädgårdsrörelse, fritagen från sådan skyldighet. Nu har ju emellertid ostridigt i de norra delarna av riket utbildat sig en affärsverksamhet med ändamål att idka skogsbruk och trähantering, som icke alls är binäring till jordbruk, samt till och med ofta själv kallar sig för en industri, som har till uppgift att ersätta jordbruket. Det kunde därför vara på sin plats att i 2 § av förordningen om handelsböcker göra ett tillägg om att bokföring skall fullgöras även av dem, vilka idka skogsbruk eller annan skogshantering för någon förut i samma paragraf nämnd rörelses räkning eller eljest under sådana förhållanden, att hanteringen uppenbarligen ej är att anse såsom binäring till jordbruket. Den nu ifrågasatta lagen kunde därefter lätt formuleras så, att även alla dessa drabbades av förbudet att förvärva skogshemman. Ehuru det i praktiken nog ej ställer sig svårt att skilja skogsspekulanten från den verkliga jordägaren, kunde visserligen, liksom redan nu är fallet, förekomma tillfällen, där ovisshet rådde om bokföringsskyldighet förelåg eller icke. Men här vore denna ovisshet just ett verksamt medel att från fastighetsförvärfvare avhålla alla, som ej borde få inlåta sig därpå. Och stadgandet skulle ej förlora sitt värde genom att dessutom med påföljderna för uraktlåten bokföringsskyldighet drabba alla dessa äventyrliga skogsaffärer, vilka man är enig om att utdöma. Att nu upptaga en dylik bestämmelse torde dock bliva för mycket på en gång, då det från formell synpunkt kan förefalla oegentligt att ålägga ifrågavarande affärer bokföringsskyldighet samt man även måste räkna med det stora inflytande, som är tillmätt den formella juridiska granskningen.

Från lagens stadganden bör naturligtvis göras undantag för de anstalter, till vilka hemmansägarna pläga vända sig för erhållande av lån, såsom för hypoteksförening, sedelutgivande bank, bankaktiebolag, sparbank ävensom s. k. folkbank och med folkbank jämförlig penningeinträttning. Förut är redan anförts, hurusom för sedelutgivande bank, bankaktiebolag och sparbank finnas särskilda bestämmelser om deras rätt att äga fastighet, vilka förträffligt stödjade den nu ifrågavarande lagens ändamål. Något tillstånd däremot för andra bolag och föreningar eller för näringsidkare, som faller under lagen, att på exekutiv auktion inropa en fastighet bör ej få ifrågakomma. Lagen skulle då på lättaste sätt kringgåas genom att kontrahenterna efter överenskomst läta inteckna och sedan på ansökan av den tillämnade köparen exekutivt försälja fastigheten. En sådan bestämmelse bleve ock utan tvivel en ytterligare uppmuntran för det på så många håll överklagade strävandet från flere bolagstjänstemän att söka undergräva hemmansägarnas ekonomi.

Vad därefter angår frågan, vilka fastigheter lagen bör avse, så kunde det synas lämpligt, att lagen uttryckligen hänför sig till de avvittrade hemmanen. Den alldeles särskilda rättsgrund, som staten här äger till

ingripande, skulle då giva en särskild auktoritet åt stadgandet, på samma gång författningen träffar just de fastigheter, som behöva skyddas. Då det emellertid även i Norrland lärers givas ett och annat hemman med så gammal rätt att tvekan kan uppstå, om det ingått i avvitrting, samt dessutom förbudet jämväl bör avse lägenheter, som härefter genom kolonisation eller annorledes avsöndras från kronomarker, torde detsamma lämpligast böra omfatta jord på landet i allmänhet.

Såväl för sågverksindustrien som för handeln och industrien i övrigt bör det stå obehindrat att förvärva de tomt- och upplagsplatser de behöva för sin rörelse. Tillstånd härtill kunde visserligen erhållas efter Konungens prövning i varje särskilt fall. Men då dessa fall kunna bliva talrika och de dessutom äro lätta att urskilja, bör det ej möta betänklighet göra förbehåll härom i själva lagen.

I avvitrtingsförfattningarna har kronan förbehållit sig på kronomarker och inom kronohemman och boställens områden befintliga större strömfall, som till farleders öppnande, sjöars uttappning, ovanför beläggna ägors befrielse från översvämningar med mera dylikt kunde användas; och skulle därtill avsättas nödigt utmål av kringliggande mark. Härigenom hava visserligen de största fallen bevarats åt kronan. Men då vid avvitrtingen ej förutsetts vattenkraftens stora framtida betydelse, är det klart, att kronans rätt även i detta avseende ej tillbörligt tillgodosetts. Mycken värdefull vattenkraft har sålunda frångått kronan och tillfallit vissa avvitrtrade hemman utan tanke på att härigenom beretts dem någon särskild förmån. Om man ej vill gå så långt som att av denna anledning reducera dessa vattenkrafter till kronan, så kan dock vara av vikt att redan nu fastslå, att även dessa naturtillgångar äro förläningar till hemmanen såsom sådana och därför väl må av hemmansinnehavaren disponeras till husbehov eller utarrenderas för att därigenom bereda hemmanet en inkomst, men att däremot frågan om vattenkraftens avsöndring från hemmanet för all framtid bör underställas Konungen för prövning, i vad mån detta må anses vara för hemmanet och det allmänna gagneligt. En sådan prövning borde ej utövas i syfte att förhindra fabriksindustrien att komma i besittning av erforderlig vattenkraft, utan allenast för att bereda Konungen tillfälle att dels tillse, att vattenkraften till skada för industrien och det allmänna ej uppköptes av mellanhänder i spekulationssyfte, dels i händelse av behov fastställa koncessionsvillkor i det allmännas intresse. Föreskrift om Konungens tillstånd, när vattenkraft av större betydelse första gången avsöndras, hör rätteligen hemma i lagen om jordavsöndring. Oavsett om en sådan bestämelse kommer till stånd, bör den nu ifrågasatta lagen innehålla undantag, utom för tomt och upplagsplatser, även för vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet.

Ät Konungen bör slutligen förbehållas att få medgiva undantag från lagens bestämmelser. Häri kommer att ligga ett synnerligen verksamt korrektiv i lagens tillämpning. Härigenom vinnes både utväg till dispens för alla skäliga fall samt medel att vinna trygghet i händelse av tvekan om lagens tillämplighet.

Avhandling, som strider mot lagen, skall naturligtvis vara utan verkan. Det kunde ifrågasättas, om ej för att förekomma direkt överträdelse ytterligare borde bestämmas någon strängare påföljd, såsom att hemmanet vore förverkat till kronan eller ock att köparen till säljaren förverkat den betingade köpeskillingen eller värdet av annan valuta.

Den förra påföljden kunde motiveras därav, att överlåtelsen innebär en överträdelse från båda kontrahenternas sida av kronans villkor för avvittringen. Den senare åter skulle grundas därpå, att köparen, om vars behörighet det vore fråga, måste presumeras vara den av kontrahenterna, som handlat i ond tro. Dylika föreskrifter torde dock onödigtvis inveckla saken. Det är utan tvivel tillräckligt äventyr, att avhandlingen är ogiltig och att lagfart ej erhålles.

Vad särskilt angår frågan om prövningen av lagfartsansökning, så är rätten alltid i stånd att avvisa obehöriga ansökningar av bolag och föreningar. I fråga om enskild persons kompetens skulle man ju däremot kunna uppkonstruera möjlighet att rätten någon gång blev missledd. I verkligheten finnes dock föga anledning, att enskild näringsidkare skulle inlåta sig på ett otillåtet fastighetsköp och skaffa sig lagfart, då han i alla händelser kan få själva köpet underkänt på talan av säljaren eller dennes rättsinnehavare. Och skulle detta någon gång inträffa, så torde olägenheterna därav gälla föga mot den stora uppgift, som i övrigt vinnes genom lagen. Då denna punkt likväl lämpar sig för formella anmärkningar, böra dessa förekommas. Saken kan i detta avseende väl ordnas genom att man i rättssäkerhetens intresse föreskriver, att klander å avtalet skall av sakägare anställas inom ett år efter det lagfarten beviljats vid äventyr, att det eljest skall anses såsom om förvärvet skett med Konungens tillstånd. Å andra sidan bör då, till förekommande av missbruk, inrymmas en rätt för allmänna åklagaren att jämväl kunna upptaga en dylik klandertalan. Till hans skyldighet tillse, att lagfart sökes, anknytes sålunda ett åliggande för honom att övervaka, att i förevarande fall lagfart icke obehörigen beviljas. I den utländska lagstiftningen förekomma ofta bestämmelser om ett dylikt ingripande från den allmänna åklagaremakten (*«ministère public»*) uti enskildes civilrättsliga förhållanden, när detta påkallas av ett allmänt intresse. Av flera skäl bör ett obehörigt avtal ej kunna vinna giltighet genom att Konungens tillstånd först efteråt och måhända under pågående tvist utverkas, vilket emellertid ej hindrar, att vid avtal göres förbehåll om att det gäller endast under förutsättning att Konungens tillstånd erhålles.

Till sist bör ytterligare framhållas vikten av att tills vidare antaga en lag, som åtminstone hejdar utvecklingen, innan det blir alldeles för sent. Sedermera kan man ju, därest detta av vunnen erfarenhet eller för tillgodoseende av invecklade juridiska önskemål befinnes erforderligt, i vanlig ordning utarbета ett fullständigare lagförslag, som då även möjligen kan beröra såväl den ofta återkommande frågan om aktiebolags fastighetsförvärv inom övriga delar av riket som ock de inom riksdagen på 1850-talet uttalade önskningarna om en särskild civillag rörande utländsk undersåtes förvärv av fast egendom.

*Tiden för av-
verkningskon-
trakts be-
stånd.*

Först sedan man sålunda för framtiden åt den jordbrukande befolkningen bevarat de hemman, som ännu ej inköpts av sågverksbolagen, kan det bliva tal om att med framgång nedlägga arbete och omtanke för att befrämja jordbruket och skogsvården å dessa hemman.

En viktig fråga är här tiden för avverkningskontraktens bestånd. Såsom nämnts skedde i början dylika upplåtelser på den i lagen medgivna tiden av femtio år och mot mycket obetydliga ersättningar. Man har sagt, att endast härigenom bereddes sågverksbolagen tillfälle att verkställa de strömmrensningar och flottningsbyggnader, som voro oundgängliga för att göra skogarna åtkomliga. Det ligger möjligen någon san-

ning häri, ehuru å andra sidan saknas uppgift på huru stor del av de många årens vinst verkligen åtgått till ändamålet. Men visst är, att dylika byggnader åstadkommits lika bra med avkastningen från skogsallmänningar eller genom offentligt understöd, såsom skett i Norge.

Den skada, som dessa långa upplåtelser tillskyndade hemmanen, gav anledning till lagen den 25 april 1889, enligt vilken upplåtelse av rätt till avverkning av skog annorledes än till husbehov ej fick gälla i mer än tjugu år. Men som alltid, när man ej tar en sak allsidigt, kom man även här ur askan i elden. Det vitsordas nämligen allmänt, att denna författning givit ny fart å bolagens fastighetsförvärv. När bolagen ej fingo avverka skogen under orimligt lång tid, köpte de i stället hemmanen. Då man ville hindra, att jordbrukaren blev utan skogstillgång allt för länge, berövade man honom den för all framtid.

Nu föreslår skogskommittén, att längsta medgivna tiden för upplåtelse av avverkningsrätt skall i skogsvårdeus intresse ytterligare nedsättas till fem år. Detta är i de norra länen av vikt även för jordbruket, vars intressen kommittén synes ansett ligga utom dess befogenhet att vidröra. Skogsvården och jordbruksfrågan äro dock i dessa län oskiljaktigt förbundna och måste lösas tillsammans. Ses förslaget ur denna synpunkt, finner man, att det väl i och för sig är till stort gagn för jordbruket, men dock i tillämpningen skall lända till vida mera skada, så länge sågverksbolagens fastighetsköp få fortgå obehindrade.

Särskilt belysande huru dessa förvärv verka, lämna förhållandena i lappmarkerna. I avvitringsstadgan föreskrevs, att skogen skulle där få av bonden disponeras endast efter årlig utsyning. Härigenom ville man bland annat bevara skogen åt bonden och föreställde sig utan tvivel, att man skulle bereda honom en säker årlig inkomst. Men det gick ej så. Antingen sålde bönderna omedelbart hemmanen till bolagen, lockade av tillfället att i en större kontant penningesumma omsätta den gåva, som plötsligt genom avvitrningen tillföll dem. Det i utsyningstvånget liggande hindret för att upplåta hela skogen till avverkning påstås av sågverksägarna även hava bidraget härtill. »Ingen lag är stiftad, som varit så gynnsam för sågverksägarnas skogsförvärv som lapplandslagen», sade en sågverksägare vid ett av skogskommitténs sammanträden med allmänheten. Eller också upplåts den årliga utsyningsrätten på arrende under så många år som lagen medgav. Och då en stor mängd av dessa avtal utlöpa inom den närmaste framtiden, är det fara värt, att jordbrukarna i följd av långvarig saknad av understöd från skogen lätt falla offer för frestande köpeanbud. Vad man än sår i jordbrukets intresse, lägger sig alltid den »döda handen» över skördarna.

Utom förkortning i tiden för avverkningskontrakts bestånd äro alla andra åtgärder i syfte att bevara skogen åt hemmanet samt befordra dess bestånd och återväxt av betydelse även för jordbruket. En utsträckning av utsyningstvånget till vissa orter vore kanske också gagneligt. I trakter, där detta gäller, lära de hemmansägare, vilka förstått bevara sin självständighet, börja allt mer sätta värde därpå. Yttersta målet för strävandena att av skogen bereda både jordbruket och det allmänna största möjliga gagn synes dock, såsom redan framhållits, vara bildandet av skogsallmänningar. Utlåtandena till skogskommittén från de norra länen äro ock enstämmiga i framhållandet av denna angelägenhets stora betydelse.

Skogsallmänningar.

Vad man nu efteråt här måste beklaga är, att i avvittningsförfattningarna ej gavs uttrycklig föreskrift härom. Där skogsallmänningar kommit till stånd, har det skett efter delägarnas enhälliga beslut och omfattat endast en mindre del, vanligen en fjärdedel av området.

År 1875 väcktes dock förslag att för avvittningen i lappmarken utfärda en allmän föreskrift om avsättande av viss del av varje sockens skogsanslag till allmänning. Genom brevet den 9 november 1877 förklarade Kungl. Maj:t emellertid sig anse en dylik föreskrift icke böra omedelbarligen av Kungl. Maj:t meddelas, varemot Kungl. Maj:t uttalade sitt nädiga välbehag över de av vissa socknar härom fattade beslut samt anmodade vederbörande att göra sitt bästa i saken. På grund härav kommo de i Norrbottens lappmarker förefintliga allmänningar till stånd. I Västerbotten lyckades man däremot, såsom det uppgives genom inflytelser särskilt från ett mäktigt sågverksintresse, spränga delägarnas enighet och förekomma att det allmänna bästa tillgodosågs.

Avvittringarna, ehuru i övrigt avslutade, pågå dock ännu ovan odlingsgränsen i lappmarkerna. Det kan då med skäl ifrågasättas, huruvida det ej vore den största vinningen för framtiden att oavsett den därmed förenade kostnaden göra om de påbörjade men ännu ej fullt avslutade avvittningar, vid vilka angelägenheten av allmänningars bildande ej behörigen tillgodosetts. På många håll torde det med god vilja kanske ej heller vara alldeles för sent ingripa mot ett ensidigt, ofta av skogsbolag understött intresse att bereda hemmanen oskäligen skogsmark på kronans bekostnad. Detta sker genom att man söker *dels* få skatten, varefter skogsanslaget utgår, ökad till det högsta möjliga belopp medelst en uppdriven beräkning av den odlingsbara markens framtida höavkastning, *dels* göra gällande behov för hemmanet att sedermera ytterligare erhålla högsta skogsanslag inom den för helt mantal stadgade latitud, och *dels* slutligen att erhålla så stora områden som möjligt upptagna såsom impediment, vilka till skillnad från den s. k. »dugliga» skogsmarken tillfalla hemmanet utan beräkning. På Kungl. Maj:ts prövning vila för närvarande besvär, som anförts av kronans ombud över att fyra byar inom Jukkasjärvi socken skulle på detta sätt oskäligen gynnats vid pågående avvittning.

I varje fall bör det, med den erfarenhet man nu har, ej finnas mer än en mening om, att uttrycklig föreskrift måste givas, att den del av skogsanslaget, som ej erfordras för husbehovet, skall avsättas till allmänningar i de trakter, där avvittningen ännu ej ens börjats. Detta lär vara fallet med de ovan odlingsgränsen belägna delarna av Vilhelmina och Dorotea socknar. Skogskommittén yttrar endast, att det är att vänta att inom dessa två socknar minst en tredjedel av skogsanslaget varder avsatt till samfält gagn. Jägmästaren i Åsele revir anför åter i sitt till kommittén avgivna utlåtande såsom sin mening, att hela skogsanslaget utom vad som vore oundgängligt för husbehovet bör avsättas till allmänningar samt att bestämd föreskrift härom bör meddelas genom tillägg till 1873 års avvittningsstadga, enär anledning vore att befara, att några allmänningar ej komme till stånd, därest beslutanderätten låge i delägarnas hand.¹

¹ Sedan jägmästaren anfört, hurusom man sökte ingiva befolkningen misstroende mot det i 1877 års brev förordade bildandet av allmänningar, samt alla kommuner inom reviret i följd därav vägrade sitt bifall därtill, anförde jägmästaren vidare:

»Visserligen har man sedermera bittert ångrat sig, men avvittningen är avslutad inom hela Åsele samt större delen av Vilhelmina och Dorotea socknar, laga skiften hava redan

Fragan om bildandet av allmänningar på alla de trakter, där sådant vid avvittningen försumrats, ligger mera avlägset i framtiden. Skogskommittén har nu föreslagit en för hela riket gällande lag om bildandet av skogsallmänningar, när alla delägarna äro ense därom. Detta förslag kan ju till en början hava betydelse som ett principuttalande, men något egentligt resultat därav är väl icke att vänta. För de norra länen, där behovet av så många skäl gör sig särskilt gällande, borde man väl redan nu kunna fordra några kraftigare åtgärder. Det är alltid Norrlands olycka att inpassas under den för det övriga landet lämpade ekonomiska lagstiftningen, oavsett att förhållandena mellan dessa delar av landet äro så olika.

Man hänvisar nu bland annat till den utvägen, att staten och kommunerna skola, eventuellt expropriationsvis, köpa upp mark. Medel härtill kunde fås genom direkta anslag eller medelst upptagande av skogsskatt eller exportavgift på trävaror. Dessa senare utvägar komma nog ej att lämnas oförsökta.

Men det tyckes som om staten särskilt i Norrland och Dalarna dock hade rätt och plikt att mera omedelbart främja saken genom sin lagstiftning utan att behöva betala därför. I avvittningsförfattningarna har staten underlåtit att i detta avseende utöva en befogenhet, som ingen kunnat fränkänna henne. Genom en ny lag bör staten kunna åtminstone i någon mån gottgöra sitt misstag, och detta så mycket hellre, som det ej är fråga att framtaga hemmanen något utan bereda dem gagn för framtiden. Liksom delägare i samhällighet nu äga skiftesvitsord, synes det för lämpliga fall kunna meddelas den bestämmelsen, att delägare i skiftad skog skall hava rätt påyrka dess sammanslagning. Ja, varför skall det ej under vissa förutsättningar kunna rent av föreskrivas, att så skall ske. Å andra sidan bör möjligen förbud mot skifte av samfälld mark eller dess klyvning också under vissa omständigheter kunna vara på sin plats. Förslag om sådant förbud i fråga om lappmarkerna har en gång väckts, men genom ovannämnda brev av år 1877 fann Kungl.

övergått de flesta byar, en väsentlig del av dessas vid avvittningen tilldelade skogsområden har övergått i trävarubolags hand, och utsikten att numera här utan oerhört stora kostnader kunna bilda gemensamhetsskogar av avsevärd omfattning torde vara så gott som ingen. — Emellertid är ännu övre delen av Vilhelmina och Dorotea socknar oavvittrade, och här är således tillfälle att vid nu förestående avvittning bilda allmänningar. Behovet av dylika skogar är här synnerligen stort. Befolkningen i dessa bygder är nämligen mycket fattig, och för dess räkning vädjas alltid till den allmänna barmhärtigheten, så snart en mindre god skörd erhålles. Kommer så härtill den omständigheten, att större delen av de skogar, varom här är fråga, är att betrakta som skyddsskogar, synes ännu ett viktigt skäl för avsättande av gemensamhetsskogar hava tillkommit, enär på dessa ingen som helst avverkning, — vare sig för ortens eget behov eller för export — får äga rum utan föregående utsyning. För egen del är jag livligt övertygad därom, att såväl för det allmänna som för befolkningen i dessa bygder vore lyckligast, om endast så stor del av skogsanslaget, som för husbehovets fyllande ansåges oundgängligt, tilldelades byar och hemman, under det resten avsattes till allmänningar.

Men då trävarubolagen nu börjat rikta sin uppmärksamhet även på skogstillgångarna här uppe och inköpt ett stort antal hemman — inom Dorotea socken alla oavvittrade hemman — befärad jag, att några allmänningar ej komma till stånd, därest beslutanderätten fortfarande skall ligga i delägarnas hand. Därför håller jag före, att bestämd föreskrift om avsättande av gemensamhetsskogar för ännu oavvittrade byar, hemman och nybyggen borde utfärdas, och således det tillägg göras till 1873 års avvittningsstadga, att minst hälften av sammanräknade beloppet utaf det skogsanslag, som enligt § 18 i nämnda stadga skulle tillkomma alla jordägarna inom de oavvittrade delarna av varje lappmarkssocken, skall avsättas till en eller flera för den oavvittrade delen av socknen samfällda allmänningar, stående under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning.

Maj:t förslaget ej böra vinna bifall. Särskilt förtjänt av uppmärksamhet är måhända den av trävarubolagen så ofta begagnade utvägen för åtkommande av en skogsmark att elter inköp av en mindre hemmansdel begära skifte å skogen, varigenom så många framtidsmöjligheter förspillas.

Frågan om
skyldighet för
sägverksbolag
att häda sina
hemman.

Ofta möter man i dessa ämnen den missuppfattningen, att när ett hemman övergått till ett bolag är all statens rätt mot detsamma borta. Så undseende får väl staten ej vara, att ett bolag genom att korsa kronans avsikter skulle komma i en särskilt förmånlig ställning. Det är av vikt orubbligt fasthålla, att även ett bolag, som inköpt ett hemman, gent emot det allmänna dock endast är en hemmansägare, som besitter en fastighet, till vilken kronan skänkt jord för jordbruksändamål.

Vad angår frågan om själva odlingens utbredning, är det klart, att, såsom även gamla urkunder förmåla, denna gått framåt i Norrland, utom genom nybyggen, särskilt medelst hemmansklyvning. Nödvändigheten av att skaffa uppehälle åt flera familjer, som ärvde föräldrarnas gård, var det mäktiga intresse, som visserligen icke alltid, men mycket ofta drev till brytande av ny bygd. Även med den planläggning av avvitt-ringarna, som ovan framställts såsom den riktiga, hade dessa möjligheter kunnat väl tillgodoses genom att vid tilldelandet av husbehovsskogen även taga hänsyn till odlingsmöjligheterna. Och då skogsallmänningarna skulle stått under allmän vård, hade man haft fria händer att i mån av behov på dem upplåta mark även till odling.

Helt olika ställer sig saken i avseende å de hemman, som inköpts av sägverksbolag. Först ligger det i sakens natur, att bolagen icke kunna ägna så stor uppmärksamhet åt jordens skötsel, då de hava förvärvat den för att tillgodose sägverksnäringen. De allmänna klagomål, som i detta avseende framkomma från olika håll, visa också, att ofta, sannolikt oftast, själva jordbruket går tillbaka eller helt och hållet förfaller. Detta är ju en stor nationalförlust, att mycken jord, som uppodlats genom långa tidars arbete, sålunda faller i vanhävd. Om en enskild jordbrukare missbrukar sin jord, ingriper man nu visserligen icke. Men när en sådan misshushållning bliver regel i vissa lätt urskiljbara fall och dessutom, såsom här är fallet, strider mot själva förutsättningarna för hemmanets bildande, då synes staten hava ganska stort fog att ingripa. Att häremot åberopa grundsatsen om lika lagstiftning för alla, är just att förorda olikhet, ty det blir olikhet, då man vill tillämpa samma lag på vitt skilda sakförhållanden.

För undanröjandet av detta missförhållande förordades år 1892 i första kammaren av landshövdingen i Luleå samt år 1898 i en av sexton norrlandsrepresentanter undertecknad motion i andra kammaren, att bolagen skulle genom lag åläggas att hävda sina hemman och i detta avseende underkastas den kontroll, som enligt 1734 års lag vilade å all skattejord. Samma skyldighet åligger ännu kronohemman och har vilat på en mängd bolagshemman, medan å dem nedlades en nödortfödig odling för vinnandet av skatterätt. De utgifter, som föranledas härav, betyda allenast, att åtminstone någon del av skogens avkastning går till sitt avsedda ändamål.

Med tämligen stor visshet kan vidare om alla bolagshemman sägas, att utsikterna till ytterligare odling å dessa äro inga. Förhoppningen om, att ett nybygghemman med tiden skulle »bilda stora byar» är, så snart hemmanet övergått i bolagsägo, för en oöverskådlig framtid av-

bruten. Man har visserligen nu uppfunnit det påståendet, att de ouppodlade markerna å bolagshemman nog komma under bruk, när detta »med fördel» kan ske. Fördelen är dock, såsom var och en förstår, beroende av, i vilkens hand hemmanet befinner sig. För den, som är hänvisad att leva av jordbruket, är det ofta fördel att verkställa en odling, på vilken det aldrig skulle falla ett sågverksbolag in att offra ens en tanke. Liksom därför ett bolag vid lagfart å ett inköpt hemman måste erlägga dubbel stämpelavgift på grund av den obegränsade tid hemmanet får antagas komma att vara i samma ägares hand, av enahanda grunder är det även riktigt, att bolaget i vederlag för den förutsatta men uteblivna hemmansklyvningen ålägges viss nyodlingsskyldighet.

Att den principiella förpliktelsen för sågverksbolagen att hävda och nyodla sina hemman även är en praktisk fråga, bevisas redan därav, att det uppgives finnas bolag, som på ett verkligen berömvärt sätt vårda sig om jordbruket på sina fastigheter. Men dessutom kan en lagstiftning härom få många fruktbara följder därigenom, att den åt hemmanet bevarar dess karaktär av jordbruksfastighet. Med denna fråga sammanhänger även lösningen av det mycket överklagade förhållandet, att bolagen på många orter upplåta arrenderätt endast genom muntliga avtal, vilket sätter arrendatorn i en synnerligen beroende ställning, gör honom ointresserad för jordbruket samt berövar honom politiska rättigheter. Vid behandlingen i riksdagen åren 1896 och 1897 av motioner om en arrendelag för riket framhölls också av flera detta förhållande, men frågan föll i första kammaren bland annat på det skälet, att något särskilt behov av en arrendelag ej yppat sig i det övriga Sverige.

Det kan nu synas av flera skäl vara av intresse för sågverksägaren, att det för skogsbruksändamål inköpta hemmanet ej bevarar karaktären av jordbruksfastighet. Därför hördes tidigt talet om angelägenheten av att »skogsägaren finge ägna sig uteslutande åt skogsvården utan att besväras av jord, som han för drivande av sin industri icke behöver». När sedan opinionen allt mer växte mot bolagens hemmansköp, så voro sågverksnäringsens representanter så mycket villigare att såsom botemedel häremot anvisa den utvägen att »i rättsligt hänseende skilja jordbruksfastigheten från skogsområdet». Ordandet om önskvärdheten för sågverksägaren att göra sig av med inägojorden utbyttes då också snart mot framhållandet av den stora ömsesidiga fördelen av en sådan anordning. Förut hade man trott, att båda näringarna borde förenade gå hand i hand och konflikter förebyggas genom att underordna skogsbruket under den högre kulturen, jordbruket. Nu trodde man sig i fordran på skilsmässa hava funnit den trollformel, som borde lösa alla gåtor. Och samtliga myndigheter grepo genast med begärlighet efter det sålunda uträckta halmstrået.

Under intrycket av denna stämning började också höras nya meningar, som voro outhärliga för det plötsliga omslaget från gamla traditioner. Redan är framhållet, huru som det någon gång anföres, att bolagshemmanens ouppodlade mark nog skall också läggas under bruk, så snart detta »med fördel» kan ske. Vidare säges ibland, att enligt vunnen erfarenhet jordbruket verkligen ej behöver skogen, ja till och med tager skada av att vara förenad därmed. Ett sådant förhållande vore ju högst glädjande och borde endast föranleda till att göra så mycket mera för jordbrukets utveckling i Norrland. Men att från en dylik uppfattning sluta till att all kronans donationsskog med däri inneslutna upp-

*Agostyck-
ningslagen.
Dess historia.*

odlingsmöjligheter böra övergå till bolagsegendom är ju ett språng i bevisningen och en inkonsekvens i tillämpningen av principen. Det kan nog hända att i gammal bygd, särdeles i närheten av kusten, jordbruket i vissa fall kan ensamt föda sin man. Detta beror då på, att själva kulturen i sådana trakter är mera uppdriven, att klimatet är gynnsammare samt att en tätare befolkning och goda kommunikationer underlätta avsättningen och öka utkomstmöjligheterna. I själva skogsbygderna, där man ännu ej kommit och kanske aldrig kan komma så långt i vare sig det ena eller andra avseendet, gäller nog fortfarande, att jordbruket behöver ett stöd i skogen. Även här kan det visserligen inträffa, att den, som av tvång är mera hänvisad till själva jordbruket, står sig bättre än den, som i följd av allt för lätt åtkomliga skogstillgångar försummar sin jord. Men denna senare erfarenhet bör väl endast föranleda till sådan ändring i skogslagstiftningen, att skogen, bibehållen i befolkningens ägo, blir ett verkligt stöd för densamma och ej en lockelse i fördärvet. Att med en sådan anordning skogen alltid är nyttig och på de flesta håll även outhärlig för jordbruket, blir nog svårt att kullkasta.

Det är nu emellertid av största intresse följa de egendomliga vägar, på vilka den nya lösen även vann insteg i lagstiftningen.

Man minnes att 1891 års riksdag hos Kungl. Maj:t gjorde framställning om en utredning, huruvida icke genom statsmakternas försorg tillfälle kunde *beredas obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga villkor bilda egna jordbruk* huvudsakligen på de inom landet befintliga stora odlingsbara utmarker. I anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté att taga i övervägande ej mindre, i vilken mån och under vilka villkor upplåtelse av jord från kronans egendomar för befordrande av det utav riksdagen angivna syftemål kunde äga rum, än även huruvida berörda syftemål kunde genom ändring i gällande lagstiftning eller på annat sätt befrämas.

Kommittén föreslog då i sistnämnda syfte ändringar i gällande författning om hemmansklyvning och jordavsöndring särskilt genom införandet av ett väsentligen nytt institut, kallat ägostyckning. Genom detta skulle ett hemman få styckas i två eller flera delar med på förhand bestämda områden, under det vid hemmansklyvning, som fortfarande måste tillämpas vid utbrytning av kvotdelar av ett hemman, varje lott skall erhålla del i alla ägoslag.

För kommitténs uppgift var nämnda ägostyckningsförfarande av betydelse därigenom, att ouppodlade områden sålunda kunde i och för odlingsföretag lättare och billigare utbrytas såsom särskilda fastigheter med övertagande av viss andel i den ursprungliga fastighetens mantal. Det har anmärkts, att förfarandet kan även gagna jordbruket i allmänhet genom att bereda tillfälle att med en egendom utan skog sammanslå någon angränsande skogsmark. I de delar av Dalarna, där hemmansklyvningen gått allt för långt, anses ägostyckningen även kunna få den uppgiften att befordra sammanslagning av angränsande små ägolotter för bedrivande av ett rationellare jordbruk.

Men enligt kommitténs betänkande skulle ägostyckningen även erhålla en annan uppgift, som av kommittén återgives sålunda:

»En särskild betydelse torde ägostyckningen därjämte kunna erhålla för de norrländska skogsbygderna genom det tillfälle, som densamma erbjuder, att kunna dela skatten å ett hemman mellan den för jordbruk lämpliga arealen jämte ett mindre skogsområde å ena sidan och den hu-

vudsakliga skogsmarken å den andra. Härigenom skulle hemmansägaren *efter skogens försäljning* kunna kvarsitta med äganderätt å gården, medan han däremot nu alltiför ofta förvandlas till arrendator eller torpare under skogsägaren, och den självägande jordbrukande befolkningen i många skogssocknar sålunda allt mer och mer förminskas.»

Man förstår nu och vet, varifrån kommittén fått denna tanke. Men det är betecknande för det bräckliga underlag, varpå den nya opinionen om skogens och inägojordens skiljande från varandra byggde, att en sak av så väldig och skickelsediger innebörd ej talde någon närmare undersökning, utan aviärdades endast i förbigående med några få rader, i stället för att frågan redan vid dess första framträdande bort giva anledning till de allvarsammaste överväganden.

Ty det är ju uppseendeväckande från lagstiftningens synpunkt, att medan kronan ännu är i färd med att på egen bekostnad genom avvittning skänka bort sina skogar till hemmanen för jordbrukets varaktiga befrämjande, så stiftas det samtidigt en annan lag, varigenom man uttryckligen förutsätter och vill befordra, att samma skogsmark må kunna av hemmanets innehavare för all framtid avhändas jordbruket genom försäljning till sågverksbolagen. Det är vidare egendomligt från nationalekonomisk synpunkt, att just i de norrländska skogsbygderna, där ännu endast en mycket obetydlig del av den odlingsbara marken kommit under kultur, införa ett ägostyckningsförfarande med uttryckligt ändamål att, i olikhet med dess uppgift i det övriga riket, avskilja denna ouppodlade jord från den jordbrukande befolkningens besittning och sålunda begränsa jordbrukets framtidsmöjligheter i lyckligaste fall till de redan odlade tegarna. Det är också märkligt från privatekonomisk synpunkt, att medan det sedan gammalt varit en erkänd och tillämpad trossats, att jordbruket i de norra skogsbygderna behövde skogen till stöd, så övergiver man plötsligt utan undersökning och utan motivering denna uppfattning och förutsätter, att jordbruket reder sig utan skog. Och det är slutligen bra hänsynslöst mot Norrlands framtid att sålunda utan vidare godkänna och praktiskt underlätta en obegränsad fortsättning på bolagens hemmansköp.

Emellertid gick nu det av kommittén upptagna ryktet om ägostyckningsförfarandets stora betydelse för Norrland från ämbetsverk till ämbetsverk och behandlades därvid såsom en bifråga till det hela. Och till slut blev saken så både underordnad och självklar, att Kungl. Maj:t i sin proposition till 1896 års riksdag till utvecklingen av förfarandets allmänna verkningar för jordbruksändamål allenast vidfogade, att det »helt visst ur många andra synpunkter kommer att fylla ett verkligt behov». Sedan blevo lagförslagets föreskrifter om ägostyckning utan vidare antagna av riksdagen och promulgerades den 27 juni 1896 såsom lag. Men trots denna behandling var det ändock — man vet det med visshet — företrädesvis de intressen eller förhoppningar, man hade om dess verkningar i de norra skogsbygderna, som drev hela förslaget igenom.

Det måste nu dock medgivas, att redan kommittén synes haft en förmälselse av, att det dock ej gick an att taga frågan i hela dess nakenhet. Den framställde därför saken så, att från den »huvudsakliga skogsmarken» skulle avskiljas »den för jordbruk lämpliga arealen jämte ett mindre skogsområde». Men av detta löfte tappade ryktet under sin gång bort det ena stycket efter det andra. Snart talades blott om »nödig husbehovsskog», och när slutligen själva lagen kom — så innehöll den icke ens

detta. Av kronans gåva till jordbruket lämnades sålunda ingenting kvar. Och det låg nog också en viss logik i detta. Man önskade naturligtvis att snart kunna framvisa några resultat av lagen. Men då det sågverksintresse, varpå detta närmast berodde, ej kunde antagas vara benäget avstå från någon skogsmark, fick lagen ej heller byggas på en sådan förutsättning. Huruledes man emellertid missräknat sig även på sågverksbolagens intresse att avyttra blotta inägor, skall längre fram omnämnas.

Ägostyck-
ningslagens
verkningar i
de norra
länen.

Följderna av en sådan lagstiftning för de nordliga länen kunde vid eftertanke på förhand förutses och hava även redan bjärt framträtt.

Det har sålunda visat sig, att lagen får sin huvudsakliga betydelse i främjandet av ett fortsatt inköp av hemman. Utvecklingen går nu i den riktningen enligt allas utsago »med svindlande fart». Den bofaste, som hitintills ej velat gå från sin gård, förespeglas nu att, mot en avsevärd köpeskilling samt befrielse från en del av utlagorna, endast behöva sälja skogen. Denna uppgörelse leder dock naturligtvis till att förr eller senare sitter på gården en hemmansägare, som är utan både skogen och köpeskillingen för densamma. De flesta begärda ägostyckningar lära avse sådana nya förvärv. Samtidigt fortgå emellertid lika fullt i stor omfattning förvärv av hela hemman utan att inägora fräntagas. Detta lär t. ex. fortfarande vara regel i Jämtland.

Men däremot går det ännu ej så synnerligen framåt med det ändamål, som ju skulle vara lagens huvudsakliga, för att ej säga det enda, nämligen att skapa självständiga jordbrukare av lantbönderna på hemman, som bolagen förvärvat före lagens tillkomst. Bolagen börja nämligen på vissa håll, sedan de väl fått lagen, bliva betänksamma, huruvida det är för dem fördelaktigt att göra sig av med sina lantbönder, som på många sätt äro dem till nytta. I Västernorrlands län t. ex. hava av denna anledning de gamla stora trävarubolagen ännu ej börjat ägostycka sina hemman. Emellertid förekomma dock atskilliga utstyckningar, av vilka många anses föranledda av önskan att på de utstyckade inägora lägga tungan av födoråd, som vilar på hemmanet.

Vid ägostyckningarna tilldelas inägojorden i regeln ej alls någon skog. Detta sker ej ens vid nyförvärv, när de två intressen, som där köpslä, är bolagets önskan att få så mycket skog som möjligt och hemmansägens att få så mycket penningar som möjligt. Att »den för jordbruk lämpliga arealen» i sin helhet utstyckas, förekommer naturligtvis icke någonsin. Det förebares nu, att man vid lagens tillkomst tänkt sig, att både det ena och andra skulle ske. Men vill man ett visst resultat av en lagstiftning, måste man tillse, att det framtingas antingen av lagen själv eller av det enskilda intresset. Det invändes även, att upplåtelse av skogsmark ej tjänade något till, då hemmanets innehavare antagligen skulle förr eller senare åter försälja det till någon skogsköpare. Av allt detta framgår emellertid, att om dessa utstyckningars ursprungliga ändamål skall vinnas, så måste *dels* trävarubolagens vidare fastighetsförvärv förbjudas, *dels* ägostyckningslagen innehålla att med ägora skall utstyckas även skog och obruten odlingsbar mark, *dels* ock bolagens intresse för sådana utbrytningar på något sätt framtingas, vilket möjligen kan ske genom den förut ifrågasatta föreskriften om skyldighet att hävda och verkställa nyodling å bolagshemman. Men när allt kommer omkring, är det kanske bäst, att inägojorden tills vidare stannar kvar hos bolagen. Jordbruket kan då kanske hibe-

hålla sina utvecklingsmöjligheter genom att de anspråk det har på understöd från skogen sålunda kunna genom lagstiftningen lättare göras gällande.

Det lär nu verkligen givas en eller annan sågverksägare, som är generad över lagen och därför av idealism låter utstyckningar åtföljas av något litet skogsområde, även om detta ej påyrkas av medkontrahten. Förrättningsmanens nit och övertalningsförmåga påstås också hava någon liten betydelse.

Ibland tillgodoses även behovet av husbehovsvirke genom upplåtelse av rätt att taga detta på bolagets skog. En bevekelsegrund till detta medgivande lär till en del vara en vunnen insikt om att det nya slag av självägande jordbruksbefolkning, som genom ägostyckningslagen skall tillskapas, lätt blir hänvisat att fylla sitt virkesbehov genom olovligt tillgrepp å den skog, vilken kronan kort förut skänkt till hemmanet, för att dess innehavare skulle bära huvudet högt. På sina ställen förenas dessa servituter därför också med villkor att de förverkas, därest rättsinnehavaren gör sig skyldig till åverkan, eller till och med till olaga jakt. Dylika servituters värde belyses för övrigt därav, att de numera allmänt utdömas från skogsvårdens synpunkt samt att stor ovisshet råder hos vederbörande, om de ens enligt ägostyckningslagen kunna lagligen fastställas eller vad rättskraft de i övrigt må äga.

Ägostyckningslagen har således i norra skogsbygderna ej alls gagnat jordbruket och den befolkning, som livnär sig därav; och om man vill vara uppriktig, så var nog detta ej heller dess verkliga uppgift, utan någonting helt annat. Den lilla ljusning, som man tror sig kunna utleta i utsikten att bolagens lantbönder till någon del förvandlas till bolagstorpäre på egen grund, är ej ägnat att i någon mån skingra det mörker, vari framtiden höljer dessa torpares från all utveckling och allt stöd av skogen avskurna åkerlappar. Erfarenheten har också på sina ställen redan visat, att just på sådant sätt franskilda inägor snart komma i vanhävd. Vid de nya bolagsköp åter, som det blivit ägostyckningslagens egentliga uppgift att framkalla, kan nog förste innehavaren reda sig med hjälp av det förvärvade kapitalet. Men hur går det sedan och vad blir det av hemmansklyvningen? Man förstår så väl sanningen i förste lantmätarens i Västerbottens län yttrande vid 1900 års allmänna lantmäterimöte om ägostyckningslagens verkningar: »Styckningsändamålet», sade han, »är här överhuvud att fränkilja inägorna från skogsmarken utan att fråga efter, om någon befolkning på dem skall kunna existera. Ja, meningen är väl sällan eller aldrig, att så skall ske.»

Det saknades dock ej alldeles röster, som förutsade, vad som skulle inträffa. Befallningshavandena i Norrbottens och i Västerbottens län inskränkte sig visserligen i sina yttranden över kommitténs förslag att med några få ord instämma i de allmänna förhoppningarna. Men i de utlåtanden, som av samma myndigheter i slutet av år 1895 avgåvos över 1894 års riksdagsskrivelse om bolagsförvärven, låter det redan på helt annat sätt. Båda myndigheterna utvecklade ganska fullständigt, huru otillfredsställande den ordning måste bliva, som genom förslaget om ägostyckning skulle ernås. Medan den förstnämnda myndigheten emellertid avhåller sig från att härav draga några slutsatser, kom däremot den senare i alla fall till det oväntade resultatet, att förslagets fördelar dock »syntes» väsentligen överväga olägenheterna.

Klarast såg det på senhösten 1895 sammanträdande allmänna lantmäte-

rimötet. På väckt fråga beslöt mötet göra det uttalande, att de praktiska betingelserna för och verkningarna av det nya förslaget om ägostyckning voro väsentligen olika för Norrland och det övriga Sverige. Under debatten framhölls skarpt förslagets falska utgångspunkter och sannolika ödeläggande verkningar. Man betonade även, att jordbruk och skogsbruk i dessa trakter kunde gå hand i hand, men blott under förutsättningen, att det vore i jordbrukarens händer, som båda befunne sig. Det uttalades, att *undantag borde göras för Norrland* och i all synnerhet för lappmarkerna. Med anknytning till dessa uttalanden beslöt sedermera 1900 års lantmäterimöte »på det kraftigaste uttala sitt gillande» av de i andra kammaren väckta motionerna om inskränkning i bolags fastighetsförvärfv och ändring i ägostyckningslagen för tillgodoseende av skogsbehovet.

Under lagförslagets behandling i riksdagen år 1896 inträffade också, att en talare i första kammaren, till genmäle å ett yttrande om förslagets stora betydelse för Norrland, uttalade sina allvarliga farhågor för lagens verkningar därstädes, men då förslaget var välgörande för det »övriga» Sverige, yrkade han bifall till detsamma. Det fanns också ännu en eller annan riksdagsledamot, som klart insåg, att »det skulle gå alldeles på tok». Men de yttrade sig av någon anledning icke.

Slutomdömet om ägostyckningslagen i dess tillämpning på de norra delarna av landet kan endast bliva ett. Lagen var ingenting annat, än den judaskyss, varmed jordbruket definitivt och officiellt förräddes åt sågverksintresset. Och man var nog hänsynslös att ej ens utbetala de trettio silverpenningarna, den i sistone utlovade husbehovsskogen. När sedan under sistlidne riksdag väcktes en anspråkslös motion om, att åtminstone någon liten del av denna skuld måtte utbetalas till jordbruket, förklarade i första kammaren en representant för sågverksnäringen, att han »fann ej någon rättsgrund i detta anspråk»; och motionen föll utan att ett ord av förståelse bröt den övriga kammarens obevekliga tystnad. Så lätt väger *nu* den norrländska jordbruksnäringen, när lagstiftningen endast gör sitt bästa att i den andra vågskålen lägga ett övermåktigt intresse, som den förleder att vara ovän till henne.

Det bör vara uppenbart, att en dylik lagstiftning, som tillkommit utan saklig prövning, måste tills vidare upphävas, så att den ej får fortfara med sina skadliga verkningar. Sedan blir man äntligen i tillfälle överväga, under vilka förutsättningar ägostyckningsförfarandet kan få tillämpning även i de norra skogsbygderna. I större delen av Dalarne har emellertid ägostyckningslagen ej tillämplighet. På Kungl. Maj:ts prövning vilar visserligen 1899 års riksdagsskrivelse om dess införande därstädes för ett verkligt jordbruksändamål. Detta torde dock ej behöva föranleda, att lagen genomföres i Dalarne i de avseenden, varigenom den med sin nuvarande avfattning även kan lända till skada för jordbruket. Lagens upphävande tills vidare påstås därför nu ej vara behöfelig annat än för Norrland.

Vi hava nu ovan funnit, hurusom 1891 års riksdagsskrivelse om åtgärder för att bereda obemedlade och mindre bemedlade tillfälle att bilda egna jordbruk hitintills i de nordliga skogsbygderna föranlett den lösningen, att man planlagt och verksamt genomfört en lagstiftning, vars verkliga innebörd är en strävan att förvandla *hela* den jordbrukande befolkningen därstädes från besuttna hemmansägare till obemedlade eller mindre bemedlade jordtorpare.

Med de direkta åtgärder, som skrivelsen väl huvudsakligen åsyftat, har man däremot och detta av ganska naturliga skäl ännu ej kommit så långt.

I anledning av jordbrukslägenhetskommitténs förslag och Kungl. Maj:ts därav föranledda framställning, beslöt emellertid 1894 års riksdag bland annat att för upprättande av planer och kostnadsförslag till avdikning och odling av sådana myrtrakter inom de två nordligaste länen, som lämpa sig till odlingslägenheter, förskjuta ett belopp av högst tjugutusen kronor.

I anledning härav har lantbruksingenjören i Norrbottens län uppgjort förslag till kolonisation av ett kronan tillhörigt område omkring Koskivare järnvägsstation i Gällivare socken. Efter åtskillig granskning har förslaget återförvisats till förrättningsmannen för vidtagande av vissa rättelser. I fråga om grunderna för planen synas vederbörande ämbetsmyndigheter hitintills vara eniga om, att lägenheterna, som enligt senaste bestämmelse skola uppgå till antalet sjuttio, böra, avdikade och försedda med utfartsvägar, överlämnas till kolonisterna med äganderätt. Kolonisterna skulle vidare erhålla virke från kronans skogar till första uppförande av byggnader samt få sitt framtida virkesbehov tillgodosett genom tilldelandet av ett skogsområde eller medelst utsyning.

Man må nu visserligen önska dessa försök all möjlig framgång. Men de böra icke få undanskymma den ännu viktigare angelägenheten att den redan verkställda odlingen i bygdelagen vidmakthålles och befräjas. Trakterna för denna odling ha av gammalt utvalts, där jordbruket av klimatiska skäl eller ådalarnas kommunikationsmöjligheter kunde vinna bästa trevnad. Detta århundradenas tysta arbete för bygdernas brytande kan ej någonsin ersättas genom statsanslag för utdikning av nya odlingslägenheter å kronans parker uppe emot lappmarksgränserna.

Dessa synpunkter framhöllos även skarpt dels av en f. d. landshövding i Umeå uti en av honom härom framlagd motion vid hushållnings-sällskapens ombuds möte år 1893 och dels i den motion i andra kammaren, vilken väckt 1892 och upprepade 1894 föranledde en riksdagsskrivelse om bolagens skogsförvärv. Det bleve ju också ett underligt förhållande, om kronan, medan hon från sina återstående sämst belägna skogsdomäner skänker bort uppdikad inägojord jämte skog, skulle vara alldeles likgiltig för att de stora skogsdonationerna för det gamla jordbrukets upprätthållande ej komma detta till godo ens för att tillgodose behovet av husbehovsvirke.

Strävandena till förmån för upprätthållandet av en självständig jordbruksbefolkning i Norrland och Dalarna få emellertid ej låta saken bero vid lagstiftningsåtgärder. Det fordras sedan även först och sist upplysning och undervisning om jordbruket och villkoren för dess rätta skötsel däruppe.

Särskild uppmärksamhet kräver här det förhållandet, att i avlägsna skogsbygder befolkningen av gammalt vant sig att ligga långt borta i skogarna och skörda starrhö i stället för att idka ordentligt jordbruk i närheten av gårdarna. Vid avvitrningen har denna vana, som övergått till behov, också i stor utsträckning vunnit lagfästelse genom särskilda stadganden, varigenom nybyggarna bibehållits vid rätt att förfoga över ängslägenheter och myrar å kronomarkerna. Detta sätt att idka jordbruk har emellertid ingen framtid och leder endast till fattigdom, vilken i sin ordning är den bästa jordmänen för bolagsförvärv. Men för att kunna

Direkta åtgärder för jordbruks befrämjande.

bryta sådan vana, är upplysning utan tvivel ej tillfyllest. I synnerhet för fattigare trakter blir det nog nödvändigt att lämna direkt understöd för de första kostnader, som föranledas av övergången till ett rationellt jordbruk. Inom jordbruksdepartementet vila också för närvarande till behandling framställningar i dylikt syfte från innebyggare i Tärna socken. Villkoren för lån ur odlingslånefonden eller anslag från frostförminskningssondens äro för betungande och anses jämväl i övrigt ej lämpade för ifrågavarande fall.

Men även här är allt arbete fåfängt och alla utgifter lätt bortkastade, så länge sågverksbolagens hemmansförvärf få obehindrat fortgå. Vill man ej göra något mot denna sociala fara, blir det i stället en förpliktelse noga undersöka, huruvida ej förhållandena kräva, att staten alldeles upphör med att till skogsbygderna i landets nordliga delar lämna anslag ur odlingslåne- och frostförminskningssondens eller annat understöd för jordbrukets förkovran på hemman, som kanske kort efteråt bliva bolagsegendom.

Vad har jordbruksnäringen i Norrland och Dalarne att vänta av det nya jordbruksdepartementet?

Det är nu en tröstlös kulturbild det nittonde århundradet från början till slutet lämnar oss i avseende å kronans vårdnad om det arv, hon i Norrland och Dalarne mottagit från föregående styrelser.

Klart är att här brister något i själva ledningen. Det går icke i längden att i dylika frågor såsom sista ordet expediera medelinnehållet i vederbörande myndigheters infordrade utlåtanden, helst dessa ofta med förkärlek framhålla allenast sakens formella sidor. Från verkliga norrlandsvänner, som sett sakerna på nära håll, möter man ock städse det talet, att alla strävanden äro hopplösa, därför att man ej kan påräkna något intresse för dessa livsfrågor hos landets regering, på vilken ansvaret dock ytterst vilar. Och det synes ej heller kunna bestridas, att det är dennas självständiga och enhetliga initiativ, som här alltid har fattats. Det borde dock ligga i regeringens upplysta intresse att upptaga arbetet för lösningen av dessa frågor samt lägga en stark och redbar hand vid detsammans utförande.

Det saknas ej heller omedelbar vädjan i detta avseende. Sålunda beslöt Västerbottens läns landsting år 1893 göra en underdånig framställning, däri landstinget förklarade faran att inom kort länets lappmarker skulle sakna en självständig jordbrukande befolkning så stor, att landstinget ansett det såsom en oeftergivlig plikt, »innan all utsikt till räddning vore slut» utbedja sig Kungl. Maj:ts nådiga, kraftiga och skyndsamma ingripande. Samma år ingingo hushållningssällskapens ombud med en ansökan, att Kungl. Maj:t täcktes efter företagen statistisk utredning vidtaga erforderliga åtgärder för ett självständigt jordbruks betryggande i de delar av landet, där skogsavverkning i mer betydande utsträckning förekommer. Slutligen avlät år 1894 års riksdag en skrivelse med enahanda framställning, som gjorts av hushållningssällskapens ombud.

Sedan över dessa framställningar infordrats yttranden från vederbörande befallningshavande, avgav slutligen även skogsstyrelsen i november 1896 utlåtande i ämnet. Detta var, såsom ärendets traditionella behandling även fordrade, uteslutande avgivet under den olyckliga ägostyckningslagens tecken. Styrelsen yttrade nämligen att, intill dess det visat sig, i vad mån ägostyckningsförfarandet kommer att inom de norra delarna av vårt land anlitas för att skilja jordbruksfastigheten från skogsområdena, ansåg styrelsen några vidare åtgärder icke för närva-

rande böra å lagstiftningens väg vidtagas »till förekommande av de svårigheter, som onekligen följa av ett allt för stort utvidgande av bolagsegendomen på lantbrukets bekostnad». Att nu tillämpningarna av ägostyckningslagen ej äro något lyckosamt att gå och vänta på utan tvärt om böra på allt sätt förekommas, har förut närmare framhållits.

På våren 1898 utkom slutligen en på Kungl. Maj:ts befallning av statistiska centralbyrån utarbetad redogörelse för bolags förvärv av jord-egendom inom Norrland och Dalarne under åren 1885 och 1895. Men sedan dess har något vidare ej alls avhörts från Kungl. Maj:t.

Detta brådskande ärendes långsamma behandling och slutliga avtytande visar, att man icke, såsom Västerbottens landsting år 1893 föreställde sig, har att påräkna Kungl. Maj:ts »nådiga, kraftiga och skyndsamma ingripande» i dessa frågor. Emellertid kan man ju säga, att det möjligen tillkommit en förhoppning i upprättande av ett nytt departement, som har till uppgift att särskilt ägna omsorger åt landets modernäring. Ätminstone framställer sig osökt den frågan, om ej detta departement skall finna sig särskilt uppfordrat att ägna de norrländska jordbruksförhållandena den allvarliga och i snar handling verksamma uppmärksamhet, som de i så hög grad förtjäna.

Ty om den nuvarande utvecklingen lämnas fria händer att fullfölja och avsluta sin uppgift, blir frågan därmed icke avförd, utan den kommer ständigt tillbaka i allt svårare former. Man skall nämligen aldrig glömma, huru det nittonde århundradet och dess efterföljare misshållat med frukterna av föregående tiders förutseende och arbete. Och frågan skall ständigt själv göra sig påmint genom de olika yttringarna av en undertryckt befolknings stigande missnöje över orättvisor och övergrepp.

Frågan om vidmakthållandet av jordbruksnäringen inom skogsbygderna i Norrland och Dalarne är med ett ord en inre försvarsfråga av högsta angelägenhet och betydelse. Och det förtjänar i dessa tider även erinras därom, att det icke heller är alldeles oviktigt för det yttre försvaret, huru samfundslivet rör sig inom den landsdel, där riket har sin enda landgräns.

Vad nu bör ske är emellertid att omedelbart vidtaga de åtgärder, som ej tåla uppskov, samt därutöver göra en framställning om, att Kungl. Maj:t täcktes ägna sin uppmärksamhet åt, vad som därefter måste komma. Det senare är för närvarande av särskild vikt därför, att inom de norra skogsbygderna jordbruksfrågan i många avseenden står i oskiljaktigt sammanhang med skogsvårdsfrågan, vilken senare nu, efter det skogskommittén avgivit sitt betänkande, föreligger till Kungl. Maj:ts omedelbara prövning.

Jag hemställer alltså vördsamt, att riksdagen ville:

1:o för sin del antaga:
dels följande Lag angående begränsning i vissa fall
av rätten att förvärva fast egendom.

1 §.

Bolag eller förening för ekonomisk verksamhet må ej förvärva fast egendom å landet inom Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands, Gävleborgs eller Kopparbergs län, där ej Konungen för visst fall därtill lämnat tillstånd.

Vad sålunda är stadgat, gälle dock ej, när fråga är allenast om tomt eller upplagsplats, vilken erfordras för bolagets eller föreningens verksamhet, eller om vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet.

2 §.

För enskild person, vilken idkar träförädlings- eller trävarurörelse med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, skall vad i 1 § är stadgat om bolag och förening för ekonomisk verksamhet jämväl äga tillämpning, dock ej i det fall, att fastighet genom arv eller giftorätt tillfallit sådan näringsidkare.

3 §.

Har avtal tillkommit utan Konungens samtycke, där sådant enligt denna lag erfordras, vare avtalet ogillt.

Kommer lagfart på grund av avtalet ändock till stånd, och varder ej inom ett år därefter klander å avtalet anhängiggjort, vare så ansett, som hade förvärvet skett med Konungens samtycke.

Fråga, huruvida avtal må på grund av denna lag anses ogillt, äge, förutom sakägare, jämväl allmän åklagare anhängiggöra.

§ 4.

Har genom testamente bortgivits fast egendom till någon, som enligt denna lag ej må förvärva densamma, och varder ej före givarens död Konungens samtycke lämnat, vare testamentet i denna del utan verkan, där det i laga ordning klandras.

Lämnas testamentet oklandrat och kommer förty lagfart till stånd, må ändock fråga om testamentets ogiltighet enligt denna lag kunna av allmän åklagare anhängiggöras inom ett år från det lagfart beviljats.

5 §.

Bank eller annan penninginrättning, så ock försäkringsanstalt vare ej underkastad denna lags bestämmelser.

dels — under förutsättning att ovanstående lag antages — följande Lag om ändrad lydelse av 23 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Häri genom förordnas att 23 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring skall erhålla följande ändrade lydelse:

»Från hemman, varifrån jordavsöndring får ske, må ock avsöndras vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet; och gälle om sådan avsöndring i tillämpliga delar vad här ovan i fråga om jordavsöndring är föreskrivet. I Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands, Gävleborgs och Kopparbergs län må vattenfall av större betydelse ej avsöndras med mindre Konungen därtill givit lov; och skall förty väckt fråga om avsöndring av något inom nämnda län beläget vattenfall av Ko-

nungens befallningshavande underställas Konungens prövning, därest Konungens befallningshavande efter verkställd utredning finner vattenfallet vara av sagda beskaffenhet.

Vad sålunda är stadgat kommer dock icke att göra någon ändring uti det, som rörande strömfall å kronohemmans område är särskilt förordnat.»¹

2:o för sin del antaga följande Lag angående inskränkning av ägostyckningsförfarandets tillämpning.

Härigenom förordnas, att vad lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den 27 juni 1896 stadgar i avseende å ägostyckning, tills vidare ej skall äga tillämpning inom Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands och Gävleborgs län; dock skola redan påbörjade ägostyckningsförrättningar i enlighet med lagen fullföljas.

3:o för sin del besluta: att vid avvitrtingarna ovan odlingsgränsen inom Dorotea och Vilhelmina socknar skall den andel av vardera socknens skogsanslag, som överstiger nödigt husbehov, avsättas till en eller flera allmänningar i enlighet med de bestämmelser Kungl. Maj:t kan närmare meddela.

4:o i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla: att Kungl. Maj:t tacktes, till fullföljande av avvitrtingarnas syfte, ägna särskild uppmärksamhet åt angelägenheten att vidmakthålla jordbruket på de avvitrtrade hemmanen och i synnerhet dem, som ägas av sågverksbolag, samt i övrigt taga initiativ till befrämjande av jordbruket inom skogsbygderna i Norrland och Dalarna.

På grund av stadgandet i 55 § 3 mom. i riksdagsordningen kommer det sista yrkandet att upprepas såsom särskild motion. Och torde i övriga tre punkter, som denna motion sålunda avser, lagutskottet vidtaga de ändringar i formuleringen av förslagen, som vid ett ytterligare övervägande må finnas erforderliga.

Stockholm den 27 januari 1901.

Carl Lindhagen.

I förestående motions syfte instämma undertecknade:

<i>J. Nordin.</i>	<i>Johan Olofsson.</i>	<i>J. Bromée.</i>
<i>P. Norberg.</i>	<i>S. J. Kardell.</i>	<i>Joh. Er. Nordin.</i>
<i>S. H. Kvarnzellus.</i>	<i>E. G. Akerlind.</i>	<i>Joh. Nydal.</i>
<i>W. Styrlander.</i>	<i>O. Emthén.</i>	<i>And. Olsson</i> i Mårdäng.

¹ Denna lag står ej i något omedelbart sammanhang med den under punkt 1:o föreslagna lagen.

<i>A. Göransson.</i>	<i>P. Olsson</i> i Fläsbro.	<i>Johan Ericsson.</i>
<i>Nils Hanson.</i>	<i>D. Persson.</i>	<i>Ollas A. Ericsson.</i>
<i>E. Norman.</i>	<i>Johan Wahlgren.</i>	<i>A. Hansson</i> i Solberga.
<i>Sam. Söderberg.</i>	<i>S. M. Olsson.</i>	<i>A. F. Broström.</i>
<i>J. Persson.</i>	<i>W. Johansson,</i> Öija.	<i>E. Akerlund.</i>
<i>Hjalmar Branting.</i>	<i>J. G. H. Fredholm.</i>	<i>Ivar Månsson.</i>
	<i>L. Gust. Broomé.</i>	

Jämväl undertecknade instämma i motionens syfte, men vilja dock redan nu hava uttalat, att de påpekade stora bristerna i ägostyckningslagen synas oss möjligen hava större utsikter att bli avhjälpda, därest yrkandet under 2:o här ovan allenast på det sätt bifalles, att riksdagen antingen nu själv antager de för detta ändamål erforderliga ändringar i lagen eller ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om skyndsamt förslag till sådana ändringar. I detta avseende hänvisa vi till särskild motion.

<i>Ad. Wiklund.</i>	<i>Joh. Nilsson.</i>	<i>L. Dahlstedt.</i>
<i>J. A. Lundström.</i>	<i>N. Boström.</i>	<i>Nils Wallmark.</i>
<i>G. Kronlund.</i>	<i>C. Bergström.</i>	<i>C. J. Öberg.</i>

Bilaga B.

Hemmanet Grubban nr 1 i Ytterhogdals socken i Jämtland.

(Ur C. Lindhagens reservation i Norrlandskommittén.)

Såsom exempel på vad trävaruindustrien förtjänat genom hemmansköpen må anföras följande:

Hemmanet Grubban nr 1 om 2 öres-land i Ytter Hogdals socken i Jämtlands län såldes den 16 december 1781 av Olov Jonson till sonen Jon Olsson för 66 r:dr 32 sk. banko, den 22 december 1811 av Jon Olsson till sonen Per Jonson för 400 r. g. d. och den 29 maj 1840 av Per Jonson till sonen Jon Persson för 1,100 r. g. d.

Under 1840- och 1850-talen ägde avvitrningen rum i socknen. Grubban nr 1 fick därvid en ökeskatt av 3 öresland med därå belöpande skog. Men då intill hemmanet gränsade en skogstrakt om 2,500 tunnland, som ej lämpade sig till nybygge, övertalade avvitrningsmannen (då särskilt tillförordnade kaptenen Sven Petter Bergman) ägaren av hemmanet att emot en ökeskatt av 3 öresland låta även denna trakt skrivas på hemmanet. Detta blev härigenom inalles 8 öresland med en skogsareal av 5,500 tunnland.

Den 10 februari 1864 lyckades det en för förfalskningsbrott straffad person och två andra personer att köpa hemmanet av Jon Persson för 40,000 kronor. Två år därefter sålde dessa hemmanet för 70,000 kronor till A. Forsell i Sundsvall. Den 25 april 1872 sålde denne hemmanet för

105,000 kronor till C. P. Sundvallson i Ljusdal, vilken samma år överlät det till Voxna-Ljusne bolag för 300,000 kronor.

År 1874 blevo alla träd å Grubban, som voro 11 tum i genomskärning 21 fot från marken, uppräknade av en Voxna skogsförvaltare von Greijertz, vilken först fick antalet till 377,394, men då bolagets styresman ej trodde detta, verkställdes omräkning med det resultat, att det fanns 407,954 sådana träd. Då dylika timmerträd betalas med 6 å 8 — ja, å skogauktioner med ända till 9 kronor — per träd å rot, så representera ensamt dessa träd ett värde i skogen av minst 2,500,000 kronor.

Meddelaren av dessa uppgifter tillägger, att detta blott är ett exempel bland tusenden, och detta kan den som reser omkring i orterna, lätt övertyga sig om.

Bilaga C.

Mo och Domsjö aktiebolags stockfångstprivilegier.

(Ur C. Lindhagens reservation i Norrlandskommittén.)

Mo sågverk, som numera äges av Mo och Domsjö aktiebolag, erhöll genom privilegier av åren 1759 och 1799 rätt till en årlig stockfångst å kronomark inom Anundsjö och Själevads socknar i Ångermanland av tillhoppa 1,516 träd mot viss stubböreavgift. Genom särskilda av Konungens befallningshavande i sammanhang med avvitrningen inom Anundsjö socken meddelade utslag av 25 november 1856 och 4 mars 1859 tilldelades sågverket på tillstyrkan av styresmannen för avvitrningen och länsmanen i orten i egenskap av kronoombud inom sistnämnda socken för hela denna stockfångst dels 21 överloppsmarker med en areal av 60,307 tunnland 18 kappland, därav 42,452 tunnland 3 kappland duglig mark, vilket område uppskattats att årligen lämna 879 träd och dels för den övriga stockfångsten besittningsrätt till 4 nybyggen om tillsammans 4 mantal och innehållande en ytvidd av 16,834 tunnland, varav 10,000 tunnland ansetts vara duglig mark. De 4 nybyggena blevo sedan omförda till skatte med oinskränkt rätt och lagfarna för privilegiehavaren, varemot förstnämnda stockfångsområden, som befallningshavanden underlåtit belägga med skogsränta, sedermera, efter det befallningshavande anbefallts härutinnan vidtagna erforderlig åtgärd, belades med en skogsränta av 240 kronor 72 öre. Frånsett att vid avvitrtingarna under denna tidsperiod den dugliga markens areal i allmänhet mycket underskattades, kvarstår i alla fall, att sågverket erhöll vida större områden än som utgjorde skälig ersättning för dess stockfångst. Därtill skulle enligt vanlig uppskattning beräknas högst 4 tunnland för varje träd.

Sedan områdena blivit sålunda bestämda, blevo åtskilliga anspråk av privilegiehavaren framställda på överskottsvirket å den skogsmark, som upplåtits allenast mot skogsränta, och dessa anspråk hava ock föranlett ganska väsentliga medgivanden. Sålunda medgavs genom kungl. brev den 20 december 1862 sågverkets ägare att avgiftsfritt tillgodogöra sig torr, övermogen eller med stubbröta behäftad skog, vindfällen, stubbar och rötter med villkor, att han bekostade hushållningsplans upprättande. Efter det sådan plan blivit upprättad och fastställd till efterrättelse un-

der 20 år, räknat från 1868, erhöll sågverkets ägare enligt kungl. brev 14 juli 1868 rätt att få, utöver de jämlikt privilegierna honom tillkommande 879 träd, tillgodogöra sig den enligt planen beräknade överskottsavkastningen av 1,250 friska träd av 12 decimaltum vid brösthöjd mot en avgift av 40 öre trädet.

I överensstämmelse med anvisningen i förutnämnda kungl. brev den 17 december 1880 förhandlades vidare med ägaren till Mo sågverk, vilket ledde till att enligt kungl. brev den 13 oktober 1882 sågverket berättigades att utöver den årliga stockfångsten och övrig utsyning, som redan beviljats, under 10 år avverka befintliga träd, som 5 fot från roten hölle 11 decimaltum och däröver i genomskärning, mot 1 krona 15 öre för varje träd och på villkor att allt virke som avverkades å stockfångstskogarna skulle försågas vid Mo sågverk. Under ärendets beredning erinrade skogsstyrelsen, att det icke lede tvivel, att ej högre pris erhöles om träden såldes på auktion. Denna rätt utsträcktes sedan ytterligare på ett år, varemot fyra andra framställningar av sågverkets ägare om ytterligare förmåner ej beviljades.

Enligt kungl. brev av år 1903 har efter avtal med sågverkets ägare bestämts, att denne mot avstående till kronan av sågverkets mot skogsränta tilldelade stockfångstområden berättigas att under tolv år å dem avverka alla träd, som 1.5 meter från roten i genomskärning hålla 28 centimeter eller därutöver, dock att på vissa såsom försumpade betecknade områden avverkning även fick ske av träd, som vid ovannämnda höjd höllo i genomskärning minst 26 centimeter. (Jämför domänstyrelsens underdåniga skrivelse 22 september 1903.)

I följd av omförmälda medgivanden hade, *utöver* de årliga privilegierna av 879 träd, av bolaget åren 1856—1896 avverkats enligt 1868 års brev 35,000 friska träd av minst 12 decimaltum 5 fot från roten mot 40 öre stycket, enligt 1882 års brev 660,657 friska träd av minst 11 decimaltum 5 fot från roten mot ett pris av 1 krona 15 öre stycket, och enligt 1862 års brev utan avgift dels under tiden 1882—1893 300,448 övermogna eller med stubbröta behäftade träd och dels före 1882, före vilken tid saknades exakta uppgifter, enligt beräkning omkring 20,000 träd. Således under 40 år 1,016,105 timmerträd eller i medeltal 25,400 träd årligen, vilket — efter reducering i trädens antal i anledning därav att ej alla lämnat 2 stockar vardera såsom om privilegieträden stadgats — är omkring 22 gånger mer än de stockfångstprivilegier, för vilka dessa skogsområden skolat utgöra vederlag.

Då förenämnda 660,657 och 300,448 träd lära kunna uppskattas till ett värde på rot, de förra av 4 kronor och de senare av 3 kronor per träd, utgör privilegiehavarens present utöver den årliga stockfångsten endast efter 1882 mer än 2,500,000 kronor. Det virke, som han enligt 1903 års brev tillåtits avverka, lär vara värt omkring 1,000,000 kronor. Vinsten efter 1882 utgör således enligt denna beräkning 3,500,000 kronor. — Härtill kommer, utom vinsten före 1882 på denna stockfångstskog, den betydande vinst, som erhållits på de mycket värdefulla skogar, vilka privilegiehavaren erhöll med äganderätt för annan stockfångst.

Bilaga D.

Resolutioner, antagna vid en av Jämtlands socialdemokratiska partidistrikt påskhelgen 1929 utlyst jordkonferens i Östersund.

Resolution beträffande den sociala jordfrågan.

Konferensen vill på det allvarligaste kräva, att den sociala jordfrågan omsider återupptages till effektiv behandling. De gamla förhoppningarna om en folklig lösning avkastade vid sekelskiftet åtskilliga genomgripande åtgärder. Den allvarliga fullföljd, som sedan utlovats och förberetts, har på sista tiden väsentligen övergivits.

Konferensen vill begränsa sitt uttalande till de aktuella frågorna om bildande av nya jordbruk, irilösning av arrendejordbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk och tillhandahållande av tomtmark för bostäder jämte byggnader ävensom de därmed sammanhängande angelägenheterna om trygghet av arrendatorernas samt skogs- och flottningsarbetarnas ställning.

Den lösning i dessa delar i jordfrågan som år 1928 slutligen kom till stånd, har lämnat utan avseende det gamla programmet, att egnahemsrörelsen bör läggas helt i samhällets hand. Omtanken är fortfarande anförtrodd »hushållningssällskapens egnahemsnämnder» med deras merendels konservativa sammansättning och traditionella obenägenhet för effektiva sociala ingripanden.

Organisationen är vidare som förut väsentligen koncentrerad på låneförmedling med stöd av statskredit. Det gamla programmet om statens övertagande av lånerisken är gravlagt. Något avsevärt anslag för ovan nämnda uppgifter har icke heller beviljats.

Patriarkalisk omtanke om den enskilde står alltjämt icke till buds. Han får reda sig så gott han kan. Först när det gäller låneunderstöd kommer statshjälpen fördröjd och otillräcklig till ett mindertal bland dem, som behöva handräckning.

De obemedlade, som ej kunna tillskjuta egna bidrag, lämnas fortfarande utanför ifrågavarande slumpvis utövade välgörenhet.

Jordanskaffning skall i viss mån bli en allmän angelägenhet, men endast på »frivillighetens väg». Någon expropriationsrätt, som möjliggör rimliga överenskommelser får ej genomföras. Det är ju icke meningen att vara obillig mot den store jordägaren, ersättning skall givas och annan skälig hänsyn tagas. Men äganderättens helgd måste framför allt upprätthållas, sedan må det gå hur som helst.

Hur skall emellertid något genomgripande kunna uträttas av en maktlös jordsökare och en maktlös stat gentemot en enväldig jordägare, som väl icke är mera än en människa? Huru skola de behövande i alla erforderliga fall kunna tillhandahållas den nödiga jorden och erhålla den i hemorten, vilket är det viktigaste? Hur skall det kunna ske på den lämpliga tidpunkten, i den vederbörliga trakten, i den behövliga omfattningen, till den erforderliga beskaffenheten och för skäligt pris med mera dylikt?

Konferensen påkallar som sagt ett omedelbart och effektivt upptagande av jordfrågans problem genom fullkomnande och förverkligande av de

av norrlandskommittén inledda, av jordkommissionen utvecklade och av socialdemokratiska riksdagsgruppen år 1924 framlagda riktlinjerna, om vilka sedermera och senast år 1929 påminnelse skett genom enskilda av de socialdemokratiska utskottsledamöterna väsentligen stödda riksdagsmotioner.

I detta sammanhang kräver konferensen tillika undersökning och avslöjande av arrendatorernas otillräckliga skydd samt skogs- och flottningsarbetarnas verkliga ställning och framtidsutsikter i det s. k. Stor-Norrland med dess glesnande skogar, minskade arbetstillfällen och nedtryckta arbetspris.

Resolution beträffande den ekonomiska och tekniska jordbruksfrågan.

Det bestående svenska jordbrukets ekonomiska svårigheter måste på sätt redan skett i bland annat Finland och Danmark, rationellt avhjälpas genom en omfattande och mångsidig Kooperation, som bör i mån av behov stödjas även av statsmakten.

I sammanhang härmed betonas nödvändigheten i många fall av omedelbara lindringar i landsbygdskommunernas betungande med väg- och fattigvårdspålagor.

Bilaga E.

Resolutioner, antagna vid en av Ljusne—Voxnans distrikt av Skogs- och Flottningsarbetareförbundet den 28—29 september 1929 anordnad skogs- och jordkonferens i Bollnäs.¹

Ljusnans-Voxnans distrikt hade den 28—29 september anordnat en konferens i Bollnäs för behandling av jord- och skogsfrågor. I densamma deltog ett stort antal ombud för olika arbetareorganisationer inom provinsen, varjämte förbundsstyrelsen var representerad ävenså Daladistriktet och socialdemokratiska partidistriktet.

Resolution.

Konferensen kräver, att den sociala jordfrågan upptages till effektiv behandling. De gamla förhoppningarna om en folklig lösning avkastade vid sekelskiftet åtskilliga genomgripande åtgärder. Den allvarliga fullföljd, som sedan utlovats och förberetts har på sista tiden väsentligen övergivits.

Konferensen vill särskilt betona en särdeles förbisedd angelägenhet, nämligen skogs- och flottningsarbetarnas ställning och framtidsutsikter i det så kallade Stornorrland med dess glesnande skogar, minskade arbetstillfällen, nedtryckta arbetspriser och hemlösa tillvaro. För skogs- och flottningsarbetarna är det en livsfråga, att jordfrågan uppryckes i hela

¹ Jordkonferensen beslöt överlämna resolutionerna till regeringen och partiernas ledare genom en deputation vartill utsågs hemmansägaren Jon N. Jonsson i Söräng, skogsarbetaren E. A. Jonsson i Ovanåker, redaktören Henning Steen i Gävle, hemmansägaren Evald Ericsson i Sörsjön och borgmästaren C. Lindhagen i Stockholm. Deputationen, som utsåg Jonsson i Söräng till ordförande, mottogs av regeringen i närvaro av statsminister Lindman samt statsråden Bissmark, Lübeck och Johansson.

dess vidd ur sitt nuvarande försumpade läge. Konferensen riktar till statsmakterna särskilt följande oavvisliga krav:

1) Intensivt skogsbruk, gagneligt i alla avseenden för land och folk, måste främjas, även som ett väsentligt medel mot arbetslösheten i skogsbygderna. För såväl skogsarbetarna som de kapitalsvaga mindre skogsägarna i Norrland och Dalarna är det därvid av största vikt att de i riksdagen föreslagna, under förberedande behandling varande, effektiva statsåtgärderna för skogsmarkens rationella användning komma att taga sikte på deras förhållanden. Därvid bör så kraftigt statsingripande ske, att icke bondens ekonomi, utan markens beskaffenhet blir avgörande för åtgärdernas vidtagande.

Med detta sammanhänger, att, liksom på de allmänna skogarna, även på de stora industriella skogarna införes s. k. uthållighetsbruk i syfte att skydda skogen mot rovbrytning, bevara och öka skogskapitalet samt bereda landet och befolkningen en varaktig årlig avverkning och avkastning jämväl av dessa skogar.

2) I samband med skogsbrukets utveckling böra de hemlösa skogs- och flottningsarbetarna, som nu äro hänvisade till säsongarbete i skogar och flottleder, samt övriga tider på året bli arbetslösa, genom samhällets ingripande beredas möjligheter till att kunna skapa sig ett eget hem, helst i förening med något jordbruk.

3) Utsikter måste också beredas den jordlösa befolkningen på landet överhuvud taget att på rimliga villkor kunna erhålla en fri och självständig tillvaro genom jordbruksnybildning. Denna bör särskilt inriktas på att skaffa tillräckligt stora jordbruk i hemorten med tillgodogörande av odlingsmöjligheterna på såväl de stora enskilda outnyttjade domänerna som på kronoparkerna. Till dessa jordbruk måste ock höra den för jordbruk i vårt klimat nödiga skogsavkastningen. Rätt till nya jordbruk beredes i all synnerhet mindre bemedlade med erforderligt bidrag av allmänna medel.

4) Arrendatorer av permanent utarrenderade jordbruk måste beredas tillfällen att, när de så önska, erhålla frilösning av sitt jordbruk på för dem överkomliga villkor, jämför punkt 3, med ovillkorlig företrädesrätt att förvärva jordbruken framför andra spekulanter.

5) Den sociala arrendelagstiftningens brister måste avhjälpas. Framför allt kräves att arrendelagen erhåller vidsträcktare tillämpning, att arrendatorerna tillförsäkras rätt till ny upplåtelse (optionsrätt) och rätt till uppsägning före arrendetidens utgång. Kontroll på arrendelagstiftningens effektiva tillämpning, som nu alldeles saknas, införes. Arrendatorernas rätt till bostad och vedbrand m. m. på gamla dagar samt rätt till reglering av arrendesumman bör allvarligt prövas.

6) Små jordbruk med ofullständiga ägor måste på överkomliga villkor för innehavaren utvidgas till sådan omfattning, att de åtminstone någorlunda kunna föda en familj. Detta är en särdeles viktig angelägenhet i vidsträckta trakter.

7) Det mindre jordbrukets svårigheter i dessa för jordbruket brydsamma tider måste bland annat, på sätt redan skett i Finland och Danmark rationellt avhjälpas genom en omfattande och mångsidig ekonomisk och teknisk kooperation. Här inbegripes för skogsbygdernas vidkommande en kraftig kooperativ sammanslutning av de små skogsägarna. Jordbrukskooperationen bör genom upplysning och även i övrigt främjas av statsmakterna.

8) För befolkningens frihet och framtidsmöjligheter i ovannämnda och andra avseenden är det nödvändigt att förbuds- och bulvanlagarna med kraft upprätthållas. De få ej åsidosättas genom myndigheternas eftergivenhet för storkapitalistiska krafter. Utvägar till lagarnas kringgående under sken av medgivande till s. k. arrondering av redan skedda bolagsförvärv bör förekommas. Förbudslagen bör ock såsom skett i Norge och hos oss ofta varit föreslaget, utsträckas att gälla även s. k. enskilda spekulanter.

9) Förenämnda krav i jordfrågan måste uppbyggas på en effektiv rättsordning, som bereder menige man tillbörlig rätt till en flik av deras fädernesland. En slumpvis tillkommen välgörenhet är icke någon rättsordning.

En verklig rättsordning i jordfrågan måste, enligt konferensens mening, tryggas genom lag. Den bör ledas av samhället, som framträder även i de speciella fallen såsom målsman för den begärda hembildningen.

Rättsordningen måste också i mån av behov stödjas av officiell administration och ekonomisk organisation samt av en expropriationslagstiftning, som möjliggör erforderliga överenskommelser. Något genomgripande kan ej uträttas av en maktlös jordsökare och en maktlös stat. Hjälp kan ej annorledes åstadkommas på den lämpliga tidpunkten, i den vederbörliga trakten, i den behövliga omfattningen, till den erforderliga beskaffenheten och för skäligt pris med mera dylikt.

10) Ett gammalt program är, att »egnahemsrörelsen bör läggas helt i samhällets hand». Konferensen fordrar en uppståndelse ur jordfrågans sammanstörtande 1928, då problemen om rikets kolonisation, frigörelse av sociala arrendebbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk och bostadsanskaffningen för de stora jordlösa och obemedlade folklagren, anförtroddes åt de sedan gammalt antisocialt betonade hushållningssällskapens egnahemsnämnder, utan andra utvägar än litande till konjunkturernas och de stora jordägarnas »frivillighet» samt senkomna statslån åt personer med egna tillgångar.

11) Konferensen kräver, att samma hänsyn till jordfolket, som ovan ifrågasatts på de större enskilda domänerna, tillämpas i full utsträckning jämväl å statens jordegendomar. På dessa senare bör befolkningen skyddas mot nuvarande bristfälliga författning och administrativt godtycke.

I övriga av konferensen behandlade frågor antogs följande uttalanden:

Beträffande härbärgeslagen understryker konferensen de i motion vid 1929 års riksdag hävdade synpunkterna i fråga om dess och inspektionsmyndigheternas stärkande. Konferensen förväntar att riksdagens beslut i frågan skyndsamt leder till åtgärder i detta syfte.

I fråga om demokratisering av tumnings- och flottningsföreningarna konstaterar konferensen att de åtgärder i form av motioner, inlagor och utredningar, som hittills föreligga, icke lett till något resultat. Fortfarande som hittills står det emellertid klart att dessa institutioner snarast böra omläggas. I sin nuvarande gestaltning verka de ekonomiskt godtyckligt och orättvist samt omfattas på grund härav icke med det förtroende varav de äro i så stort behov. Konferensen ger på nytt uttryck åt den bestämda uppfattningen att i tumningsföreningarna såväl som flottningsföreningarna, skogs- och flottningsarbetarna och de små skogsägarna ha samma rätt till inflytande som bolagen på dessa förenings för

valtning. Förverkligandet av detta krav förutsätter emellertid såväl att skogsarbetarna överallt äro sammanslutna i representativa organisationer som att de mindre skogsägarna ägna större och mera uthållig omsorg åt sin organisationsfråga.

Beträffande arbetslöshets- och skogsarbetarproblemet vill konferensen som sin mening uttala att hela frågan om utkomstförhållandena i skogsbygderna bör bli föremål för en grundlig undersökning, i syfte att få erforderligt underlag för snabba och effektiva ingripanden.

Slutligen är konferensen angelägen betona att skogsbygdens folk bör stärka sin egen organisation, i medvetande om att denna är dess främsta verktyg i strävandet att förbättra ekonomin och med erforderlig makt hävda sina intressen.

Bilaga F.

Resolution, antagen vid en av Värmlands socialdemokratiska partidistrikt anordnad jord- och arrendekonferens trettondagshelgen 1930 i Karlstad.

I anledning av de värmländska bolagens ställningstagande mot den sociala arrendelagen framlade vid ovannämnda konferens enligt referat i Värmlands Folkblad riksdagsman Edvin Sköld, vilken inlett diskussionen, såsom sin åsikt, att man borde ena sig om följande kompromiss, som säkerligen innebure en reträtt men som vore det bästa möjliga:

»1. Upphävande av Norrlandslagen i Värmland, Bergslagen och Södra Dalarne och återgång till vad som före 1927 gällde om utsträckningen. Ovanstående områden skulle falla under arrendelagens bolagskapitel.

2. Detta kapitels förbättrande genom införande av rätten till husbehovsved och införande av arrendetiden 5 år plus rätt till förnyelse i två femårsperioder.

3. En skärpning av dispensrätten.»

Efter en dagslång diskussion enade man sig slutligen om följande

»Resolution

Efter ikraftträdande av 1927 års arrendelagar har större delen av de inom Värmland och Bergslagen gällande arrendeavtalen utlöpt. Vid upprättandet av de nya avtalen ha bolagen i allmänhet vägrat att låta den norrländska arrendelagens bestämmelser om arrendetiden träda i kraft. Arrendatorerna ha i allmänhet fått välja emellan antingen att tillsammans med jordägaren hos Konungens befallningshavande ansöka om dispens från den femtonåriga arrendetiden eller att med äganderätt inlösa arrendestället. Då arrendatorerna av åtskilliga anledningar äro obenägna att köpa, ha de i stor utsträckning tvingats att medverka till att söka dispens. På grund härutav synes den norrländska arrendelagens bestämmelser om arrendetiden komma att inom ovannämnda landsdelar bli allenaast bestämmelser på papperet. Ett dylikt tillstånd måste anses såsom ohållbart. Det är därför en tvingande nödvändighet att åtgärder snarast

vidtagas från statsmakternas sida för att få lagstiftningen respekterad. Vad som i detta avseende bör ske kan givetvis icke utan vidare angivas, då förhållandena äro så olika på olika orter. Konferensen hemställer därför om en grundlig undersökning från statsmakternas sida av den norrländska arrendelagens tillämpning inom framför allt Värmland och Bergslagen samt om utarbetande av förslag till de åtgärder, som må befinnas lämpade för att möjliggöra ett genomförande i praktiken av arrendelagstiftningen.

Under den tid dessa utredningsarbeten pågå, bör tvångsförsäljning från bolagens sida av arrendegårdar i görligaste mån förhindras. Någon större möjlighet att försälja dylika ställen torde icke föreligga, såvida ej egnahemslån beviljas köparen. Om från statens sida en stark återhållsamhet iakttages vid beviljandet av dylika lån vid försäljningar av bolagshemman, torde dylika försäljningar endast kunna komma i fråga i en mycket begränsad omfattning.

Fördenskull hemställer konferensen, att statsmakterna vidtaga åtgärder för att, under den tid ovan av oss begärda utredning pågår, begränsa utlämningen av egnahemslån vid försäljning inom Värmland och Bergslagen av arrendeställen, för vilka norrländska arrendelagen gäller.»

Innehållsförteckning

	Sid.
Den sociala jordfrågans återupptagande till övervägande i hela dess vidd	1
Näringarnas näring	1
Den tekniska och sociala jordfrågan	2
Norrlandsfrågan	3
Rikslagstiftningen	9
Den sociala jordfrågan återupptages 1911	9
Ny återuppståndelse 1918	9
Partierna 1922—1929	10
Uppflammandet av striden mellan skogen och åkern	14
Värmländska bolags aktion	15
De juridiska personerna	18
Regeringsproblemet och jordfrågan	19
Jordbrukets möjligheter	21
Återuppståndelsen	22
Yrkanden	23

Bilagor:

Norrlandsmotionen 1901	24
Jordbruksnäringens rättshistoria i Norrland och Dalarne	24
Trävarukonjunkturernas mellankomst	27
Intressenas harmoni	28
Lagstiftningens närmaste uppgifter	29
Jordbruket och industrien	30
Jordbruket och skogsvården	31
Jordbruket och frihandeln	33
Skogsspekulanternas fastighetsförvärv inför gällande lag	34
Förslag till lag om förbud i vissa fall att vidare förvärva avvittrade hemman	36
Tiden för avverkningskontrakts bestånd	40
Skogsallmänningar	41
Frågan om skyldighet för sågverksbolag att hävda sina hemman	44
Ägostyckningslagen. Dess historia	45
Ägostyckningslagens verkningar i de norra länen	48
Odalbygden och kolonisationsfrågan	50
<i>Bihang till riksdagens protokoll 1930. 3 saml. 59 häft. (Nr 205.)</i>	5

	Sid.
Direkta åtgärder för jordbrukets befrämjande	51
Vad har jordbruksnäringen i Norrland och Dalarna att vänta av det nya jordbruks- departementet?	52
Yrkanden	53
Hemmanet Grubban nr 1 i Ytterhogdals socken i Jämtland	56
Mo & Domsjö bolags stockfångsprivilegier	57
Resolutioner antagna vid en av Jämtlands socialdemokratiska partidistrikt påskhelgen 1929 utlyst jordkonferens i Östersund	59
Resolutioner, antagna vid en av Ljusne-Voxnans distrikt av Skogs- och Flott- ningsarbetareförbundet den 28—29 september 1929 anordnad skogs- och jordkonferens i Bollnäs	60
Resolution antagen vid en av Värmlands socialdemokratiska partidistrikt an- ordnad jord- och arrendekonferens trettondagshelgen 1930 i Karlstad	63